

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
САДІВНИЦТВА**

**ВУЙЧЕНКО М. А., ПЕТРЕНКО Н. О.,
ЧУКІНА І. В., ДЯЧЕНКО М. І.**

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Навчальний посібник

УМАНЬ – 2021

УДК 352.07 (477)

М65

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету менеджменту
Уманського національного університету садівництва
(протокол № 4 від 23 грудня 2020 р.)*

Рецензенти:

Приліпко С. М. – доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та менеджменту інноваційної діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ);

Балдинюк В.М. – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії факультету менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету.

М65 **Місцеве** самоврядування : навч. посіб. / М. А. Вуйченко, Н. О. Петренко, І. В. Чукіна, М. І. Дяченко. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2021. – 304 с.

Навчальний посібник включає теоретичні та практичні матеріали, необхідні для вивчення управлінських, а також економічних, фінансових, соціальних та інших дисциплін. Значна увага приділена індивідуальній самостійній роботі, як важливому компоненту кредитно-модульної системи навчання.

Посібник призначено для студентів, магістрантів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів. Він також може використовуватися в практичній роботі управлінців різного рівня, співробітниками районних, селищних, міських адміністрацій тощо.

The textbook includes theoretical and practical materials needed to study management, as well as economic, financial, social and other disciplines. Considerable attention is paid to individual independent work as an important component of the credit-module system of education.

The manual is intended for students, master students, postgraduate students and teachers of higher education. It can also be used in the practical work of managers of different levels, employees of district village administrations, etc.

УДК 352.07 (477)

З М І С Т

	Стор.
Вступ	4
Розділ 1 Основи сучасного місцевого самоврядування.....	8
1.1 Історичні передумови розвитку місцевого самоврядування в Україні.....	8
1.2. Формування системи місцевого самоврядування в Україні	19
1.3. Правові засади місцевого самоврядування.....	32
Розділ 2 Проблема повноважень та відповідальності органів місцевого самоврядування та його матеріально-фінансові основи.....	42
2.1. Розподіл повноважень та відповідальності органів місцевого самоврядування	42
2.2. Поняття матеріальної основи місцевого самоврядування	49
2.3. Фінансові аспекти місцевого самоврядування	57
Розділ 3 Соціально-територіальні основи місцевого самоврядування	71
3.1. Соціальна складова місцевого самоврядування.....	71
3.2. Територіальні засади місцевого самоврядування	79
Розділ 4 Практикум	88
4.1. Реферативна робота.....	88
4.2. Ігрові форми навчання	92
4.3. Тестові завдання	114
Глосарій.....	192
Список літератури	292

ВСТУП

На сьогоднішній день в Україні відбулося багато позитивних зрушень щодо визнання об'єктивної необхідності становлення реального самоврядування як права та здатності територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення.

У нашій країні місцеве самоврядування має давню історію. Управління в населених пунктах традиційно базувалося на використанні різних історичних форм місцевого самоврядування (вічового права, магдебурзького права, козацького самоврядування, земства тощо), що відповідало загальним тенденціям розвитку європейської цивілізації. На жаль, поступальний розвиток місцевого самоврядування було зупинено із втратою державної самостійності України в 1920 р. та встановленням централізованої системи територіальної організації влади, яка передбачала пряме державне управління на всіх субнаціональних територіальних рівнях; формально - через єдину систему органів державної влади - Ради народних депутатів, і фактично - через централізовану, підпорядковану по вертикалі систему партійних органів.

Процес становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні потребує вирішення широкого кола питань, пов'язаних з будівництвом демократичної держави з ринковою економікою, розвинутою системою соціальних стандартів і гарантій для кожного її громадянина незалежно від місця проживання.

Місцеве самоврядування сьогодні виступає важливим фактором демократизації суспільного життя, децентралізації управління та необхідною передумовою становлення громадянського суспільства, наближення влади до її джерела - народу. І навпаки, місцеве самоврядування може ефективно функціонувати лише за умов наявності розвинутих елементів громадянського суспільства.

Метою посібника «Місцеве самоврядування» є підвищення фахового рівня студентів та магістрантів, що вивчають управлінські дисципліни шляхом формування у майбутніх управлінців сучасного

мислення та системи спеціальних знань у галузі місцевого самоврядування, розуміння концептуальних основ системного управління; набуття умінь аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, прийняття адекватних управлінських рішень.

При вивченні дисциплін менеджменту студенти та магістранти набувають здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, які характеризуються комплексністю і невизначеністю умов у сфері управління, що передбачає застосування теорій та методів соціальних та поведінкових наук, у тому числі:

- здатність до соціальної взаємодії, до співробітництва й розв'язання конфліктів;
- здатність забезпечувати належний рівень вироблення та використання управлінських продуктів, послуг чи процесів;
- здатність забезпечувати дотримання нормативно-правових та морально-етичних норм поведінки;
- здатність використовувати в процесі підготовки і впровадження управлінських рішень сучасні ІКТ;
- здатність використовувати систему електронного документообігу;
- здатність здійснювати інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських процесів із використанням сучасних інформаційних ресурсів та технологій;
- здатність розробляти тактичні та оперативні плани управлінської діяльності;
- здатність готувати проекти управлінських рішень та їх впроваджувати, виконувати інші завдання і проблеми.

Стосовно місцевого самоврядування майбутні управлінці повинні бути ознайомлені з його сутністю, принципами, специфікою управління; основними формами діяльності в умовах об'єднаних територіальних громад; проблемами, що виникають в процесах трансформації тощо.

Завдання посібника полягає у тому, щоб викласти у короткій і доступній формі сутність місцевого самоврядування, сучасні системи

місцевого самоврядування в Україні, розглянути основні його напрями, конституційно-правові, фінансові, соціальні, територіальні основи, проблеми повноважень і відповідальності органів місцевого самоврядування.

В посібнику акцентується увага на цих та інших важливих питаннях.

Вивчення матеріалу проводиться за кредитно-модульною системою, яка передбачає виконання різних видів роботи під час лекцій, семінарських та самостійних занять.

Студенти і магістранти поглиблюють свої знання під час консультацій, при виконанні індивідуальних завдань, наукової роботи.

Для успішного вивчення матеріалу особливо велике значення має самостійна робота під керівництвом викладача.

Самостійне опрацювання тем, змістовних модулів потребує певного методичного забезпечення, яке включає в себе підручники, навчально-методичні посібники, тексти лекцій та їх електронні варіанти, довідники, додаткову літературу.

В посібнику викладені навчально-методичні матеріали, які необхідні для самостійного вивчення особливостей місцевого самоврядування в Україні. Представлений основний теоретичний матеріал. Практичне закріплення знань, отриманих в ході вивчення теми, є важливим етапом у підготовці майбутніх фахівців.

В посібнику представлені розроблені нами тести самоконтролю знань, акцентується увага на реферативній роботі, як одній з початкових форм науково-дослідної роботи.

Велика увага приділена різноманітним індивідуальним завданням, які пропонуються на вибір.

Набуті під час самостійного опрацювання навчальних матеріалів знання оцінюються викладачем на семінарах, колоквіумах, співбесідах, при перевірці контрольних робіт, самостійних завдань, при тестуваннях, а також під час іспитів, заліків. Згідно кредитно-модульній системі усі види робіт оцінюються в балах і дають

можливість студентам і магістрантам одержувати оцінки за набраними в процесі навчання балами.

Навчально-методичний посібник «Місцеве самоврядування» дає можливість засвоїти відповідні теоретичні знання та навички їх застосування на практиці.

Розділ 1.

Основи сучасного місцевого самоврядування

1.1. Історичні передумови розвитку місцевого самоврядування в Україні

1. Історичні реалії становлення національного місцевого самоврядування.
2. Генезис вітчизняних форм місцевого самоврядування.
3. Роль зарубіжного досвіду у формуванні місцевого самоврядування в Україні.
4. Місце Магдебурзького права у розвитку місцевого самоврядування на території України.
5. Особливості місцевого самоврядування в сучасних умовах.

Місцеве самоврядування в світі пройшло довгий шлях становлення і має глибоку історичні корені. Воно виникло в Стародавній Греції. Міста-поліси Стародавньої Еллади, а потім й Стародавньої Італії, являють прекрасний приклад становлення самоврядних засад у рамках міст-держав. Магдебурзьке право в містах на українських землях передбачало рівність всіх міщан перед законом. Проте насправді керівництво справами у всіх містах захопив міський патриціат, який складався з міської знаті, багатих городян, а в національному контексті - німців і поляків. Вони не допускали до управління середніх і малоїмущих міщан, самі комплектували міські органи влади - бургомистра, міську раду, суд, поповнюючи їх шляхом кооптації. У 1356 р. магдебурзьке право отримав Львів, в 1374 р. - Кам'янець-Подільський, в 1432 р. - Луцьк, 1497 р. - Київ.

Створення ефективної системи місцевого самоврядування, як доводить історичний досвід, - завдання довготривале, комплексне, що потребує економічних, фінансових, політичних, правових та інших перетворень в державі та свідомості громадян. Адже прийняття відповідних законів, які визначають та гарантують право на місцеве

самоврядування не надасть позитивного результату за відсутності об'єктивних передумов та врахування історичного досвіду національних та світових тенденцій в цій сфері. Слід зазначити, що до сьогоденішнього часу в світовій практиці та науковій літературі не існує чіткого та однозначного розуміння сутності та правової природи місцевого самоврядування.

Дехто зазначає, що місцеве самоврядування - необхідне продовження державної влади, дехто - що це форма публічної влади, що існує поряд із державною владою але певним чином відрізняється від неї, дехто - що це четверта гілка влади, якій притаманна певна автономія і незалежність від держави.

Сучасні дослідники визначають серед основних історично обумовлених та визнаних в сучасності теорій розвитку місцевого самоврядування *громадівську* та *державницьку* концепції.

Передумовою виникнення *громадівської теорії* місцевого самоврядування стало вчення про теорію вільної громади, яке базувалось на ідеях природного права.

Вона виходила з того, що право територіальної громади (територіальної громади «природної» адміністративно-територіальної одиниці) самостійно вирішувати свої справи має такий самий природний та невідчужуваний характер, як і права та свободи людини. Територіальна громада визнавалась незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на місцеве самоврядування виводиться з природи територіальної громади (належить громаді в силу її природи дарується творцем). Таким чином, місцеве самоврядування розглядалось як автономна у відношенні до державної влади публічна влада територіальної громади.

Громадівська концепція підтверджується практикою державотворення США. Адже добре відомо, що ця держава починалась з самоврядних громад переселенців - колоністів, які згодом об'єднались у державні утворення - штати, а ці останні - у федерацію - Сполучені Штати Америки. Також вказана теорія застосовується у

правових системах Великобританії, Канади, Індії, Австралії.

Наступною концепцією є *державницька* теорія місцевого самоврядування, яка з'являється у ХІХ ст. завдяки розробкам в цій галузі Л. Штейна та Р. Гнейста. Згідно з цією теорією місцеве самоврядування розглядається не як автономна форма публічної влади, а як одна з форм місцевого управління, тобто як один із способів децентралізації державної влади на місцевому рівні. *Державницька* теорія вважає, що предметом відання може бути будь-яке питання, якщо є нагальна потреба його децентралізувати, адже не існує особливих справ, що повинні знаходитись виключно у віданні місцевих громад, усі справи є загальнодержавними. Інакше кажучи усі повноваження та сфера компетенції територіальної громади, її органів своїм джерелом мають державну владу.

Державницька теорія місцевого самоврядування отримала найбільше поширення в континентальній системі організації влади на місцях, поширеної як у країнах Європи (Франція, Бельгія, Італія, Іспанія), так і Латинської Америки, Близького Сходу, франкомовної Африки, ряді штатів США.

Отже, світовий досвід свідчить, що за час розвитку місцевого самоврядування світова спільнота виробила кілька основних типи, серед яких виділяють наступні:

1. Англо-американська (англосаксонська), яка характеризується тим, що на всіх субнаціональних рівнях управління функціонують органи місцевого самоврядування, а місцеві органи виконавчої влади загальної компетенції не створюються (Великобританія, США, Канада, Австралія, Австралія).
2. Континентальна (романо-германська або європейська). Вона ґрунтується на поєднанні місцевого самоврядування і місцевого управління та виходить з різного тлумачення «природних» і «штучних» адміністративно-територіальних одиниць. Подібна система застосовується, зокрема в Польщі, Болгарії, Туреччині, Фінляндії, Іраку.
3. Іберійська система передбачає, що управління на всіх

субнаціональних рівнях здійснюють обрані населенням представницькі органи місцевого самоврядування (ради) та відповідні головні посадові особи місцевого самоврядування (мери, регідори, префекти, алькади тощо). Ці посадові особи стають головами відповідних рад й одночасно затверджуються центральними органами державної влади як представники державної влади в адміністративно-територіальних одиницях. Використовується ця система у Бразилії, Португалії, Мексиці, з певними особливостями Іспанії.

4. Радянська (система рад та їх виконавчих комітетів), що базується на запереченні розподілу влад і визнанні повновладдя представницьких органів знизу вверху. Вона передбачає, що всі ради, починаючи з найнижчого рівня, є органами державної влади на своїй території, усі інші органи держави прямо або опосередковано підпорядковані радам. Система рад характеризується ієрархічною підпорядкованістю всіх її елементів та відсутністю будь-якої самостійності місцевих органів. Сьогодні подібна система збереглась лише в деяких країнах так званого, соціалістичного спрямування, зокрема в КНР.

Новітній період розвитку місцевого самоврядування Україна отримала після здобуття незалежності у 1991 р. коли демократичні перетворення в державі призвели до того, що стала «реанімуватись» майже зникла за радянських часів, ідея виділення місцевого самоврядування із системи державної влади. Прийнята у 1996 р. Конституція України остаточно закріпила статус місцевого самоврядування присвятивши йому окремий розділ XI «Місцеве самоврядування», де зайшли своє закріплення конституційні основи становлення та реалізації публічної самоврядної влади. В ст.5 Конституції України закріплюється, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Таким чином, Основний Закон держави розділив

публічну владу на:

- * публічну державу, що здійснюється народом через органи держави;

- * публічну самоврядну владу, що здійснюється через органи місцевого самоврядування.

Ще одним підтвердженням цього факту слугує, закріплене у ст.7 Конституції України положення у відповідності до якого в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Наступним кроком у розвитку національної моделі місцевого самоврядування стала ратифікація Україною в липні 1997 р. Європейської Хартії Місцевого самоврядування. В цей період, після ухвалення Верховною Радою України Конституції, точилась гостра боротьба щодо визначення пріоритетів у сфері місцевого самоврядування.

Слід, зазначити, що в Україні і на сьогоднішній день триває активний процес пошуку оптимальної перспективної моделі місцевого самоврядування, для ефективного здійснення якого необхідно враховувати і надбання світового досвіду і уроки минулого, задля утримання від повторення помилок.

В сучасному дискурсі в якості основоположного критерію для визначення різних моделей місцевого самоврядування розглядається модель взаємовідносин державної влади і місцевого самоврядування.

У відповідності до ст.7 Конституції України в «Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування», проте на сьогоднішній день це положення Основного Закону здебільшого залишається декларативною нормою і потребує негайної практичної реалізації шляхом відповідного реформування чинного законодавства.

У науці конституційного та муніципального права однією з найменш розроблених та складних є проблема місцевого самоврядування, хоча має воно давні традиції, які сягають далеко у минуле. Власне сама ідея демократії та самоврядування народилася, розвивалася протягом світової історії та значною мірою реалізовувалася саме на місцевому рівні. Самоорганізація населення

для вирішення власних проблем - взагалі ключове питання демократії. Адже визнання державою інститутів місцевого самоврядування стало гаслом демократичних реформ усіх постсоціалістичних держав Європи, у тому числі й України.

Фундаментальними принципами проведення сучасних демократичних реформ проголошується децентралізація публічної влади та субсидіарність (допоміжна, резервна) у наданні публічних послуг. Реальне місцеве самоврядування - це конкретний крок у напрямі подальшої лібералізації управління на місцях, пов'язаний з вирішенням проблем формування громадянського суспільства та соціально-правової держави, посиленням захисту прав і свобод людини і громадянина, їх практичною реалізацією.

Слід зазначити, що становлення і розвиток місцевого самоврядування, ефективність здійснення його завдань та функцій, формування дієздатних територіальних громад, підвищення ролі різноманітних форм безпосередньої демократії у житті суспільства залежать від того, наскільки повно забезпечені та захищені права місцевого самоврядування.

Тому, на сучасному етапі державотворення постає нагальна потреба у реформуванні чинного законодавства в сфері місцевого самоврядування. Пропонуються певні пропозиції для розробки програми розвитку і підтримки місцевого самоврядування в Україні.

Запропонована система місцевого самоврядування, яка включає:

- 1) територіальну громаду;
- 2) сільську, селищну, міську раду;
- 3) сільського, селищного, міського голову;
- 4) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- 5) районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- 6) старосту;
- 7) органи самоорганізації населення.

Функції місцевого самоврядування є основними напрямками діяльності цього виду публічної влади.

За сферами діяльності вирізняють такі функції:

- 1) залучення населення до участі у вирішенні питань місцевого та загальнодержавного значення; управління комунальною власністю;
- 2) забезпечення комплексного соціально-економічного та культурного розвитку відповідної території;
- 3) надання соціальних послуг населенню;
- 4) забезпечення законності, громадської безпеки, правопорядку, охорона прав, свобод і законних інтересів громадян;
- 5) соціальний захист населення, сприяння працевлаштуванню громадян;
- 6) зовнішньоекономічну діяльність;
- 7) природоохоронну діяльність;
- 8) регулювання земельних відносин;
- 9) облікову діяльність;
- 10) дозвольно-реєстраційну діяльність;
- 11) інформаційну діяльність.

За формами діяльності відокремлюють:

- нормотворчу діяльність;
- установчу діяльність;
- контрольну і правоохоронну діяльність.

Необхідно розкрити сутність та зміст окремих функцій місцевого самоврядування.

Розглядаючи питання про повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування за структурою повноваження місцевого самоврядування включають:

- а) власні (самоврядні) повноваження, здійснення яких пов'язане з вирішенням питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню;
- б) делеговані повноваження (окремі повноваження органів виконавчої влади, надані законом органам місцевого самоврядування), здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає групи повноважень місцевого самоврядування в таких сферах та галузях:

- соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку;
- бюджету, фінансів і цін;
- управління комунальною власністю;
- житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку;
- будівництва;
- освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту;
- регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища;
- соціального захисту населення;
- зовнішньоекономічної діяльності;
- оборонної роботи;
- адміністративно-територіального устрою;
- забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;
- відзначення державними нагородами, відзнаками Президента України та присвоєння почесних звань України.

Одними з представницьких органів територіальних громад згідно з Конституцією та Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні", є відповідні місцеві ради - є юридичними особами і наділяються повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність згідно із законом. Необхідно також проаналізувати та виділити кваліфікуючі ознаки представницьких органів місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що загальний склад сільської, селищної, міської, районної в місті ради складає від 12 до 150 депутатів. Рішення місцевої ради приймається відкритим або таємним голосуванням на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради. Представницькі органи місцевого

самоврядування працюють сесійно. Сесія складається з пленарних засідань ради, а також засідань постійних комісій ради і скликається не менше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок не рідше ніж один раз на місяць. Отже, представницькі органи місцевого самоврядування - ради - є колегіальними органами загальної компетенції, які складаються з обраних безпосередньо населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці, виражають їх волю, приймаючи від її імені рішення, що мають загальнообов'язковий характер.

Окрему увагу слід приділити порядку обрання, роль у системі місцевого самоврядування сільського, селищного, міського голови, виконавчим органам сільських, селищних, міських рад. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста. Відповідно до ч. 1 ст. 141 Конституції України територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років.

Питання про місце та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування акцентує увагу на тому, що «органи самоорганізації населення» - це представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення таких завдань:

- а) створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України;
- б) задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння в наданні їм відповідних послуг;
- в) участь у реалізації соціально-економічного, культурного

розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, які підлягають реєстрації відповідно до законодавства в органах Міністерства юстиції України. Асоціації - добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку.

Органи місцевого самоврядування та їх асоціації можуть входити до відповідних міжнародних асоціацій, інших добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування.

Асоціаціям та іншим добровільним об'єднанням органів місцевого самоврядування не можуть передаватися владні повноваження органів місцевого самоврядування.

Питання самоконтролю знань

1. Визначте особливості розвитку місцевого самоврядування в Континентальній Європі.
2. Охарактеризуйте еволюцію поняття «місцеве самоврядування» в історії політичної науки.
3. Які спільні та відмінні риси мають державна влада та місцеве самоврядування?
4. У чому полягає особлива природа місцевого самоврядування?
5. Назвіть основні критерії, які дозволяють відрізнити місцеве самоврядування від управління та місцевого управління.
6. Які види органів охоплює поняття «місцеве самоврядування»?
7. Визначте функції, що виконує місцевий представницький орган.
8. Які функції виконує місцевий виконавчий орган?
9. Назвіть основні передумови розвитку місцевого

самоврядування в історії української держави.

10. Охарактеризуйте принципи місцевого самоврядування.

11. Назвіть фундаментальні принципи місцевого самоврядування, що викладені в Європейській Хартії місцевого самоврядування.

12. На яких принципах здійснюється місцеве самоврядування в Україні?

13. Чим зумовлена складність реалізації Європейської Хартії місцевого самоврядування в Україні?

14. Охарактеризуйте основні етапи становлення місцевого самоврядування в історії України.

15. Яке значення мав Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» (8 червня 1995 р.) в історії становлення місцевого самоврядування в Україні?

1.2. Формування системи місцевого самоврядування в Україні

1. Структура системи місцевого самоврядування.
2. Основні елементи самоорганізації населення.
3. Представницький орган місцевого самоврядування.
4. Виконавчі органи місцевого самоврядування.

Існують два основних підходи до тлумачення поняття “система місцевого самоврядування”. Перший із них, правовий, ґрунтується на ст. 5 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” (далі - Закон), згідно з нормами якої до системи місцевого самоврядування в Україні входять: територіальна громада; сільська, селищна, міська рада; сільський, селищний, міський голова; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні і обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення. У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради можуть утворюватись районні в місті ради.

Другий підхід, більш поширений у наукових колах, викладений у працях сучасних учених, зокрема В. В. Мамонової. Так, на її думку, “система місцевого самоврядування (англ. system of local self-government) - впорядкована сукупність організаційних форм, інститутів місцевої демократії, зв'язків між ними та процесів, через які здійснюються функції місцевого самоврядування щодо вирішення питань місцевого значення, а також людський, правовий, матеріальний та фінансовий потенціал, необхідний для їх реалізації”.

Сучасна система вітчизняного місцевого самоврядування перебуває у центрі уваги багатьох дослідників, і це не випадково. Адже ґрунтовних досліджень вимагають не тільки прикладні аспекти функціонування цієї системи, які зумовлені терміновістю реалізації тих чи інших варіантів реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні. На наше переконання, глибокого вивчення потребують сутнісні характеристики самої природи місцевого самоврядування та її атрибутивної ознаки - фактору

системності; місця і статусу у контексті публічного управління в цілому. Варто зауважити, що згадані аспекти неодноразово трапляються у сучасній фаховій літературі.

Провідні сучасні фахівці, аналізуючи місцеве самоврядування, вже звертають увагу на його системний характер. Так, зокрема, на думку В. І. Борденюка, “самоврядування (самокерування, самоуправління) є органічною властивістю, що притаманна суспільству як цілісній динамічній соціальній системі, де відбуваються процеси самоорганізації та саморегуляції”. В. В. Мамонова уточнює: “Система місцевого самоврядування є складовою частиною публічного управління в державі поряд із системою державного управління. За своєю природою ... є децентралізованим компонентом системи публічного управління, виступає організаційно-політичною структурою із забезпечення життєдіяльності населення відповідно до державних стандартів”. Цю думку поділяє також О. С. Ігнатенко, який, зокрема, зазначає: “Однією з характерних особливостей місцевого самоврядування є те, що воно діє як певна система або той організаційно-правовий механізм, завдяки якому територіальні громади безпосередньо і через органи місцевого самоврядування здійснюють функції і повноваження місцевого самоврядування. При елементній характеристиці системи місцевого самоврядування слід чітко розрізняти, по-перше, систему місцевого самоврядування взагалі і, по-друге, систему місцевого самоврядування конкретного села, селища, міста. Якщо система місцевого самоврядування конкретного села, селища, міста є цілісним утворенням, то система місцевого самоврядування взагалі за своїм характером є системним комплексом, який включає як системи місцевого самоврядування конкретних сіл, селищ, міст, так і районні та обласні ради - органи місцевого самоврядування, що представляють у районах та областях спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст”.

Згідно з чинним законодавством носієм права на місцеве самоврядування в Україні виступає територіальна громада (ТГ). Відповідно до ч. 1 ст. 1. Закону під територіальною громадою слід

розуміти жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Основною проблемою публічного управління, пов'язаною із статусом ТГ, є невідповідність потенційних функцій ТГ як суб'єкта місцевого самоврядування реальному дифузійному стану вітчизняних громад, які являють собою неконсолідовану сукупність мешканців.

Особливе місце в системі місцевого самоврядування належить сільському, селищному, міському голові - головній посадовій особі територіальної громади, який здійснює широкий спектр функцій, спрямованих на забезпечення життєдіяльності територіальної громади в межах наданих законом повноважень органів виконавчої влади на відповідній території та цілий перелік інших завдань, передбачених Законом. Однак ціла низка проблем управлінського характеру зумовлює не завжди достатній рівень кваліфікації посадових осіб і службовців органів місцевого самоврядування.

Увесь комплекс сучасних місцевих рад України можна умовно розділити на три групи. До першої належать сільські, селищні, міські ради - так звані ради "базового рівня". Їх характерними рисами є те, що: вони представляють територіальну громаду відповідного села, селища або міста, утворюють власний виконавчий орган, здійснюють комплекс повноважень із забезпечення поточної життєдіяльності населеного пункту, відповідно до закону їх очолює виконавчий орган та головує на засіданнях місцевої ради сільський, селищний, міський голова, який обирається на прямих виборах. До умовної другої групи можна віднести районні в місті ради, які є представницьким органом внутрішньоміської (районної у місті) громади, яка не виступає самостійним суб'єктом місцевого самоврядування.

Як відомо, реальної ваги органам міського самоврядування надає наявність у них виконавчого органу. У ст. 51 базового Закону зазначено, що виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті (в разі її створення) ради є виконавчий комітет ради,

який утворюється відповідною радою на строк її повноважень. Персональний склад виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради затверджується радою за пропозицією сільського, селищного, міського голови, районної у місті ради - за пропозицією голови відповідної ради. Як впливає із цитованої статті, від стратегічного бачення міським головою майбутнього розвитку міста, пріоритетів та магістральних напрямів очікуваної динаміки залежить не тільки структура виконавчих органів, але і їх персональний склад. Саме тому вкрай важливим є забезпечення системного підходу при організації безперервного підвищення кваліфікації виборних і посадових осіб місцевого самоврядування.

До третьої умовної групи за запропонованою класифікацією можна віднести районні та обласні ради. Як зазначається у джерелах, “обласні та районні ради мають іншу, ніж сільські, селищні, міські ради природу. Вони не являють собою представницькі органи обласних та районних громад, адже Конституція України не визнає наявності таких громад і не розглядає населення області, району як суб'єктів місцевого самоврядування, відповідно обласні, районні ради конституційовані як органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст у межах повноважень, визначених Конституцією України, законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами”. Розглянуту ознаку можна вважати їх характерною особливістю. Другою характерною особливістю є те, що голова районної та обласної ради обирається самою радою із складу депутатського корпусу, проходячи тим самим подвійний бар'єр довіри. З моменту визнання повноважень депутатів ради нового скликання рада обирає тимчасову президію з числа депутатів ради в кількості не більше від п'яти осіб - представників партій (блоків), які набрали найбільшу кількість голосів на виборах. Члени тимчасової президії по черговою головують на пленарних засіданнях ради до обрання голови ради. З погляду забезпечення демократизму при обранні голови ради виникає ціла низка запитань, що стосуються принципів формування

тимчасової президії, адже в законодавстві не вказано мінімальну кількість членів тимчасової президії та не визначено принципи встановлення “почерговості” головування.

Третя характерна особливість - відсутність у районних та обласних рад власного виконавчого органу. Свої повноваження (крім виключної компетенції) районні та обласні ради делегують відповідним місцевим державним адміністраціям. Як свідчить аналіз, наведений розподіл управлінських функцій на регіональному рівні є застарілим, потребує термінової зміни, що викладено в проекті Концепції реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні. Запропонована структура територіальної організації влади, за якої районні і обласні ради отримують власний виконавчий орган, а гілка державної влади буде представлена через систему місцевих державних адміністрацій із трансформованими функціями, видається єдино обґрунтованою на сьогодні, що забезпечить цілісність публічного управління, баланс різних його підсистем, адекватний і виважений розподіл повноважень, відповідність вітчизняного місцевого самоврядування європейським вимогам. Однак пропоновані процеси трансформації мають відбуватися лише на підставі детального аналізу досвіду функціонування подібних структур в Україні за період децентралізації 90-х рр. XX ст.

Важливим і не повною мірою використовуваним потенціалом місцевого розвитку, елементом системи місцевого самоврядування є органи самоорганізації населення (ОСН). Їх формування та функціонування регулюються Законом України “Про органи самоорганізації населення”. Однак окремі положення цього Закону потребують змін. Зокрема, організаційно зайвою видається вимога щодо проведення так званих других або повторних зборів громадян, необхідних при утворенні ОСН; чинне законодавство не прописує прямої заборони для ОСН здійснювати господарську діяльність з метою одержання прибутку, що може спровокувати відмивання коштів з місцевого бюджету; не визначеними залишаються питання розподілу

майна або коштів після припинення функціонування ОСН тощо. Водночас видається доцільним закріплення на рівні законодавства інноваційних форм взаємодії місцевих рад і ОСН, представлених серед кращих муніципальних практик України.

Асоціації органів місцевого самоврядування відграють значну роль у процесах територіального розвитку і сутнісно, за своєю природою, належать до системи місцевого самоврядування. Їх діяльність, як відомо, регулюється окремим Законом України “Про асоціації органів місцевого самоврядування”. Зважаючи на динамічний розвиток суспільства, варто перенести з наукової площини у законодавче поле визнання їх значущої ролі для функціонування системи місцевого самоврядування в Україні і закріпити цей крок, внівши зміни до ст. 5 базового закону, додавши до переліку елементів системи місцевого самоврядування в Україні.

Отже, система місцевого самоврядування є досить розгалуженою, що визначає вимогу системності для очікуваних реформ. Ключовим інструментом для успішної трансформації вітчизняної системи місцевого самоврядування має бути науковий та інституційний супровід реформ. Широкими у цьому контексті можуть бути функції НАДУ при Президентові України. Її потенціал дасть змогу забезпечити додержання принципу системності. Адже для підвищення ефективності функціонування системи місцевого самоврядування видається необхідним забезпечення збалансованості здійснюваних функцій шляхом утворення на регіональному рівні повноцінних виконавчих органів районних і обласних рад та модернізації окремих елементів і розширення їх переліку за рахунок інституційних форм, що на практиці довели свою дієвість.

Згідно ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування здійснюється територіальної громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, тобто через певний структурно-організаційний механізм, який іменується системою місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сучасна система місцевого самоврядування в Україні включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення.

Суб'єктом і основним носієм функцій в системі місцевого самоврядування і повноважень є територіальна громада. Територіальна громада - це спільнота мешканців, жителів населених пунктів (сіл, селищ і міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, в межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Територіальна громада села, міста є організаційною основою місцевого самоврядування. Територіальні громади сусідніх сіл можуть об'єднуватись в одну територіальну громаду і навпаки жителі, які входять до територіальної громади сусідніх сіл, можуть виходити з неї і утворювати власну територіальну громаду.

Територіальні громади наділені чинним законодавством функціями і повноваженнями у різних сферах місцевого життя. Вони управляють майном, що є у комунальній власності, і затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують відповідно до закону місцеві податки і збори; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, організують та ліквідують комунальні підприємства, установи та організації, здійснюють контроль за їх діяльністю та виконують інші функції, віднесені законом до їх компетенції.

Відповідно до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» можна виділити такі види територіальних громад: територіальна громада села; територіальна

грумада селища; територіальна грумада міста; територіальна грумада кількох поселень, у тому числі різного статусу у випадку їх добровільного об'єднання у єдину грумаду; територіальна грумада району у місті.

Територіальна грумада функціонує безпосередньо, через органи і посадових осіб місцевого самоврядування. Формами прямої (безпосередньої) місцевої демократії є місцеві вибори, місцеві референдуми, консультативні опитування, загальні збори громадян за місцем проживання, місцеві ініціативи і громадські слухання. Представницькими органами місцевого самоврядування в територіальних грумадах є сільські, селищні і міські ради, які складаються із депутатів, обраних жителями сіл, селищ, міст. Ради наділені функціями і повноваженнями, які є основою для їх практичної діяльності, працюють за принципом розподілу повноважень, мають визначену виключну компетенцію у визначених організаційних, контрольних і нормативних питаннях. Сільські, селищні і міські ради в межах своїх повноважень приймають рішення, які є обов'язковими на підвідомчій території.

Для реалізації рішень сільських, селищних і міських рад та здійснення інших завдань виконавчо-розпорядчого характеру створюються виконавчі органи рад. Це - виконавчі комітети, відділи, управління та інші виконавчі органи. Виконавчі органи рад наділені власними та делегованими повноваженнями. Власні (самоврядні) повноваження стосуються сфер соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку, фінансів, цін тощо і полягають у встановленні порядку діяльності суб'єктів правовідносин, підготовці проектів документів на розгляд відповідної ради і т. п.. Делегованими повноваженнями виконавчих органів сільських, селищних і міських рад є повноваження, які належать до сфери виконавчої влади і передаються виключно цим органам для реалізації її виконавчо-розпорядчих функцій.

Головною посадовою особою територіальної грумади є сільський, селищний і міський голова, який обирається на основі

загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки. Він очолює відповідну раду та її виконавчий орган. У своїй діяльності сільські, селищні та міські голови підзвітні, підконтрольні та відповідальні перед територіальними громадами, які їх обрали, перед своїми радами, а з питань здійснення виконавчими органами рад повноважень органів виконавчої влади - підконтрольні відповідним місцевим адміністраціям.

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, сіл, селищ і міст, є районні та обласні ради. Як спеціальний рівень місцевого самоврядування, вони покликані захищати інтереси місцевого самоврядування перед районними та обласними державними адміністраціями. Районні і обласні ради наділені власними і делегованими їм територіальними громадами сіл, селищ і міст повноваженнями. До власних повноважень відносяться: затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку, контроль за їх виконанням; ухвалення районних та обласних бюджетів, що формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами, або для виконання спільних проектів, вирішення інших питань, віднесених до їх компетенції. Делеговані повноваження здійснюються за взаємною згодою (через укладання договорів, прийняття рішень) органів самоврядування первинного і вторинного рівнів. Районні та обласні ради не мають своїх виконавчих органів. Їх діяльність забезпечує виконавчий апарат рад, який очолюється головами цих рад. Голови обираються районними та обласними радами.

Асоціації та інші форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування

Згідно зі ст.140 Конституції України, сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти, за ініціативою жителів, створювати будинкові, вуличні, квартальні й інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Органи самоорганізації населення - це представницькі органи, що створюються мешканцями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених Законом України "Про органи самоорганізації населення".

Орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення; він поєднує у собі риси органу публічної влади (зокрема, отримує повноваження відповідної ради) та громадського об'єднання (члени працюють на громадських засадах, крім голови і секретаря).

Органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети.

Органи самоорганізації населення діють на підставі Конституції України, Закону України «Про органи самоорганізації населення» та інших законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади, рішень відповідних органів місцевого самоврядування, рішень місцевого референдуму, статутів територіальних громад.

Головними завданнями органів самоорганізації населення є: створення умов для участі мешканців у розв'язанні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України; задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг; участь у реалізації програм соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Організація діяльності добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування здійснюється відповідно до Закону України "Про асоціації органів місцевого самоврядування", згідно якого асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання - це добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх

повноважень, узгодження дій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку.

Формами добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування можуть бути асоціації, об'єднання, спілки та інші інституції, що мають всеукраїнський та міжнародний статус.

Особливості здійснення самоврядування в місті Києві

Відповідно до ст. 140 Конституції України, а також Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" здійснення місцевого самоврядування в місті Києві має свої особливості, що визначаються окремими законами України.

Зокрема, особливості здійснення місцевого самоврядування в місті Києві унормовуються Законом України "Про столицю України — місто-герой Київ". Цим Законом визначається спеціальний статус міста Києва як столиці України. Відповідно, це покладає на органи місцевого самоврядування додаткові обов'язки та надає з боку держави додаткові права та повноваження. Здійснення функцій управління соціально-економічним розвитком столиці забезпечується органами місцевого самоврядування у місті Києві та гарантується державою.

Система місцевого самоврядування у місті Києві включає: територіальну громаду міста; міського голову; міську раду; виконавчий орган міської ради; районні ради; виконавчі органи районних у місті рад; органи самоорганізації населення.

Відповідно, особливостями здійснення місцевого самоврядування в місті Києві є те, що:

- місцеве самоврядування в місті Києві здійснюється територіальною громадою міста Києва як безпосередньо, так і через Київську міську раду, районні у місті ради та їх виконавчі органи;
- представницькими органами місцевого самоврядування у місті Києві є Київська міська рада та районні у місті ради;
- Київська міська та районні у місті Києві ради мають власні виконавчі органи, які утворюються відповідно Київською міською

радою, районними в місті радами, підзвітні і під контрольні відповідним радам;

- Київський міський голова є головою Київської міської ради, що обирається населенням міста Києва шляхом прямих виборів, очолює виконавчий комітет міської ради і головує на її засіданнях, а також одночасно є головою Київської міської державної адміністрації, що призначається Президентом України відповідно до Конституції України за поданням Кабінету Міністрів України.

Всесвітня Декларація місцевого самоврядування та Європейська Хартія місцевого самоврядування

Основними правовими актами, що регулюють проблеми місцевого самоврядування на міжнародному рівні, виступають Європейська Хартія місцевого самоврядування та Всесвітня Декларація місцевого самоврядування.

Європейська Хартія місцевого самоврядування на сьогодні є основним міжнародно-правовим документом для країн-членів Ради Європи, який містить стандарти щодо організації управління на місцях на засадах місцевого самоврядування, що є обов'язковими для держав-членів Ради Європи. Цей документ прийнято на засіданні Ради Європи 15 жовтня 1985 року.

Європейська Хартія місцевого самоврядування складається з преамбули та трьох частин. У преамбулі викладена мета держав-членів Ради Європи, які підписали Хартію, та основні принципи, на яких вона базується. В першій частині Хартії сформульовані загальні положення, що вказують на необхідність конституційних і правових основ місцевого самоврядування; у них формулюються принципи, які визначають характер та об'єм компетенції місцевого самоврядування, захист кордонів самоврядних територій, забезпечення організаційної автономії місцевої влади. У другій частині Хартії викладені положення, що стосуються кола зобов'язань, які учасники можуть прийняти на себе. У третій частині містяться норми процесуального характеру.

Європейська Хартія місцевого самоврядування є першим багатостороннім правовим документом, який визначає і захищає принципи місцевої автономії - однієї з підвалин демократії.

Від імені України Європейську Хартію місцевого самоврядування було підписано 6 листопада 1996 року в м. Страсбурзі, а Верховна Рада ратифікувала її 15 липня 1997 року. Відповідно до ст. 9 Конституції України після ратифікації Європейська Хартія місцевого самоврядування стала частиною українського законодавства.

Всесвітня Декларація місцевого самоврядування прийнята 26 вересня 1985 року в Ріо-де-Жанейро Всесвітнім Союзом органів місцевого самоврядування на XXVII Міжнародному конгресі. В Декларації наголошується, що принцип місцевого самоврядування має бути визначеним у конституції або основному законі про урядові структури країни.

Питання для самоконтролю:

1. Що являє собою система місцевого самоврядування?
2. Які елементи системи місцевого самоврядування ви знаєте?
3. У чому полягає правосуб'єктність територіальної громади?
4. Із яких рівнів складається система представницьких органів місцевого самоврядування?
5. У чому полягає особливість діяльності органів самоорганізації населення?
6. Які форми самоорганізації населення ви знаєте?
7. У чому полягає особливість діяльності виконавчих органів місцевого самоврядування?
8. Які існують асоціації чи інші форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування в Україні?
9. Назвіть додаткові повноваження Київської міської ради

1.3. Правові засади місцевого самоврядування

1. Законодавча база місцевого самоврядування в Україні.
2. Основи конституційного ладу та народовладдя.
3. Норми, в яких закріплені правові гарантії місцевого самоврядування.
4. Значення Європейської Хартії при формуванні законодавчої бази місцевого самоврядування в Україні.

Виклики, які постали перед Україною в 2014 р., значною мірою зумовлені тим, що в державі за роки незалежності не вдалося сформувати сильне місцеве самоврядування, яке б ефективно вирішувало питання місцевого значення, забезпечивши тим самим поліпшення умов життя українців та звільнивши органи центральної влади від не властивих їм функцій.

Хоча потреба в реформуванні місцевого самоврядування обговорювалася в державі на усіх рівнях майже 17 років, спроби його здійснити досі не були успішними. Сьогодні децентралізація - це вже не просто бажання поліпшити публічне управління, а необхідна передумова виходу з політичної кризи, яка склалася в Україні. Розуміючи це, Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 1 квітня 2014 р. № 333-р схвалив третю Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (далі - Концепція).

Нагадаємо, що першим нормативним актом, у якому йшлося про реформу місцевого самоврядування, була Концепція державної регіональної політики, затверджена указом Президента України 25 травня 2001 за № 341/2001 [98]. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. № 900-р було схвалено підготовлену відповідно до європейських стандартів Концепцію реформи місцевого самоврядування (схвалена), але вона необґрунтовано була скасована в 2012 р.

Засади місцевого самоврядування в Україні визначені Конституцією України (1996р.), Європейською хартією місцевого

самоврядування (ратифікована парламентом України в 1997р.), законами України “Про місцеве самоврядування в Україні” (1997р.), “Про службу в органах місцевого самоврядування” (2001р.), “Про статус депутатів місцевих рад” (2002р.) та низкою інших законів і документів. Загалом на сьогодні питання, що належать до компетенції місцевого самоврядування, регулюються близько 700 законами та більше ніж 3 тис. нормативно- правовими актами. Частина з них містить норми, що породжують колізії як у середині цих правових актів, так і між самими актами. Зрозуміло, що конституційна реформа зумовлює необхідність внесення змін до частини цих документів, що потребуватиме протягом певного часу додаткових зусиль та адаптації до нових умов. Це потрібно використати, щоб усунути наявні колізії (найпростіше - шляхом кодифікації). Завершенням такої роботи мало б стати розроблення муніципального кодексу.

Згідно з останньою Концепцією реформи місцевого самоврядування на першому, підготовчому етапі вже в 2014 р. передбачається в першочерговому порядку внести до Конституції України зміни щодо утворення виконавчих органів обласних і районних рад та розподілу повноважень між ними. Водночас, щоб відповідні зміни закладали надійний конституційно-правовий фундамент для ефективного функціонування місцевого самоврядування, необхідно вирішити та узгодити між собою низку методологічних завдань і, як результат, чітко визначити: базові поняття, парадигми і теорії місцевого самоврядування, що слугуватимуть основою для вибору та правового закріплення моделі його здійснення в Україні; суб'єктів місцевого самоврядування (органи публічної влади, організації тощо.), функції і завдання, які вони мають реалізовувати; скільки та яких саме ресурсів потрібно на здійснення реформи та подальшу повноцінну реалізацію визначених функцій місцевого самоврядування; територіальну основу ефективного місцевого самоврядування з прив'язаною до неї системою його органів, зокрема з позицій здатності вирішувати поставлені завдання; систему принципів і методів реалізації місцевого самоврядування, їх

співвіднесення з принципами і методами державного управління.

Розв'язуючи проблеми понятійно-категорійного забезпечення та вибору базової парадигми і теорії місцевого самоврядування, насамперед варто звернутися до документів, які визначають засади місцевого самоврядування в Україні та з'ясувати, наскільки їх положення узгоджені між собою та яким підходам вони відповідають (табл 1.1, 1.2).

Як видно з табл. 1.1, Європейська хартія місцевого самоврядування та Закон України “Про місцеве самоврядування України” базуються переважно на державницькій теорії, а Конституція України, про що свідчить детальний аналіз її положень, регулює питання місцевого самоврядування виходячи з концептуальних положень як з державницької, так і громадівської теорії та теорії дуалізму. Відповідно до громадівської теорії виписані, наприклад, такі положення Конституції України: органи місцевого самоврядування не включені до системи органів державної влади (ст. 5, 19, 38, 47, 55, 56, 71); місцеве самоврядування в Україні визнається, а не надається державою (ст. 7); місцеве самоврядування гарантується державою (ст. 7); основним носієм функцій і повноважень місцевого самоврядування є територіальні громади (ч. 1 ст. 140); служба в органах місцевого самоврядування розглядається як самотійний вид публічної служби (ст. 38); місцеве самоврядування визначається як право територіальної громади самотійно вирішувати питання місцевого значення (ст. 140).

Наведемо положення про відображення державницької теорії в Конституції України:

- носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (ст.5);
- народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ст. 5);
- від імені українського народу право власності (на землю та інші природні ресурси) здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ст. 13);
- органи державної влади та органи місцевого самоврядування,

їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та в спосіб, що передбачено Конституцією та законами України (ст. 19);

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз змісту поняття “місцеве самоврядування”

Параметри для аналізу	Європейська хартія місцевого самоврядування (ст. 3. Концепція місцевого самоврядування)	Конституція України (ст. 140)	Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” (ст. 2. Поняття місцевого самоврядування)
Структурні складові поняття "місцеве самоврядування"	Місцеве самоврядування означає	Місцеве самоврядування є	Місцеве самоврядування в Україні – це
	Право	правом	гарантоване державою право
	і спроможність		та реальна здатність
	місцевих властей	- територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду, жителів кількох сіл, селища та міста	територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду, жителів кількох сіл, селища, міста
	здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою державних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого самоврядування	самостійно вирішувати питання місцевого значення	самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення
	в межах закону	в межах Конституції і законів України	в межах Конституції і законів України
Основний суб'єкт	Органи влади	Територіальна громада	Територіальна громада
Домінуюча теорія відповідно до сутності поняття	Державницька	Громадівська	Державницька

- громадяни України мають право на участь в управлінні

державними справами, право обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, рівне право доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38);

- кожному гарантується право оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55) тощо.

У сучасних політичних і соціальних умовах України державницька теорія видається більш доцільною.

Оскільки у конституційно визначеному понятті місцевого самоврядування не йдеться про спроможність його суб'єктів реалізовувати зазначене право (табл. 1.1), то на практиці воно й не підкріплене відповідними повноваженнями та ресурсами. Крім того, територіальна громада хоч і визнана в Україні основним суб'єктом місцевого самоврядування, але вона не є юридичною особою, а отже, не має юридичної відповідальності. Таким чином, дуже важливо в правовому полі усунути термінологічні суперечності щодо таких базових категорій, як “місцеве самоврядування”, “питання місцевого значення”, “реальна здатність територіальної громади”, “жителі” та ін. Наприклад, під терміном “жителі” законодавець розуміє виключно громадян України, які мають право обирати і бути обраними (активне і пасивне виборче право) до органів місцевого самоврядування чи мають право ініціювати місцевий референдум, брати в ньому участь чи ініціювати створення органів самоорганізації населення. Але ж тоді виникає непорозуміння щодо не громадян України, які проживають на її території, адже Конституція України визнає рівність громадян, іноземців та осіб без громадянства.

У свою чергу, визначаючи парадигму, що слугуватиме основою для правових, структурних та організаційних характеристик місцевого самоврядування в Україні, варто звернути увагу на такі ключові завдання цього інституту, як: надання якісних муніципальних послуг; координація діяльності суб'єктів територіального розвитку; міжрівнева, міжмуніципальна та міжтериторіальна взаємодія;

реалізація делегованих функцій держави; стимулювання розвитку територіальних громад і т. ін. Отже, по суті, Україні сьогодні необхідна парадигма місцевого самоврядування, яка інтегрує у собі елементи багатьох підходів і парадигм, але вона має відповідати українським особливостям та чітко ідентифікувати значення, роль і функції місцевого самоврядування в життєдіяльності територіальних громад та держави загалом.

Варто звернути увагу на потребу в узгодженні й інших важливих складових місцевого самоврядування (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Співвіднесення окремих положень документів щодо місцевого самоврядування

Параметри для аналізу	Європейська хартія місцевого самоврядування	Конституція України	Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”
Встановлення меж повноважень	Ч. 2 ст. 4: місцева влада за законом має: право вільно вирішувати будь-яке питання, не вилучене зі сфери її компетенції і вирішення якого не доручене ніякому іншому органу	Ст. 19 ... діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України	
Принцип субсидіарності	Визначений ч. 3 ст. 4	-	-
Питання територіального устрою	Ст. 5 закріплює принципи цілісності території	П. 13 ст. 92 територіальний устрій України визначається виключно законами	
Адміністративний нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування	Ст. 8: ... може здійснюватися тільки згідно з процедурами та у випадках, передбачених конституцією або законом		Не визначає об'єктів, форм та підстав адміністративного контролю. Ст. 20 містить лише загальні положення

Проблемне поле конституційного та правового забезпечення становлять також інші суперечності. Назвемо серед них лише відсутність конституційного гарантування достатньої для реалізації повноважень економічної основи діяльності визнаних і зареєстрованих державою територіальних громад. За умови вирішення цього завдання багато проблем політичного та господарського змісту не з'явилося б. Потребує усунення і суперечність між нормами Конституції України, Європейської хартії місцевого самоврядування і Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” щодо матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування на регіональному рівні, адже Конституція України покладає підготовку і виконання обласних та районних бюджетів (п. 4 ст. 119) на місцеві адміністрації, що суперечить принципам місцевого самоврядування.

Отже, важливо зазначити, що майбутні норми про місцеве самоврядування в Конституції України мають бути сформовані так, щоб не стримувати його розвиток, тобто слід визначати лише основні засади здійснення місцевого самоврядування та гарантії його державної підтримки, а детальна регламентація має здійснюватися через відповідні закони.

Формування належного конституційно-правового забезпечення місцевого самоврядування не є лише обов'язком Верховної Ради України, а усіх його суб'єктів та науковців. Хоч, зрозуміло, без політичної волі вищих державних посадових осіб цього неможливо досягти. Але загальна неефективність державного управління, його неспроможність вчасно реагувати на розвиток подій, що призвели до розбалансування системи виконавчої влади в державі, вимагає негайного зміцнення місцевого самоврядування для збереження держави. Тож головним завданням у напрямі конституційно-правового забезпечення місцевого самоврядування є підвищення відповідальності усіх суб'єктів за розвиток місцевого самоврядування, починаючи від кожного члена територіальної громади до Президента України та Верховної Ради України.

Конституція України закріпила дві системи влади на місцях: місцеві державні адміністрації, які є відповідними органами державної виконавчої влади, та місцеве самоврядування як публічну владу територіальних громад.

Місцеве самоврядування — це така система організації влади на місцях, за якої місцеві громади мають реальну можливість через різні форми самостійно, незалежно від держави розв'язувати проблеми, що стосуються організації їх життя. Основу місцевого самоврядування складає територіальна громада, що є його первинним суб'єктом.

Конституція України (стаття 7) задекларувала необхідність розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу і закріпила принцип, згідно з яким в Україні визначається та гарантується місцеве самоврядування.

Місцеве самоврядування — це право та реальна здатність територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування є складовою частиною організації управління суспільством і його діяльність спрямована, передусім, на забезпечення потреб та інтересів місцевого населення - територіальної громади. У політичному аспекті місцеве самоврядування розглядається як специфічна форма реалізації публічної влади.

Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах: народовладдя; законності; гласності; колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; правової, організаційної та матеріально- фінансової самостійності в межах повноважень, визначених законами України; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту прав місцевого самоврядування.

Правовий статус місцевого самоврядування в Україні

визначається Конституцією України, Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" (від 21 травня 1997 року) та іншими законами.

Основними рисами місцевого самоврядування в Україні є: демократичний характер, здійснення на всіх щаблях адміністративно-територіального устрою держави, відсутність ієрархії між територіальними громадами, їх органами і посадовими особами, характер соціальної служби, фінансово-економічний, політичний характер, специфічний правовий статус.

Важливими ознаками будь-якого органу місцевого самоврядування є його правова, організаційна та фінансова автономія щодо інших органів місцевого самоврядування, а також державних органів. Суть правової автономії виражається у наявності в органів місцевого самоврядування власних повноважень, визначених Конституцією і законодавством. Організаційна автономія виражається в тому, що орган місцевого самоврядування має змогу сам визначати власну внутрішню структуру з тим, щоб вона відповідала місцевим потребам і забезпечувала ефективне управління. Фінансова автономія полягає у праві органів місцевого самоврядування на володіння і розпорядження власними коштами, достатніми для здійснення своїх функцій і повноважень.

Місце та роль органів місцевого самоврядування в системі державного управління визначається структурою їх повноважень, що включають: 1) власні (самоврядні) повноваження, здійснення яких пов'язане з вирішенням питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню; 2) делеговані повноваження (окремі повноваження органів виконавчої влади надані законом органам місцевого самоврядування), здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях.

Питання для самоконтролю:

1. У яких законодавчих актах України закріплені основні положення щодо діяльності органів місцевого самоврядування?
2. Визначте основні проблемні сторони Закону «Про місцеве самоврядування в Україні».
3. Які основні положення містяться в другому розділі Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»?
4. Яка структура Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»?
5. У чому полягає матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування?
6. Які гарантії місцевого самоврядування ви знаєте?
7. На яких принципах здійснюється місцеве самоврядування в Україні?
8. Що включає в себе система місцевого самоврядування?
9. Які існують рівні нормативно-правового регулювання місцевого самоврядування?

Розділ 2.

Проблема повноважень та відповідальності органів місцевого самоврядування та його матеріально-фінансові основи

2.1. Розподіл повноважень та відповідальності органів місцевого самоврядування

1. Права і обов'язки органів місцевого самоврядування.
2. Зміст Повноваження.
3. Повноважень місцевого самоврядування згідно Європейською хартії місцевого самоврядування.
4. Поняття “Делеговані повноваження”.

Повноваження органів місцевого самоврядування, як їх права і обов'язки, у сукупності становлять їх компетенцію. Повноваження визначаються двома факторами:

- 1) законодавчим закріпленням;
- 2) спроможністю територіальних громад їх реалізовувати.

Законодавче закріплення повноважень місцевого самоврядування є принципом, проголошеним Європейською хартією місцевого самоврядування. Виходячи з цього принципу держава на рівні закону відмовляється від частини повноважень і ресурсів та наділяє ними місцеве самоврядування. При цьому Хартія не розрізняє місцеве самоврядування за адміністративно-територіальними одиницями (ст. 13), що, відповідно, свідчить про те, що її принципи щодо визначення повноважень (ст. 4) стосуються всіх органів місцевого самоврядування в Україні, в тому числі і регіонального рівня. Таким чином, визначення повноважень усіх органів місцевого самоврядування в Україні є виключним повноваженням Української держави на рівні її Конституції та законів.

За роки становлення місцевого самоврядування в Україні

основними проблемами його розвитку науковці і практики називають відсутність достатнього фінансування та нечіткість формулювання повноважень. Як ці проблеми, так і питання відповідальності цих органів узагальнено в дослідженнях таких вчених, як О. В. Батанов, А. А. Коваленко, В. В. Кравченко, О. В. Мельник, В. І. Мельниченко та ін.

Повноваження органів місцевого самоврядування відповідно до чинної Конституції України та Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 р. (далі - Закон про місцеве самоврядування) можна поділити на три види:

- 1) власні повноваження органів місцевого самоврядування;
- 2) передані державою на основі закону окремі повноваження органів виконавчої влади (ч. 3 ст. 143 Конституції України);
- 3) повноваження, передані на договірній основі.

Власні повноваження органів місцевого самоврядування є їх “суверенними” правами і обов'язками. Власні повноваження органів місцевого самоврядування, до системи яких в Україні відносять сільські, селищні, міські Ради та їх виконкоми, районні і обласні Ради, передусім спрямовані на забезпечення прав і свобод жителів територіальної громади та забезпечення її соціально-економічного розвитку. Зважаючи на відсутність територіальних громад в районах та областях, власні повноваження районних та обласних рад спрямовані на вирішення спільних інтересів розташованих у цих адміністративно-територіальних одиницях громад. Особливістю власних повноважень є та, що вони можуть бути успішніше реалізовані органами місцевого самоврядування, аніж представниками держави у цих територіях.

Крім того, в законодавстві та теоретичних розробках питання, що вирішуються територіальними громадами та утвореними ними органами, також називають “питаннями місцевого значення”. До таких питань Закон “Про місцеве самоврядування в Україні” відносить широке коло повноважень, які поділяються:

- 1) на виключні повноваження сільських, селищних, міських Рад -

вирішуються виключно на сесіях;

2) на повноваження виконавчих органів відповідних Рад.

Питання місцевого значення, що становлять виключну компетенцію сільських, селищних, міських рад, передбачені ст. 26 Закону. До питань місцевого значення, що вирішуються виконавчими органами сільських, селищних міських Рад, законодавець відносить досить значні повноваження у багатьох сферах (ч. 1 ст. 27-38).

Таким чином, наділення законодавцем повноваженнями не територіальної громади, а органів місцевого самоврядування, передбачає наявність не одного, а кількох суб'єктів відповідальності - рад та їх виконавчих органів. Хоча в Конституції України (ч. 3, 4 ст. 140) сільські, селищні міські голови не визначаються органами місцевого самоврядування, Закон про місцеве самоврядування (ч. 1 ст. 5) відносить їх до системи місцевого самоврядування, визначаючи їх як головних посадових осіб територіальної громади (ч. 1 ст. 12) та наділяючи їх відповідним повноваженнями у вирішенні питань місцевого значення (ст. 42). Передусім ідеться про їх статус розпорядника бюджетних, позабюджетних цільових (у тому числі валютних) коштів, укладання від імені територіальної громади, ради та її виконавчого комітету договорів відповідно до законодавства, а також видання розпоряджень у межах своїх повноважень. Отже, сільські, селищні міські голови виступають як самостійні суб'єкти відповідальності за вирішення питань місцевого значення.

Згідно зі ст. 75 Закону загальним є правило, відповідно до якого “органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами... Територіальна громада у будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони порушують Конституцію або закони України, обмежують права і свободи громадян, не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень”.

Характерна особливість відповідальності органів місцевого самоврядування перед територіальною громадою полягає в тому, що

підставою для її настання можуть бути не лише правопорушення, а й інші випадки неправового характеру (в тому числі політичного й морально-етичного).

Відповідальність органів місцевого самоврядування перед державою є результатом порушення ними Конституції або законів України. Цей вид відповідальності застосовується в порядку санкціонування Верховною Радою України позачергових виборів сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної рад.

Відповідальність районних і обласних рад зумовлюється, з одного боку, тим, що частка їх повноважень є похідною від сільської, селищної, міської рад, а з другого - необхідністю делегування частки своїх повноважень районними і обласними державними адміністраціями (ст. 44 Закону про місцеве самоврядування). Тому, що, по-перше, відсутність територіальної громади на рівні районів і областей робить неможливим застосування щодо них відповідальності перед територіальною громадою. По-друге, їх відповідальність перед державою за відсутності дієвого механізму державного контролю, крім фінансового за переданими бюджетними коштами, є доволі суб'єктивним моментом. По-третє, факт порушення Конституції та законів України, прав і свобод громадян може бути встановлений виключно адміністративним судом (щодо порушення конституційних прав і свобод громадян) або судом та органами прокуратури (щодо порушення законів та прав і свобод громадян) за ініціативою фізичних або юридичних осіб, права яких порушені або в інтересах яких вони виступають, у тому числі органів влади. По-четверте, політичну відповідальність перед державою як таку, що базується на інтересах щодо цих органів, розглядати недоцільно, оскільки держава не може застосовувати відповідальність дискреційно, а повинна діяти лише у спосіб, визначений Конституцією та законами України.

За шкоду, заподіяну в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування останні, в тому числі і виконавчі органи рад, відповідальні перед юридичними і фізичними

особами у порядку, встановленому Законом про місцеве самоврядування, Цивільним і Цивільно-процесуальним кодексах України.

Як зазначає німецький науковець Д. Елерс, безперечно, законодавець з огляду на свої права, може встановити для місцевої громади які-небудь інші повноваження, крім тих, що зачіпають спільне проживання та існування членів громади та мають для них значення саме як для членів даного комунального утворення, однак при цьому він повинен обмежуватися рамками, в які він поставлений конституційно-правовими гарантіями місцевого самоврядування. Такий підхід свідчить, що громади також можуть вирішувати завдання державного рівня у випадку, коли державі вигідніше використовувати місцеві переваги громад.

У Конституції України завдання державного рівня формалізуються як “передані державою на підставі закону повноваження”. У Законі останні отримують назву “делеговані повноваження”. Ними стають повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, передбачені ч. 2 ст. 27-38 за винятком ст. 37).

Загальний принцип відповідальності за делеговані повноваження передбачений п. 2 ст. 76, відповідно до якого “органи та посадові особи місцевого самоврядування з питань здійснення ними делегованих повноважень органів виконавчої влади є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади”. Водночас стосовно саме відповідальності за делеговані повноваження слід, напевно, поділяти точку зору, яка полягає в тому, що відповідальність повинні нести органи місцевого самоврядування, що безпосередньо здійснюють делеговані повноваження за правилами, встановленими для притягнення до відповідальності відповідних державних органів, на які чинним законодавством покладається реалізація таких повноважень. Формальний бік відповідальності за реалізацію органами місцевого самоврядування делегованих повноважень, будучи врегульованим Законом про місцеве самоврядування, нічим не відрізняється від відповідальності за здійснення власних повноважень.

Забезпечення реальної відповідальності органів місцевого

самоврядування за реалізацію закріплених за ними повноважень може бути здійснене в разі дотримання таких умов:

- визначення на рівні держави і закріплення в Законі про місцеве самоврядування з розкриттям їх змісту основних принципів побудови системи місцевого самоврядування в Україні. Вони мають стати основою для розмежування повноважень місцевого самоврядування (так званих суверенних повноважень) та повноважень органів державної влади у сфері місцевого самоврядування (так званих державних інтересів на рівні місцевого самоврядування);
- дотримання принципів Європейської хартії місцевого самоврядування українським законодавцем, який повинен закріпити норми. Відповідно до цих норм суверенні повноваження реалізуються органами місцевого самоврядування “під власну відповідальність”, за реалізацію ж переданих державою повноважень має настати солідарна відповідальність і органу самоврядування, і державної інституції, повноваження якої отримав для виконання орган місцевого самоврядування через процедуру делегування чи передачі;
- не лише декларування, а й реальна відповідальність системи місцевого самоврядування за реалізацію покладених на нього повноважень. Вона може виникнути лише тоді, коли на державу буде покладено таку саму відповідальність щодо органів місцевого самоврядування. Зокрема, в Німеччині щодо цього діє таке правило: при постановці завдань перед громадами держава несе відповідальність за їх фінансування. У разі ж недостатності фінансування чи його відсутності громади мають право звертатися до земельних конституційних судів [301, с. 70];
- вирішення питання відповідальності, що зумовлює і необхідність визначення об'єктів комунальної власності, розпорядження якою з боку органів місцевого самоврядування

не повинно здійснюватися на шкоду територіальній громаді і державі. Це пояснюється тим, що добровільність дії Рад (через надання згоди) щодо отримання об'єктів державної власності, будучи позитивним моментом прийнятого в 1998 р. закону, вже була неспроможна зупинити занепад соціальної інфраструктури у селах, селищах та невеликих містах, який розпочався ще в 1991 р..

Питання для самоконтролю:

1. Повноваження місцевого самоврядування це...
2. За структурою повноваження місцевого самоврядування включають:
3. Статус голови обласної та районної ради...
4. Статус сільського, селищного, міського голови...
5. Власні повноваження...
6. Делеговані повноваження...
7. Виключна компетенція місцевих рад ...
8. Рішення про проведення закритого пленарного засідання може прийняти...
9. Регламент роботи відповідної ради затверджується не пізніше
10. Персональний склад виконавчого комітету ради затверджується. . . . за пропозицією. . .

2.2. Поняття матеріальної основи місцевого самоврядування

1. Основні складові матеріальної основи місцевого самоврядування.
2. Об'єкти права комунальної власності територіальної громади.
3. Повноваження сільських, селищних, міських рад.
4. Основні повноваження сільських, селищних, міських рад.

Матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, позабюджетні цільові (у тому числі валютні) та інші кошти, земля, природні ресурси, що є в комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Рішення про наділення міських рад правами стосовно управління майном і фінансовими ресурсами, що є у власності територіальних громад районів у містах, приймається на місцевих референдумах відповідних районних у містах громад.

Від імені і в інтересах територіальних громад права суб'єкта комунальної власності здійснюють відповідні ради.

Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності. При цьому під правом комунальної власності розуміють право територіальної громади володіти, доцільно, економно й ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і у своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Право комунальної власності поширюється на рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, у тому числі на банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежилі приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі

об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження.

Підставою для набуття права комунальної власності є передача майна і майнових прав територіальним громадам безоплатно державою та іншими суб'єктами права власності, а також створення і придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом.

Територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні органи та служби.

Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

Органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, у тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним і фізичним особам, здавати їх в оренду, продавати й купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах і договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду.

Право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені в територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за

винятком випадків, передбачених законом.

Сільські, селищні, міські, районні в містах ради (у разі їх створення) мають право:

а) вносити пропозиції про передачу або продаж у комунальну власність відповідних територіальних громад підприємств, установ та організацій, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної та інших форм власності, якщо вони мають важливе значення для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад;

б) на переважне придбання в комунальну власність приміщень, споруд, інших об'єктів, розташованих на відповідній території, якщо вони можуть бути використані для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад;

в) мати об'єкти комунальної власності за межами відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Місцеві бюджети, під якими розуміють плани утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування, є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України та інших місцевих бюджетів. Органи місцевого самоврядування з урахуванням місцевих умов і особливостей можуть перерозподіляти між собою на підставі договорів окремі повноваження та власні бюджетні кошти.

Органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети згідно із законом про місцеве самоврядування та законом про бюджетну систему. Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі законом загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів відповідно до закону. Втручання державних органів у процес складання, затвердження і виконання місцевих бюджетів не допускається, за винятком випадків, передбачених законом про місцеве самоврядування та іншими законами.

Районні та обласні ради затверджують районні й обласні бюджети. Під районним бюджетом розуміють план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання, а під обласним бюджетом - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання. Районні й обласні бюджети формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах із місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм. Районні й обласні ради контролюють їх виконання, а складання і виконання районних і обласних бюджетів здійснюють відповідні державні адміністрації.

Держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економним та ефективним витрачанням коштів і належним їх обліком. Вона гарантує органам місцевого самоврядування дохідну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. Якщо доходи від закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків і зборів перевищують мінімальний розмір місцевого бюджету, держава вилучає з місцевого бюджету до державного бюджету частину надлишку в порядку, встановленому законом про державний бюджет. Мінімальні розміри місцевих бюджетів визначаються на основі нормативів бюджетної забезпеченості на одного жителя з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану відповідних територій, виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб, установленого законом.

Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом джерел і закріплених у встановленому законом

порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Доходи місцевих бюджетів районних у містах рад (у разі їх створення) формуються відповідно до обсягу повноважень, що визначаються відповідними міськими радами. Порядок зарахування доходів до місцевих бюджетів визначається законом про бюджетну систему та іншими законами.

У дохідній частині місцевого бюджету окремо виділяються доходи, необхідні для виконання власних повноважень, і доходи, необхідні для забезпечення виконання делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

Місцевий бюджет поділяється на поточний бюджет і бюджет розвитку. Поточний бюджет - це доходи й видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків. Бюджет розвитку - це доходи й видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази тощо. Доходи бюджету розвитку формуються за рахунок частини податкових надходжень, коштів, залучених від розміщення місцевих позик, а також інвестиційних субсидій з інших бюджетів.

Кошти державного бюджету, що передаються у вигляді дотацій, субвенція, розподіляються обласними радами між районними бюджетами та бюджетами міст обласного значення в розмірах, необхідних для формування дохідних частин не нижче мінімальних розмірів місцевих бюджетів, визначених законом, а також використовуються для фінансування з обласного бюджету спільних проектів територіальних громад.

Кошти обласного бюджету, передані державою у вигляді дотацій, субвенцій, зараховуються до районних бюджетів і розподіляються районними радами між місцевими бюджетами в розмірах, необхідних для формування дохідних частин не нижче мінімальних розмірів місцевих бюджетів, визначених законом, а також використовуються для фінансування з районного бюджету спільних проектів територіальних громад.

Видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір і цільове спрямування визначаються місцевими бюджетами цих громад; видатки, пов'язані зі здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, - відповідними районними та обласними бюджетами.

Сільські, селищні, міські, районні в містах ради (у разі їх створення) та їх виконавчі органи самостійно розпоряджаються коштами відповідних місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання. Районні, обласні бюджети виконують місцеві державні адміністрації в цілях і обсягах, що затверджуються відповідними радами.

У видатковій частині місцевих бюджетів окремо передбачаються видатки поточного бюджету й видатку бюджету розвитку.

Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань і не належать до бюджету розвитку. Кошти бюджету розвитку спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних зі здійсненням інвестиційної та інноваційної діяльності, а також на фінансування субвенцій та інших видатків, пов'язаних з розширенням відтворенням.

Видатки місцевих бюджетів поділяються на дві частини: видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень місцевого самоврядування, і видатки, пов'язані з виконанням делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

Доходи, додатково одержані в процесі виконання місцевих бюджетів, суми перевищення доходів над видатками, що утворилися в результаті збільшення надходжень до бюджету чи економії у видатках, вилученню не підлягають, крім випадків, передбачених законодавством про місцеве самоврядування. Рішення про використання таких коштів приймається відповідною радою.

Місцеві бюджети мають бути достатніми для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування наданих їм законом

повноважень і забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб. При забезпеченні збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів не враховуються Вільні залишки бюджетних коштів. Якщо вичерпано можливості збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів і при цьому не забезпечується покриття видатків, необхідних для здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб, держава забезпечує збалансування місцевих бюджетів шляхом передачі необхідних коштів до відповідних місцевих бюджетів у вигляді дотацій, субвенцій, субсидій згідно із законодавством України.

Держава фінансує у повному обсязі здійснення органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень органів виконавчої влади. Кошти, необхідні для здійснення органами місцевого самоврядування цих повноважень, щороку передбачаються в Законі України "Про Державний бюджет України".

Органи місцевого самоврядування можуть мати і позабюджетні цільові (у тому числі валютні) кошти. Ці кошти перебувають на спеціальних рахунках в установах банків. Порядок формування та використання позабюджетних цільових (у тому числі валютних) коштів місцевого самоврядування визначаються положеннями про ці кошти, що затверджуються відповідною радою.

Органи місцевого самоврядування відповідно до закону можуть встановлювати місцеві податки та збори. Місцеві податки та збори зараховуються до відповідних місцевих бюджетів. За рішенням зборів громадян за місцем їх проживання можуть запроваджуватися місцеві збори на засадах добровільного самооподаткування. Останнє розглядається як форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру.

Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення), районні, обласні ради мають печатки із зображенням Державного

Герба України і своїм найменуванням, а також рахунки в установах банків України.

Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами й організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування.

Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами й організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на договірній і податковій основі, а також на засадах підконтрольності в межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом. Органи місцевого самоврядування можуть виступати з ініціативою щодо перевірок, а також організовувати проведення перевірок на підприємствах, в установах і організаціях, що не перебувають у комунальній власності, з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади.

Питання для самоконтролю:

1. Матеріальна основа місцевого самоврядування це ...
2. Кому належить Право комунальної власності?
3. Де приймаються рішення стосовно управління майном і фінансовими ресурсами?
4. Місцевий бюджет поділяється на:
5. Що розуміють під місцевим бюджетом?
6. На скільки частин поділяються видатки місцевих бюджетів?

2.3. Фінансові аспекти місцевого самоврядування

1. Законодавче регулювання місцевих фінансів.
2. Порядок розробки бюджетів місцевого самоврядування та вимоги до виконання.
3. Доходна частина місцевих бюджетів та особливості фінансової допомоги у розвитку місцевому самоврядуванню з боку держави.
4. Види видатків бюджетів місцевого самоврядування.

Нині в Україні відбулося багато позитивних зрушень щодо визнання об'єктивної необхідності становлення реального самоврядування як права та здатності територіальних громад самотійно вирішувати питання місцевого значення. Хоча дехто з, громадян, навіть урядовців і народних депутатів, місцеве самоврядування ще сприймають як додаток до державної влади. Це є підтвердженням того, як глибоко вкоренилися у суспільстві колишні радянські стереотипи громадського мислення.

Змінити погляди суспільства на місце і роль місцевого самоврядування може лише позитивне вирішення того:

- наскільки реальним, а не продекларованим є місцеве самоврядування;
- наскільки органи місцевого самоврядування самотійні у вирішенні місцевих проблем;
- чи має ця самотійність достатнє матеріальне та фінансове підґрунтя.

Визнано, що однією з головних підвалин кожної демократичної держави є місцеве самоврядування, функціонування якого здійснюється на засадах самотійності та фінансової незалежності. Практика діяльності органів місцевого самоврядування в умовах легітимізації їхніх прав довела, що саме фінансова незалежність є вирішальною у здійсненні функцій і завдань, які на них покладаються в сучасних складних умовах становлення української держави.

Без перебільшення можна сказати, що матеріально-фінансова

самостійність є необхідною умовою втілення всіх інших принципів місцевого самоврядування. Від фінансових можливостей залежить виконання реальних владних функцій органами місцевого самоврядування. Самостійність завжди буде лише формальною, якщо залишатиметься залежність у фінансовому плані.

Виняткова важливість проблем фінансової самостійності місцевих властей спонукає багатьох вчених вивчати ці питання, теоретично обґрунтовувати дефініції, визначати доцільні межі фінансової незалежності, розробляти конкретні механізми практичного втілення цього принципу.

Фінансову незалежність місцевого самоврядування можна розглядати як можливість самостійного вирішення питань комплексного фінансового забезпечення економічного та соціального розвитку даної території, що входять до компетенції відповідного рівня місцевого управління. Вона також означає, що передумовою фінансової незалежності є розумна, з точки зору економічної доцільності, децентралізація влади та адекватний розподіл повноважень, відповідальності та фінансово-економічної бази між центром і органами місцевого самоврядування. Концептуальні основи фінансової незалежності місцевого самоврядування полягають в оптимальному врахуванні інтересів держави, підприємницьких структур, населення і місцевого самоврядування. При цьому слід пам'ятати, що нічим не обмежена фінансова незалежність місцевого самоврядування має такі ж негативні ознаки, як і надмірна централізація у використанні фінансових ресурсів, що створюються на даній території.

Поряд із поняттям "фінансова незалежність" застосовується поняття "фінансова автономія" місцевих органів влади.

Головною ознакою фінансової незалежності органів місцевого самоврядування є володіння та самостійне розпорядження фінансовими ресурсами, розмір яких відповідає функціям і завданням, що покладаються на ці органи. Такі фінансові ресурси необхідні місцевим властям для реалізації намічених цілей програм

економічного та соціального розвитку території відповідно до обраних пріоритетів. Фінансову незалежність слід розуміти як незалежність від загальнодержавних органів влади щодо прийняття певних рішень із проблем місцевого самоврядування і, головне, забезпечення їхнього вирішення за допомогою відповідних коштів.

Лептимність місцевого самоврядування в Україні підтверджує Конституція, а Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" визначено систему та гарантії місцевого самоврядування, засади організації та діяльності, правового статусу та відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

Серед усіх принципів функціонування місцевого самоврядування, визначених цим законом, особливого значення набуває принцип правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування, яким воно наділено в межах повноважень, визначених законодавством. Правова та організаційна самостійність виявляється у наданні органам місцевого самоврядування певних владних повноважень, в межах яких вони діють самостійно, приймають відповідні правові рішення, а також несуть відповідальність за виконання цих повноважень. Крім того, органам місцевого самоврядування можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади, у здійсненні яких вони є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Підґрунтям правової та організаційної самостійності органів місцевого самоврядування є матеріальна та фінансова основа, до складу якої входять: - рухоме та нерухоме майно, яке є у комунальній власності;

- доходи місцевих бюджетів;
- позабюджетні фонди (у тому числі валютні);
- інші кошти;
- земля та інші природні ресурси, що є у комунальній власності;
- об'єкти спільної власності територіальних громад, що перебувають в управлінні районних та обласних рад.

Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні"

легітимізується фінансова незалежність місцевого самоврядування це:

- самотійність розробки, розгляду, затвердження та виконання місцевих бюджетів; внесення змін до місцевих бюджетів;
- встановлення місцевих податків і зборів та розмірів їхніх ставок в межах, визначених законодавством;
- надання пільг за місцевими податками та зборами;
- випуск місцевих позик, лотерей та інших цінних паперів;
- отримання позик з Інших місцевих бюджетів та інших джерел;
- передача коштів з відповідного місцевого бюджету до інших місцевих бюджетів;
- розміщення належних органам місцевого самоврядування коштів у банках, отримання відсотків, зарахування їх до доходів місцевих бюджетів;
- утворення позабюджетних цільових (у тому числі валютних) фондів;
- розпорядження комунальним майном;
- встановлення в порядку і в межах, визначених законодавством, тарифів на послуги, які надаються підприємствами та організаціями комунальної власності;
- право створення комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ.

Нині вирішальне значення для забезпечення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування мають здебільшого доходи місцевих бюджетів. Це зумовлено тим, що об'єкти комунальної, а також спільної власності належать переважно до невиробничої сфери (школи, дитячі садки, лікарні, поліклініки, культурні та спортивні заклади). Вони є неприбутковими організаціями і, як правило, перебувають на повному або частковому утриманні за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Права місцевих органів самоврядування щодо створення позабюджетних цільових фондів нині надзвичайно обмежені. Органи місцевого самоврядування позбавлені можливості створювати валютні фонди ще з 1993 року. Запровадження таких жорстких обмежень

спричинене численними порушеннями у формуванні позабюджетних фондів, надходженням до них коштів, які повинні були спрямовуватися до місцевих бюджетів, відсутності дієвого контролю за використанням цих фондів.

Місцеві позики не набули в Україні належного поширення, притаманного ринковим країнам, через неврегульованість правових та організаційних процедур їхнього розміщення та обігу, нерозвинутості інфраструктури фондового ринку, відсутності вільних коштів у підприємницьких структур і населення, недовіри до державних цінних паперів тощо. Однак поширенню практики випуску муніципальних позик перешкоджає-насамперед відсутність реальної та мобільної до конвертації у грошові кошти застави для муніципальних цінних паперів, а також невизначеність механізмів повернення вкладених населенням коштів у разі фінансової неспроможності тих органів, які випустили ці позики.

Земля та інші види природних ресурсів, які знаходяться на території місцевого самоврядування, лише номінальне входять до складу їх матеріальної та фінансової бази, адже вони не включені до переліку об'єктів, щодо яких виникає право комунальної власності. Більше того, невизначеність правових відносин щодо володіння землею та іншими природними ресурсами не дає підстави для розгляду цих об'єктів як важливої передумови функціонування органів місцевого самоврядування на засадах фінансової незалежності.

Отже, останніми роками спостерігається звуження сфери застосування і навіть відмирання багатьох Інституцій, притаманних місцевим фінансам. Склалося становище, при якому поняття місцевих фінансів в територіально визначених межах визначається здебільшого лише відносинами формування та використання коштів місцевих бюджетів.

З огляду на це, поряд з питанням фінансової незалежності органів місцевого самоврядування в цілому дуже актуальною постає проблема самостійності місцевих бюджетів як визначальної складової фінансової незалежності місцевого самоврядування.

Бюджетна самостійність (в економічній літературі також бюджетна автономія) - це один із основних принципів побудови бюджетної системи. Важливість дотримання цього принципу тепер не викликає ніяких сумнівів. Встановлення дійсної самостійності кожного бюджету відповідає засадам бюджетного федералізму, які набувають дедалі більшого поширення в побудові бюджетних систем, у тому числі й унітарних держав. У свою чергу, розвиток бюджетного федералізму притаманний економічним системам, організованим за ринковим типом. Отже, встановлення та забезпечення самостійності місцевих бюджетів є важливим завданням у процесі ринкової трансформації українського суспільства.

Європейською хартією місцевого самоврядування окремо не висувається вимога щодо самостійності бюджетів місцевих властей, лише визначається їхня автономія щодо здійснення своїх функцій, а також право на власні фінансові ресурси.

Декларацією про принципи місцевого самоврядування в державах - учасницях Співдружності, проголошеною 29.10.1994р., зазначено, що представницькі органи місцевого самоврядування самостійно приймають місцеві бюджети. Самостійність місцевих бюджетів, згідно з Декларацією, гарантується:

- державною підтримкою розвитку продовольчої сфери за допомогою податкової, інвестиційної та кредитної політики, наявністю власних бюджетних доходів і достатнім рівнем закріплених доходів;
- правом органів місцевого самоврядування визначати напрямки використання бюджетних коштів;
- заборonoю на вилучення вільних залишків коштів місцевого бюджету;
- відшкодуванням збитків, завданих державними органами і органами місцевого самоврядування іншого рівня;
- стабільністю економічного законодавства.

Самостійність бюджетів забезпечується наявністю власних дохідних джерел і правом визначення напрямків їхнього використання

відповідно до законодавства України. Таке досить стисле тлумачення бюджетної самостійності було розвинуто ухваленим у 1997 р. Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні". Розглянемо детальніше деякі положення цього важливого документа. Уст. 16, зокрема, зазначено, що місцеві бюджети є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України та інших місцевих бюджетів. Необхідність існування цієї норми закону зумовлена відходом від попередньої багаторічної практики включення кожного нижчестоящего місцевого бюджету до наступного за рівнем бюджету і так аж до Державного бюджету колишнього СРСР. Крім того, законом, зокрема, зазначено, що самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрямки використання коштів місцевих бюджетів відповідно до чинного законодавства (ст. 61).

Держава здійснює фінансову підтримку місцевого самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, контролює законне, доцільне, економне, ефективне витрачання коштів та їхній належний облік. Важливою нормою цього закону є те, що держава гарантує органам місцевого самоврядування дохідну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. У тому разі, якщо доходи від закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавними податками та зборами перевищують мінімальний розмір місцевого бюджету, держава вилучає із цього бюджету до державного частину надлишку. Порядок вилучення встановлюється законом про державний бюджет (ст. 62).

Самостійність місцевих бюджетів закріплена визначенням законом порядком використання вільних бюджетних коштів. Так, встановлено, що доходи, додатково одержані в процесі виконання місцевих бюджетів, суми перевищення доходів над видатками, що утворилися внаслідок збільшення надходжень до бюджету чи економії у видатках, вилученню не підлягають, крім випадків, передбачених

законодавством. Рішення про напрямки використання таких коштів приймається відповідною радою народних депутатів (ст. 65).

Самостійність місцевих бюджетів також визначається захищеністю їхніх доходів при прийнятті рішень органів державної влади, які призводять до додаткових видатків органів місцевого самоврядування. Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" встановлено, що держава фінансує в повному обсязі здійснення органами місцевого самоврядування наданих повноважень органів виконавчої влади. Кошти, необхідні для здійснення цих повноважень, щороку передбачаються законом про державний бюджет.

Рішення органів державної влади, які призводять до додаткових видатків органів місцевого самоврядування, обов'язково супроводжуються передачею їм необхідних фінансових ресурсів. Такі рішення виконуються органами місцевого самоврядування в межах переданих їм фінансових ресурсів, а витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади і попередньо не забезпечені відповідними фінансовими ресурсами, компенсуються державою (ст. 67).

Підсумовуючи викладки положень закону, можна дійти висновку, що основними складовими поняття самостійності місцевих бюджетів у чинному законодавстві є:

- невиключення місцевих бюджетів до державного та інших бюджетів;
- наявність власних та закріплених джерел доходів місцевих бюджетів;
- право самостійно визначати напрямки використання бюджетних коштів;
- право самостійного використання вільних бюджетних коштів, а також законодавчого обмеження можливості їх вилучення;
- компенсація державою додаткових видатків органів місцевого самоврядування, які виникають унаслідок рішень, що ухвалюють органи державної влади.

Слід зазначити також, що передбачені чинним законодавством норми, які гарантують самостійність місцевих бюджетів, відповідають сучасним уявленням про бюджетну автономію, що сформувалися в економічній літературі.

Не відкидаючи важливість урахування обсягів фінансової допомоги місцевим властям з боку центрального уряду, в доповіді експертної комісії з проблем місцевих та регіональних фінансів Ради Європи "Політика субсидування органів місцевого самоврядування" зазначається, що для незалежності органів місцевого самоврядування важливішими, ніж структура субсидій, є обсяги місцевих податкових надходжень. При цьому слід враховувати принципово інший підхід до місцевого оподаткування і сам склад місцевих податків у зарубіжних країнах порівняно з наявним у вітчизняній практиці.

Важливість проблем формування дохідної бази місцевих бюджетів змушує нас ще раз звернутися до групування дохідних джерел, проте в контексті питань, що розглядаються, проведемо його за ознаками, відмінними від тих, які були застосовані у попередніх розділах. Залежно від територіальної локалізації, у складі доходів місцевих бюджетів доцільно вирізняти:

- 1) доходи, одержані на території даного бюджету;
- 2) доходи, одержані на інших територіях, які за допомогою перерозподілу були спрямовані до певного місцевого бюджету (дотації, субвенції).

В свою чергу, доходи, одержані на території місцевого бюджету, поділяються на власні, закріплені та регулюючі.

З огляду на те, що визначальними для місцевих бюджетів є власні доходи, зупинимося на них детальніше. Залежно від способу одержання власних доходів їх можна поділити на:

- податкові доходи (місцеві податки та збори);
- доходи від надання послуг органами місцевого самоврядування (прибирання території, вивезення сміття, парковка автотранспорту тощо);
- доходи від комунального майна (орендна плата, надання права

на полювання, рибальство, плата за торгові місця на ринках, частина прибутку комунальних підприємств, кошти від приватизації комунального майна).

Ні в законодавчих документах, ні в економічній літературі немає чіткого визначення переліку ні власних, ні закріплених доходів місцевих бюджетів. Згідно з практикою бюджетування, власними слід вважати доходи, які виникають унаслідок рішень, що приймають органи місцевого самоврядування. Закріпленими слід вважати доходи, які на стабільній основі повністю передаються до місцевих бюджетів. Звичайно, за своєю природою закріплені доходи - це загальнодержавні податки, збори та інші обов'язкові платежі. У чинному законодавстві відсутнє також визначення поняття регулюючих, доходів. Більше того, нерідко поняття "власні" та "закріплені", "закріплені" та "регулюючі" доходи ототожнюються.

Так, у ст. 63 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" зазначено, що доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Не зрозуміло, чи регулюючі доходи надходять до складу доходів Місцевих бюджетів чи ні. Хоча сам термін "регулюючі доходи" активно використовувався певний час вітчизняним законодавством (зокрема Законами "Про Державний бюджет України" на 1992 р. і 1993 р.).

Власними можна вважати лише доходи, які відповідають таким вимогам:

- кошти, які одержують органи місцевого самоврядування, мають бути локалізовані, тобто територіально закріплені. Виконання цієї умови дає змогу встановити безпосередній зв'язок між податковими надходженнями на певній території та діяльністю місцевих властей, обраних населенням цієї території, з запровадження податків, зборів, платежів, визначення їхніх розмірів, надання пільг тощо;
- місцеві органи самоврядування повинні мати право самостійно

визначати напрямки витрачання одержаних коштів, ґрунтуючись на конституційних вимогах і чинному законодавстві, а також на обраних місцевих пріоритетах економічного та соціального розвитку. Самостійність витрачання коштів створює передумови для контролю з боку виборців за результативністю діяльності місцевих властей;

- органи місцевого самоврядування повинні повною мірою контролювати власні дохідні джерела. Контроль за мобілізацією та використанням власних доходів передбачає також право місцевого самоврядування самостійно встановлювати ставки оподаткування та розміри плати за місцеві послуги.

Отже, власними можна вважати лише доходи, які одночасно відповідають таким вимогам: є територіально локалізованими, тобто безпосередньо залежними від діяльності місцевих властей, які повною мірою їх контролюють і використовують на свій розсуд. Іншими словами, власними доходами можна вважати доходи, надходження яких визначається політикою та діяльністю органів місцевого самоврядування.

Якщо керуватися таким концептуальним підходом щодо визначення складу власних доходів, то слід зазначити що цим вимогам не відповідає жоден вид доходів місцевих бюджетів.

У вищенаведеному матеріалі досліджувалася структура доходів місцевих бюджетів України останніми роками, була визначена та незначна частина, яка формується за рахунок власних доходів, у тому числі місцевих податків і зборів. За нинішніх умов місцеві бюджети опинилися у повній залежності від центрального уряду, який визначає нормативи відрахувань від регулюючих податків і розміри дотацій та субвенцій з Державного бюджету України. Фінансову самостійність місцевих органів самоврядування обмежує не лише майже повна їхня залежність від загальнодержавних доходів, а й нестабільність практики бюджетного регулювання. Щорічні зміни у складі доходів місцевих бюджетів, механізму бюджетного регулювання

унеможливили здійснення місцевими властями не лише перспективної фінансової політики, а й нормальних умов функціонування протягом року.

Така ситуація веде до дискредитації місцевої влади і як наслідок державної влади загалом. Недостатність фінансових ресурсів на місцевому рівні приводить до того, що органи місцевого самоврядування намагаються покращити своє фінансове становище за рахунок невиконання або хоча б несвоєчасного виконання зобов'язань перед державою за податками, які надходять до Державного бюджету України, зборами до Пенсійного фонду України та інших цільових фондів. Нерідко місцеві органи самоврядування спрямовують зусилля місцевих фіскальних органів на справляння насамперед тих загальнодержавних податків, які повністю надходять до місцевих бюджетів, а не тих, які надходять до державного.

Не викликає заперечень висновок про те, що в унітарних державах не може бути цілком самостійних органів місцевого самоврядування, принаймні їх не так багато. Загалом доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок двох джерел: власних доходів і частини загальнодержавних. Але наскільки вагомі власні доходи? Яка залежність місцевих бюджетів від загальнодержавних надходжень? Чи достатні власні доходи для виконання власних повноважень? Ймовірно, виконання власних повноважень місцевих органів самоврядування повинно забезпечуватися надходженням до місцевих бюджетів власних доходів.

Із проблемами формування власної дохідної бази місцевих бюджетів тісно пов'язане питання податкової (фіскальної) автономії місцевих властей. На думку спеціалістів, для України характерна низька податкова автономія органів місцевого самоврядування тому, що більша частина доходів місцевих бюджетів формується за рахунок регулюючих доходів і дотацій або субвенцій, які надаються за рішенням уряду України. Податкова автономія обмежується лише правом запровадження місцевих податків і зборів згідно з переліком і в межах, визначених Верховною Радою України, а також наданням

пільг за місцевими податками та зборами згідно з чинним законодавством.

Залежність місцевих бюджетів від центрального уряду, а отже, від державного бюджету можна зменшити за допомогою надання права органам місцевого самоврядування запроваджувати власні податки та самостійно встановлювати ставки оподаткування (при контролі загальнодержавних органів за загальним рівнем оподаткування). Це сприятиме встановленню справжньої фінансової самостійності місцевого самоврядування.

Питання фінансової автономії місцевих властей - це питання не суто економічного змісту. Воно завжди мало політичний підтекст. Проблема надання права місцевим органам самоврядування запроваджувати на своїй території власні податки потребує відповіді на запитання: чи довіряє держава місцевим властям? Саме так сформулював цю проблему ще у XIX ст. італійський вчений Конільянц.

Проте система місцевих фінансів не може бути незалежною, якщо органи місцевого самоврядування не будуть мати податкової автономії, якщо з усієї сукупності об'єктів оподаткування не вирізнятимуться деякі з них для цілей місцевого оподаткування.

Аналіз практики формування та використання місцевих бюджетів України дає змогу дійти висновку, що самостійність місцевих бюджетів є лише формальною, а не реальною. Недостатньо продекларувати принцип самостійності, треба законодавчо встановити конкретні механізми його реалізації. Насамперед це стосується визначення та чіткого розмежування повноважень державної влади й органів місцевого самоврядування. На цій основі - розмежування доходів і видатків усіх бюджетів, теоретичного обґрунтування понять "власні" та "закріплені" доходи місцевих бюджетів.

Отже, визначальними факторами при обґрунтуванні політики розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи повинні стати ефективність витрачання коштів, посилення контролю з боку держави за господарською діяльністю суб'єктів підприємництва,

встановлення залежності між розміром бюджетних витрат і результатами економічної діяльності в регіонах.

Треба переглянути склад місцевих податків і зборів з метою посилення їхньої фіскальної ролі, віднести до місцевих окремі загальнодержавні податки та збори, які нині закріплені за місцевими бюджетами. Самостійність місцевих бюджетів, а отже, й фінансова незалежність органів місцевого самоврядування повинна бути підкріплена наданням їм права самостійного встановлення місцевих податків і зборів.

Розглядаючи самостійність місцевих бюджетів, слід враховувати також сучасні загальноекономічні фактори соціально-економічного розвитку України, такі як спад обсягів валового внутрішнього продукту, дефіцитність фінансових ресурсів, інфляція, нерозвинутість фондового ринку, нестабільність законодавчої бази тощо. Без вирішення цих, а також багатьох інших складних проблем перехідного періоду розвитку економіки України неможливо вести мову про фінансову незалежність місцевого самоврядування та побудову демократичної держави.

Питання для самоконтролю:

1. Проблема місцевих фінансів, принцип фінансової автономності місцевих властей, та його основні положення.
2. Бюджет місцевого самоврядування.
3. Дохідна та видаткова частини бюджету місцевого самоврядування.
4. Положення Бюджетного кодексу України.
5. Дотації або субвенції - фінансова допомога місцевому самоврядуванню з боку держави.
6. Класифікація видатків бюджетів місцевого самоврядування.
7. Капітальні видатки бюджету розвитку та їх спрямування.
8. Повноваження органів місцевого самоврядування у бюджетній сфері.

Розділ 3.

Соціально-територіальні основи місцевого самоврядування

3.1. Соціальна складова місцевого самоврядування

1. Поняття та основні завдання побудови соціальної держави.
2. Права людини і громадянина у сфері економічного, соціального і культурного життя згідно Конституції України.
3. Задоволення потреб населення об'єктами комунальної власності.
4. Основні завдання органів місцевого самоврядування щодо соціального захисту населення.
5. Особливості підтримки соціально незахищених верств населення.

Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3) та встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Місцеве самоврядування, як зазначалося вище, нерозривно пов'язане з державою, державною владою. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є головним обов'язком не лише держави, а й органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Згідно з Конституцією України (ст. 1) Україна є соціальною державою. Соціальною вважається держава, яка надає підтримку незахищеним верствам населення, намагається впливати на розподіл матеріальних благ відповідно до принципу соціальної справедливості з тим, щоб забезпечити кожній людині гідне існування. Головним завданням соціальної держави є сприяння суспільному прогресу, що базується на закріплених законодавством принципах соціальної рівності, загальної

солідарності та взаємної відповідальності. Соціальна держава бере на себе обов'язок забезпечити кожному членові суспільства гідний сучасної людині мінімум соціальних благ. Конституційні положення щодо соціального характеру Української держави повною мірою відносяться і до місцевого самоврядування, його органів та посадових осіб, які зобов'язані турбуватися про соціальну справедливість, добробут населення, соціальний захист своїх жителів. Місцеве самоврядування в соціальній державі також має бути соціальним. У цьому полягає важливий принцип місцевого самоврядування, одна з його основ. У літературі під соціальними основами місцевого самоврядування розуміють муніципально-правовий інститут, який становить сукупність норм, що закріплюють та регулюють соціальну політику місцевого самоврядування, спрямовану на створення умов, які б забезпечили гідне життя та вільний розвиток людини - члена територіальної громади. Соціальні основи місцевого самоврядування спрямовані на гарантування соціально-економічних та соціально-культурних прав людини і громадянина на місцевому рівні.

Конституція України безпосередньо покладає на місцевого самоврядування обов'язки щодо забезпечення таких прав людини і громадянина у сфері економічного, соціального і культурного життя: право громадян користуватися для задоволення своїх потреб об'єктами права комунальної власності (стаття 41); право громадян на соціальний захист, яке гарантується ...створенням мережі... комунальних... закладів для догляду за непрацездатними (стаття 46); право громадян, які потребують соціального захисту, на отримання від органів місцевого самоврядування житла безоплатно або за доступну для них плату (стаття 47); право громадян на безоплатне отримання медичної допомоги в комунальних закладах охорони здоров'я (стаття 49); право громадян на освіту, яке забезпечується доступністю і безоплатністю освіти в комунальних навчальних закладах (стаття 53); право громадян на відшкодування за рахунок місцевого бюджету матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів місцевого самоврядування, їх посадових і

службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (стаття 56).

Органи місцевого самоврядування здійснюють соціальний захист населення, надають підтримку соціально незахищеним верствам населення, сім'ї, материнству і дитинству, розвивають систему соціальних служб, займаються питаннями охорони праці тощо.

Взаємодія органів місцевого самоврядування з об'єднаннями громадян.

Згідно діючого законодавства, об'єднання громадян - це добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. В залежності від сфери впливу об'єднань громадян, у їх складі розрізняють: політичні партії і громадські організації.

Місцеві органи державної виконавчої влади взаємодіють з політичними партіями, громадськими, релігійними організаціями, професійними спілками та їх об'єднаннями, організаціями роботодавців та їх об'єднаннями для забезпечення прав і свобод громадян, задоволення їх політичних, екологічних, соціальних, економічних, культурних та інших інтересів з урахуванням загальнодержавних і місцевих інтересів, сприяють виконанню статутних завдань та забезпечують додержання законних прав таких об'єднань громадян.

Форми та способи взаємодії органів державної виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з об'єднаннями громадян є різноманітними. Зокрема, об'єднання громадян беруть активну участь у виборчих процесах, оскільки відповідно до законодавства України, мають право висувати кандидатів у народні депутати, у депутати місцевих рад, кандидатів на посади сільських, селищних, міських голів, а також брати участь у формуванні відповідних виборчих комісій, та направляти свої пропозиції щодо їх складу відповідним місцевим радам. Крім того, представники політичних партій формують внутрішню структуру представницьких органів влади, передусім, через функціонування в них партійних фракцій.

Об'єднання громадян також можуть впливати на формування державної політики як через своїх представників у державних органах, так і шляхом проведення масових заходів - мітингів, демонстрацій тощо. Об'єднання громадян беруть активну участь у діяльності органів місцевого самоврядування, зокрема представники об'єднань беруть участь з правом дорадчого голосу на сесіях місцевих рад, засіданнях постійних комісій місцевих рад, у загальних зборах громадян за місцем проживання, виступають ініціаторами їх скликання, беруть участь у реалізації рішень, прийнятих на цих зборах.

Організація роботи із запитами громадян

Законом України "Про звернення громадян" врегульовано питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права: брати участь в управлінні державними і громадськими справами; мати можливість впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності; відстоювати свої права і законні інтереси та відновлювати їх у разі порушення.

Законодавством України всі звернення громадян умовно поділені на 3 групи: пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Пропозиція (зауваження) - це звернення громадян, у якому висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, стосовно вдосконалення соціально-економічної, духовної, культурної, суспільно-політичної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) - це звернення громадян із проханням щодо сприяння в реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів, або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності державних органів, депутатів, посадових осіб, а також висловлення думки щодо

поліпшення їх діяльності. Клопотання - письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Скарга - звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, посадових осіб.

Законом України "Про звернення громадян" передбачена процедура опрацювання звернень громадян до органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також підготовки відповідей на них.

Особливою формою задоволення прав громадян на отримання інформації про державне будівництво та місцеве самоврядування є запити громадян.

Запит - це вид звернення громадян або їх об'єднань, юридичних осіб, народних депутатів України, органів державної влади, посадових і службових осіб, відповідно до законодавчо встановленої процедури, до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з вимогою дати у визначений строк необхідну інформацію. Згідно з Законом України "Про інформацію" запит може бути індивідуальним або колективним; подаватися тільки у письмовій формі й має адресуватися відповідному органу законодавчої, виконавчої та судової влади, його посадовим особам.

Об'єктом запиту може бути інформація про ті чи інші явища, події, дії, стан справ у відповідній сфері суспільних відносин, а також інформація щодо особи. Мета запиту - одержання інформації у визначені законодавством строки у встановленому порядку.

Для забезпечення своїх конституційних прав і свобод громадяни можуть звертатися до місцевих державних адміністрацій у вирішенні питань, що належать до сфери їх повноважень. У свою чергу, посадові особи місцевих державних адміністрацій зобов'язані розглянути запити громадян і не пізніше, ніж у визначений законом термін, прийняти рішення або дати обґрунтовану відповідь.

Для роботи зі зверненнями та запитами громадян застосовується також така форма як особистий прийом громадян. Керівники та інші посадові особи органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян зобов'язані проводити особистий прийом громадян регулярно, у встановлені дні та години, у зручний для громадян час, за місцем їх роботи і проживання.

Процедура роботи із запитом на інформацію в органі місцевого самоврядування зображена на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Процедура роботи із запитом на інформацію в органі місцевого самоврядування

З метою забезпечення прозорості та відкритості діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, створення

необхідних правових механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить суспільний інтерес, 13 січня 2011 року Верховною Радою України прийнято нову редакцію Закону України «Про інформацію» та Закон України «Про доступ до публічної інформації».

У зв'язку з прийняттям Закону України "Про доступ до публічної інформації" забезпечено нові стандарти щодо підготовки, розгляду, прийняття та оприлюднень рішень органами місцевого самоврядування. Закон визначив правила та терміни щодо:

- 1) оприлюднення проектів підготовлених рішень, реєстрації їх в системі обліку та забезпечення доступу громадськості до проектів рішень;
- 2) попереднього розгляду проектів рішень органами ради та ознайомлення з ними інших учасників місцевого самоврядування до стадії фінального розгляду (як правило - до сесій та засідань виконавчих комітетів);
- 3) оголошення порядків денних сесій місцевих рад;
- 4) відкритості засідань з розгляду та прийняття рішень, збереження протоколів засідань;
- 5) оприлюднення прийнятих рішень.

Питання для самоконтролю:

1. Соціальною вважається держава:
2. Добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод – це:
3. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина.
4. Соціальні основи місцевого самоврядування спрямовані на:
5. Законодавством України всі звернення громадян умовно поділені на групи:
6. Права людини і громадянина у сфері економічного, соціального

і культурного життя.

7. Функції органів місцевого самоврядування щодо соціального захисту населення.
8. Підтримка соціально незахищених верств населення, сім'ї, материнства і дитинства, розвиток системи соціальних служб, охорона праці тощо.

3.2. Територіальні засади місцевого самоврядування

1. Основний зміст територіальних основ місцевого самоврядування.
2. Забезпечення права на здійснення місцевого самоврядування згідно Конституції України.
3. Специфіка проведення місцевих референдумів.
4. Особливості окреслення територіальних кордонів.

Стандарти існування територіальної основи місцевого самоврядування України є результатом впливу історичних, геополітичних, економічних та соціальних, етнічних та демографічних особливостей на розвиток держави.

Беручи до уваги положення Європейської хартії місцевого самоврядування та їх імплементацію в національне законодавство України, дослідження територіальної основи місцевого самоврядування є актуальним і потребує окремого розгляду.

Проведення конституційної та адміністративно-територіальної реформ в Україні засвідчує потребу реальної імплементації європейських стандартів місцевого самоврядування, аналізу їх переваг та недоліків, а також доцільності їхнього використання в Україні з метою забезпечення виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень в умовах наявного адміністративно-територіального поділу України.

Територіальну основу місцевого самоврядування в Україні становлять визначені Конституцією (ст. 132, 133, 140) та іншими законами елементи системи територіального устрою держави, у межах якої існує місцеве самоврядування.

Держава як головний інститут політичної системи суспільства володіє такою ознакою, як територіальність, що виявляється у тому, що: по-перше, територія є матеріальною базою існування держави, по-друге, влада держави поширюється на певну територію, визначену її кордонами (на цій території може існувати лише одна держава).

Територіальна основа є важливим чинником існування місцевого

самоврядування, вона може сприяти або гальмувати розвиток усього законодавства та ефективність самого місцевого самоврядування зокрема.

Територіальна основа місцевого самоврядування будь-якої держави виникає унаслідок історичних передумов її розвитку і закріплена в її національному законодавстві. На підставі цього робимо висновок, що основними принципами територіальної основи місцевого самоврядування є принципи територіальності та повсюдності.

Принцип територіальності свідчить про те, що юрисдикція територіальної громади поширюється на всю територію відповідної адміністративно-територіальної одиниці і здійснюється на тих територіях, які відмежовані одна від одної, а також на всій території держави без будь-яких обмежень. У межах території однієї адміністративно-територіальної одиниці не повинно існувати кілька територіальних громад, які можуть бути самостійними суб'єктами права на місцеве самоврядування. Принцип повсюдності належить до базових європейських стандартів місцевого самоврядування і означає те, що місцеве самоврядування має поширюватися на всю територію держави (у межах її кордонів). Тобто, немає тієї території, на яку б не поширювалася юрисдикція територіальної громади як суб'єкта місцевого самоврядування первинного рівня.

Оптимальна для організації та функціонування місцевого самоврядування система адміністративно-територіального устрою повинна відповідати таким критеріям як:

- локалізація (реалізація інтересів територіальної громади, яка повинна існувати лише в межах одного населеного пункту);
- підконтрольність органів та посадових осіб місцевого самоврядування населенню
- мешканцям територіальної громади (йдеться про максимальне обмеження території, на якій діяльність органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб зокрема виявляється найбільш чітко, і де населення здатне оперативно реагувати на

дії місцевої влади);

- доступність органів місцевого самоврядування для громадян-мешканців відповідної територіальної громади у будь-який час, зважаючи на їх територіальну приналежність (оскільки значну частину послуг населенню мають надавати органи місцевого самоврядування за місцем їх перебування).

Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування первинного рівня за своєю суттю є мікродержавою, повинна відповідати всім вимогам її існування і бути максимально наближеною та доступною для її громадян (незалежно від місця їхнього проживання). Особливі сподівання щодо максимального наближення взаємовідносин між органами місцевого самоврядування та мешканцями територіальної громади виявляються у дотриманні таких визначальних принципів як:

- просторове наближення: характеризується найефективнішим адміністративно-територіальним поділом держави залежно від її географічних розмірів та густоти населення, а також від виділення територіальних громад як суб'єктів місцевого самоврядування первинного рівня;
- фактичне наближення: відображене в особистих взаємовідносинах територіальної громади та її мешканців, особливо щодо надання соціально-побутових послуг;
- соціальне і політично-особове наближення: свідчить про створення та наявність достатньої і розвинутої мережі для реалізації соціальних та політичних прав і задоволення потреб мешканців конкретної територіальної громади;
- емоційне наближення: йдеться про ідентифікацію громадянина як мешканця конкретної територіальної громади, а взаємовідносини між ними залежать від багатьох зовнішніх чинників.

Існуючий адміністративно-територіальний устрій можна охарактеризувати за допомогою таких ключових ознак, як:

1) пропорційність – кількість адміністративно-територіальних

одиниць кожного рангу ієрархії має вписуватися в “межі оптимальності”.

Пропорційність характеризується наявністю диспропорцій у регіонах щодо території, густоти населення, соціально-економічного та наукового потенціалу, ступеня промислового, культурного та туристичного розвитку, а також щодо показника кількості населених пунктів різного типу та підпорядкування. Однак, регіональні диспропорції щодо території, густоти та кількості населення, соціально-економічному чи промислового потенціалу не повинні бути надто великими.

Певною особливістю адміністративно-територіального устрою України є регіональні відмінності щодо критеріїв його виникнення та існування. Ці відмінності пов’язані передусім з тим фактом, що окремі регіони були протягом недавньої історії включені до адміністративних систем різних країн і мали різні назви (землі (удільні князівства) – волості в часи Київської Русі, воєводства – повіти в часи Великого князівства Литовського, цинуги – околиці в Буковині, жупи (комітати) – домонії на Закарпатті, провінції (коронні краї) – округи в Галичині та на Волині, губернії – долі з 1710 р., провінції з 1719 р. у Російській імперії, області – райони в період УРСР та й дотепер). Також існували відмінні засади створення, функціонування та повноваження відповідних органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб тих часів.

2) компактність – адміністративно-територіальні одиниці повинні бути компактними щодо території, без анклавів (територія певного підпорядкування у межах іншої адміністративно-територіальної одиниці) та віддалених відступів (територія певного підпорядкування поза межами своєї адміністративно-територіальної одиниці).

Насамперед, необхідно звернути увагу на існування напівштучних анклавів, зумовлених фізико-географічними особливостями певної території (річка чи озеро), що інколи ускладнює доступність по лінії периферія–центр.

Найраціональнішою схемою адміністративно-територіального устрою потрібно вважати таку, за якої населені пункти у межах свого ієрархічного рівня розміщені рівномірно і для одного з них (а власне йдеться про столицю регіону) бажано центральне розміщення.

Найбільшою компактністю і водночас найбільшим неспівпадінням реального та геометричного центрів характеризуються такі області України, як Волинська, Харківська, Запорізька.

До критеріїв, що впливають на позитивне дотримання принципу компактності належать, такі як:

- ступінь доступності (зокрема територіальна доступність) від периферії до регіонального центру і навпаки
- у разі здійснення адміністративних повноважень та надання різноманітних послуг;
- збіг реального та геометричного регіонального центрів
- це досягається унаслідок історичної та географічної зумовленості окремо взятої адміністративно-територіальної одиниці;
- рівновіддаленість від регіонального центру (несприятливою обставиною для функціонування адміністративних районів є їхня віддаленість від регіонального центру на відстань понад 100 км);
- враховуючи те, що масове розпаювання земель характеризується паєм у 3–4 гектари, особливого значення набуває вирішення питання про комплексне і точне розмежування адміністративно-територіальних одиниць із складенням відповідних точних карт.

3) спадкоємність – межі адміністративно-територіального поділу за змогою повинні зберігати наявні межі інфраструктур та комунікацій і не бути перерваними.

Наявний адміністративно-територіальний поділ держави з урахуванням встановлених раніше матеріально-фінансових зв'язків і прогнозів щодо перспективи їх існування передбачає наявність можливостей взаємозв'язку регіону з центром у визначенні

пріоритетів його промислового розвитку та узгодженні з національними програмами.

Органи місцевого самоврядування мають забезпечити промисловий та соціально-економічний, інвестиційний розвиток регіону як єдиного цілого, беручи до уваги його територію та позбувшись передусім територіальних анклавів як утворень, наявність яких вважається негативною ознакою адміністративно-територіального устрою. Крім того, залежно від соціально-економічних чинників, до яких належать промисловий потенціал, інвестиційна привабливість, демографічна ситуація, насиченість природними ресурсами, наявність транспортних комунікацій та соціально-побутової інфраструктури регіону, територіальні межі місцевого самоврядування не завжди збігаються із межами адміністративно-територіальних одиниць.

4) необхідність “критичної маси” – йдеться про наявність достатньої фінансово-економічної бази адміністративно-територіальних одиниць для забезпечення існування органів місцевого самоврядування та його населення відповідними послугами.

Ця ознака адміністративно-територіального устрою характеризує фінансово-матеріальну самостійність органів місцевого самоврядування, яка досягається за допомогою визначення загальнодержавних податків на єдиному для всіх адміністративно-територіальних одиниць рівні як стимул для розвитку кожного регіону.

Зазвичай, методика їх обчислення повинна бути обґрунтована реальним рівнем економічного розвитку кожного регіону. Тоді забезпечення кожної ланки адміністративно-територіального поділу власною фінансовою та матеріальною базою стає реальним (це відбувається за рахунок встановлення місцевих податків та зборів, як способів наповнення місцевих бюджетів). Завдяки цьому регіони можуть самостійно (за рахунок власних коштів) забезпечити загальнообов’язкову освіту, медичне обслуговування, витрати на комунальні потреби тощо.

5) взаємодоповнювання – в адміністративно-територіальних

одинацях (особливо це стосується вищих ієрархічних рангів) повинні дотримуватися пропорції між багатими та бідними районами, вузькоспеціалізованими населеними пунктами та територіями з диверсифікаційними функціями.

Цей принцип сприяє забезпеченню територіальної справедливості та наданню більш однакового доступу мешканцям адміністративно-територіальних одиниць до соціальних послуг за рахунок дотацій, субсидій, кредитів та грантів з боку держави, а також інвестицій з боку інших суб'єктів, зацікавлених у сталому розвитку регіону.

б) гнучкість та адаптивність – адміністративно-територіальний устрій держави має бути легко та адекватно пристосований до будь-яких змін у суспільстві (технологічних, економічних, а також тих, що стосуються розселення та споживання), основною метою яких є самодостатність адміністративно-територіальних одиниць;

З метою дотримання цього принципу бажано межі адміністративно-територіальних одиниць встановити так, щоб на окремо взятих територіях були сконцентровані природні ресурси, відповідний демографічний потенціал з урахуванням тенденцій їх регіонального розвитку тощо.

7) саморегулювання – будь-які адміністративно-територіальні реформи найефективніші тоді, коли вони запроваджуються демократичним шляхом з урахуванням історичних традицій розвитку держави і культурних відмінностей її регіонів.

Цього можна досягнути за допомогою забезпечення економічної (матеріально-фінансової) та адміністративної самостійності територіальних громад, як суб'єктів місцевого самоврядування первинного рівня. Разом із цим центральні органи державної влади дістають можливість зосередити зусилля на вирішенні політичних та економічних проблем у масштабі усієї держави.

8) перспективність – усвідомлення потенційних змін у процесі соціально-економічного розвитку територій з урахуванням "...їх історичних, економічних, екологічних, географічних та демографічних

особливостей, етнічних і культурних традицій...”.

Важливою характерною ознакою сучасної держави можна вважати існування територій з окремим спеціальним статусом, відповідно до передумов якого передбачено наявність спеціальних органів місцевого самоврядування. Найчастіше у таких випадках йдеться про автономію, в класичному значенні – це адміністративно-територіальна одиниця, яка отримала специфічний статус з огляду на особливий етнічний склад населення цієї території або завдяки її географічній ізольованості.

Однак можливим є виникнення територій зі спеціальним статусом, які не є класичними автономіями через їх виняткове економічне, географічне чи воєнно-політичне значення. Автономізація такої території залежить від багатьох характерних ознак, серед них насамперед виділимо такі: – рівень економічного розвитку; – геостратегічне значення; – розвиток політико-культурної ідентичності.

Досягнення позитивного результату щодо автономізації держави, беручи до уваги вищезазначені чинники, виявляється у повній узгодженості між рівнем розвитку держави та місцевого самоврядування. Зокрема це стосується і України.

Визначення територіальної основи місцевого самоврядування як наслідок проведення муніципальних та адміністративно-територіальних реформ вважаємо конструктивним засобом використання потенціалу держави з метою забезпечення потреб її населення у демократії, верховенстві права та дотриманні основних прав людини.

Необхідність суттєвого удосконалення законодавства про місцеве самоврядування в Україні, а саме того, яке стосується територіальної основи є очевидною та важливо для перспективи позитивного розвитку як держави, так і місцевого самоврядування.

Наголосимо на тому, що питання адміністративно-територіальної реформи ще не є до кінця зреалізоване, оскільки і серед політиків, і серед науковців немає одностайності у вирішенні питання щодо можливого адміністративно-територіального поділу України і не існує

єдиної думки щодо напрямів змін. До цього часу у наукових і громадських колах дискутується декілька проектів щодо можливого поділу України.

На сьогодні реальна імплементація європейських стандартів місцевого самоврядування у національне законодавство України безпосередньо залежить від усвідомлення, аналізу їх переваг та недоліків, а також доцільності їхнього використання в Україні з метою забезпечення виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень в умовах існуючого адміністративно-територіального устрою України.

Питання для самоконтролю:

1. Територіальною основою місцевого самоврядування в Україні є:
2. Первинним об'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень згідно зі ст. 6 цього Закону є:
3. Відповідно до ФЗ №131 територіальну основу місцевого самоврядування становлять:
4. Територіальну основу місцевого самоврядування складають:
5. Хто є головною посадовою особою територіальної громади міста відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»?
6. Одним із найважливіших прав місцевого самоврядування відносно його територіальної основи є:
7. Відповідно до ст. 45 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення), районні і обласні ради складаються з:

Розділ 4.

Практикум

4.1. Реферативна робота

Відповідно до навчального плану студенти виконують творчу роботу з дисципліни. Її можна зробити у вигляді реферату на одну із запропонованих тем. Реферат з навчальної дисципліни є результатом самостійної роботи студента навчально-пошукового характеру.

Підготовка наукового реферату з обраної тематики – це одна з важливих форм дослідницької роботи. З допомогою реферату можуть бути викладені у письмовій формі первинні результати досліджень. В рефераті розкривається теоретичне і практичне значення, аналізуються наукові публікації з даної тематики, дається оцінка проаналізованому науковому матеріалу, робляться висновки. Реферат повинен свідчити про ерудицію дослідника, його вміння самостійно аналізувати, систематизувати, узагальнювати наукову інформацію.

Кращі реферати можуть бути рекомендовані для опублікування, на конкурси, а також – у вигляді доповідей – на лекціях, наукових гуртках, конференціях, виступах перед населенням з метою розповсюдження наукових знань.

Реферування, як необхідний елемент дослідницької роботи, повинно використовуватись при підготовці до семінарських занять, написанні тез доповідей, наукових статей тощо.

Вимоги до оформлення

Підготовка рефератів має обов'язково погоджуватися з викладачем. Реферат повинен мати:

- титульний лист;
- вступ;
- основні розділи (2-4);
- висновки;
- список використаної літератури.

Цитати, фактичні і статистичні матеріали, наведені в тексті, обов'язково мають супроводжуватися посиланнями на використані джерела.

При написанні реферату слід дотримуватися наступних вимог:

1. Робота має мати обсяг:

- не менш 10-ти друкованих (14 розмір, Times New Roman, міжрядковий відступ складає 1,5; всі поля по 2 см);
- і 15-ти рукописних (міжрядковий відступ складає 1,5; всі поля по 2 см) сторінок тексту (враховуючи тільки вступ, сам текст і висновки).

2. Усі сторінки, окрім титульної мають бути пронумеровані (якщо в рефераті є додатки, то вони не підлягають нумерації).

3. Літературних джерел повинно бути використано не менше 6-7, з обов'язковим включенням Конституції України і Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

4. У роботі бажано використовувати публікації з періодичної преси (можна газетну статтю вклеїти в роботу), документи щодо основних напрямів діяльності рад різного рівня, якщо роботи відноситься до теми виборів і виборчого процесу в Україні.

Обов'язковою умовою написання творчої роботи є план, що складається не менше, ніж з 3-х пунктів, а також вступ та висновки, які повинні виражати власне ставлення студента до обраної теми.

Рекомендовані теми рефератів

1. Поняття та основні принципи місцевого самоврядування.
2. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні.
3. Характерні особливості місцевого самоврядування в сучасній Україні.
4. Проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні.
5. Система органів місцевого самоврядування.

6. Форми реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні.
7. Самоврядування. Чого ми від нього очікуємо?
8. Місцеве самоврядування і територіальна автономія.
9. Місцеве самоврядування: світовий та вітчизняний досвід.
10. Завдання та функції органів місцевого самоврядування.
11. Розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями.
12. Європейська хартія місцевого самоврядування.
13. Процес прийняття Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».
14. Територіальна громада як первинна ланка органів місцевого самоврядування.
15. Представницькі органи місцевого самоврядування в Україні.
16. Повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
17. Проблема законодавчого регулювання статусу сільських, селищних, міських голів.
18. Статус депутатів місцевих рад.
19. Конституція України - головний гарант місцевого самоврядування в державі.
20. Вибори та референдуми в Україні.
21. Місцеві вибори 2020 року.
22. Політико-правовий механізм функціонування місцевого самоврядування.
23. Характеристика системи органів місцевого самоврядування.
24. Багатопартійність - позитивні і негативні сторони.
25. Органи самоорганізації населення в системі органів місцевого самоврядування.
26. Зв'язки органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями.
27. Побудова демократичного суспільства на основі децентралізації державної влади.

- 28. Місцеве управління - як найважливіший елемент демократичної політичної системи.
- 29. Місцеве управління — політична протизага центральної влади.
- 30. Місцеве самоврядування як форма участі населення в політичному процесі.

4.2. Ігрові форми навчання

Складання кросвордів з заданої теми – один з методів виявлення творчих здібностей особистості та одночасної перевірки засвоєння знань. Як правило, кросворди мають встановлену форму, що являє собою перпендикулярний перетин слів (див. рис.6.6). Але існує і багато інших різновидів кросворду. Наприклад слова можуть розміщуватися по вертикалі, по колу, у вигляді квадрату, прямокутника, піраміди. Існують кросворди-лабіринти, кросворди-змійки тощо.

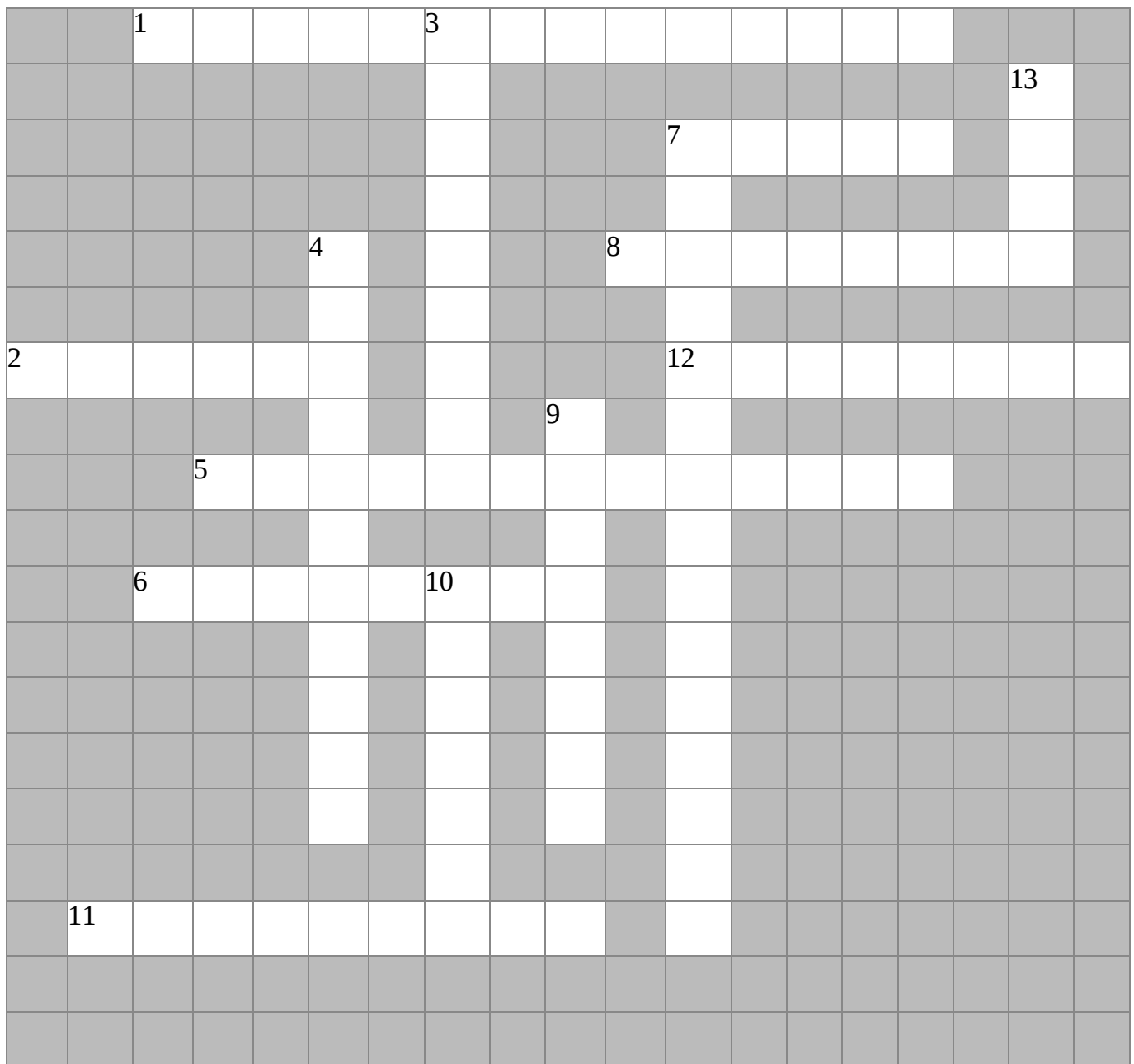
Різновидом кросворду є чайнворд. Особливістю його є те, що чайнворд зовні має вигляд предмету, що відноситься до певної теми. Наприклад, якщо чайнворд стосується математичної теми, він може мати вигляд цифри, математичного знаку. Якщо ж чайнворд економічної тематики, він може бути виконаний у вигляді грошової одиниці, калькулятора тощо. Але найголовніша вимога до чайнворд - це те, що перша літера наступного слова повинна збігатися із останньою літерою попереднього.

Загальні рекомендації до складання кросвордів, чайнвордів:

1. Визначте тему, за якою будете складати кросворд (чайнворд), чітко її окреслити.
2. Визначте, який зовнішній вигляд (форму) буде мати кросворд (чайнворд).
3. Підрахуйте кількість букв і визначте розміщення слів, які будете використовувати. Кросворд (чайнворд) має бути симетричним.
4. По мірі складання кросворду (чайнворду) записуйте значення слів, що використовуєте. Уникайте термінів-повторів та термінів, що мають декілька трактувань.
5. У готовому кросворді перевірте, чи не має помилок: на перетині вертикалі та діагоналі має бути спільна літера. У чайнворді перевірте, чи спільними є літери, що з'єднують слова.
6. Надайте кросворду (чайнворду) гарного естетичного вигляду.

ПРИКЛАДИ СКЛАДАННЯ КРОСВОРДІВ ТЕМАТИКИ „МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ”

Кросворд № 1

		¹ с	а	м	о	в	³ р	я	д	у	в	а	н	н	я			
							е										¹³ р	
							г				⁷ п	р	а	в	о		а	
							л				р						д	
					⁴ м		а			⁸ д	е	п	у	т	а	т	и	
					а		м				д							
² б	ю	д	ж	е	т		е				¹² с	е	л	и	щ	ь	н	і
					е		н		⁹ о		т							
				⁵ т	е	р	и	т	о	р	і	а	л	ь	н	а		
					і					г		в						
		⁶ п	о	с	а	д	¹⁰ о	в	а		н							
					л		б		н		и							
					ь		л		а		ц							
					н		а		м		ь							
					а		с		и		к							
							н				и							
	¹¹ с	и	м	в	о	л	і	к	у		й							

Питання до кросворду № 1:

По горизонтали:

1. Закон України «Про місцеве...».
2. План надходжень та витрат муніципальних утворень.
5. Форма об'єднання органів місцевого самоврядування.
6. Особа, в якій наявні організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції.
7. Громадяни України реалізують своє...

- 8. Особи, обрані виборцями відповідного виборчого округу до представницького органу державної влади.
- 11. Територіальні громади сіл, селищ, міст можуть мати власну ...
- 12. Сільські,, міські ради.

По вертикали:

- 3. Порядок ведення засідань, зборів, сесій представницьких органів.
- 4. Одна з основ місцевого самоврядування, що включає доходи місцевих бюджетів, природні ресурси тощо що є в комунальній власності територіальних громад.
- 7. Виборний орган, який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальних громад.
- 9. Постійні комісії ради є ... ради.
- 10. Які ради існують окрім районних, селищних?
- 13. Представницькі органи місцевого самоврядування.

Кросворд № 2

[illegible]

1.М	Е	Н	Е	Д	Ж	М	Е	Н	Т	А				
	2.К			Е	Р	О	В	А	Н					
3.К	О	Н	Т	Р	О	Л	Ь							
	4.Д		Р	Ж	А	В	Н	Е						
5.С	О	Ц	І	А	Л	Ь	Н	Е						
	О	Т	И	В	А	Ц	І	Я						
7.П	У	Л	І	Ч	Е									
		І	А	Л	Е	Т	И	Ч	Н	Й				
10.К			О	М	П	Р	А	В	Л	І	Н	Я		
			11.О		П	Е	К	С	Н	И	Й			
12.М	У	Н	І	Ц	И	П	Б	Н	Е					
	13.У		П	Р	А	В	Л	І	Н	С	Б	К	А	
15.Б	І	О	Л	О	Г	І	Ч	Н	Е					
			16.Т		Х	Н	І	Ч	Н	Е				
17.І	С	Т	О	Р	И	Ч	Н	И	Ц	І				
18.І	Н	Д	У	К	Ц	І	Я							
9.У					П	Р	А	В	Л	І	Н	Я		
					Л	Е	К	С	Н	И	Й			
11.О					Р	Г	А	Н	І	З	А	Ц	І	Я
					А	Л	Б	Н	Е					
14.П					В	Л	І	Н	С	Б	К	А	Я	
					Л	А	Н	У	В	А	Н	Н		
16.Т					І	Ч	Н	Е						
					Н	І	Ч	Н	Е					

Питання і відповіді до кросворду № 2:

1. Процес планування, організації, приведення в дію та контроль організації з метою досягнення координації людських і матеріальних ресурсів, необхідних для ефективного виконання завдань.
2. Одна з підсистем управління.
3. Одна з основних функцій системи управління, яка здійснюється на основі спостереження за поведінкою керованої системи з метою забезпечення оптимального її функціонування.
4. Управління, яке є видом діяльності держави.
5. Управління, здійснюване у людському суспільстві, людьми стосовно людей.
6. Стимул для початку діяльності, внаслідок якої отримуєш певну винагороду.
7. Владний вплив на життєздатність людей з боку органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій шляхом застосування сукупності методів (економічних, адміністративних, інформаційно-психологічних та ін.) з метою досягнення цілей суспільного розвитку.
8. Метод дослідження у державному управлінні, який характеризується розкладом явища та процесу у взаємозв'язку та взаємозалежності.
9. Свідома, цілеспрямована дія людей на суспільну систему в цілому або на окремі її ланки, що забезпечує їх оптимальне функціонування і розвиток на основі використання властивих суспільству об'єктивних закономірностей розвитку.
10. Метод дослідження у державному управлінні, який характеризується виходом за межі адміністративної управлінської сфери та застосування методів інших наук.
11. Функція менеджменту пов'язана з організацією роботи.
12. Другий рівень управління після державного, який

покликаний організувати порядок і життєдіяльність спільнот більш дрібного масштабу, ніж держава, - поселень або їх частин, районів міста.

13. Одна з підсистем управління, яка вказує мету і визначає мотивацію для роботи.

14. Функція менеджменту пов'язана з створенням плану організації роботи.

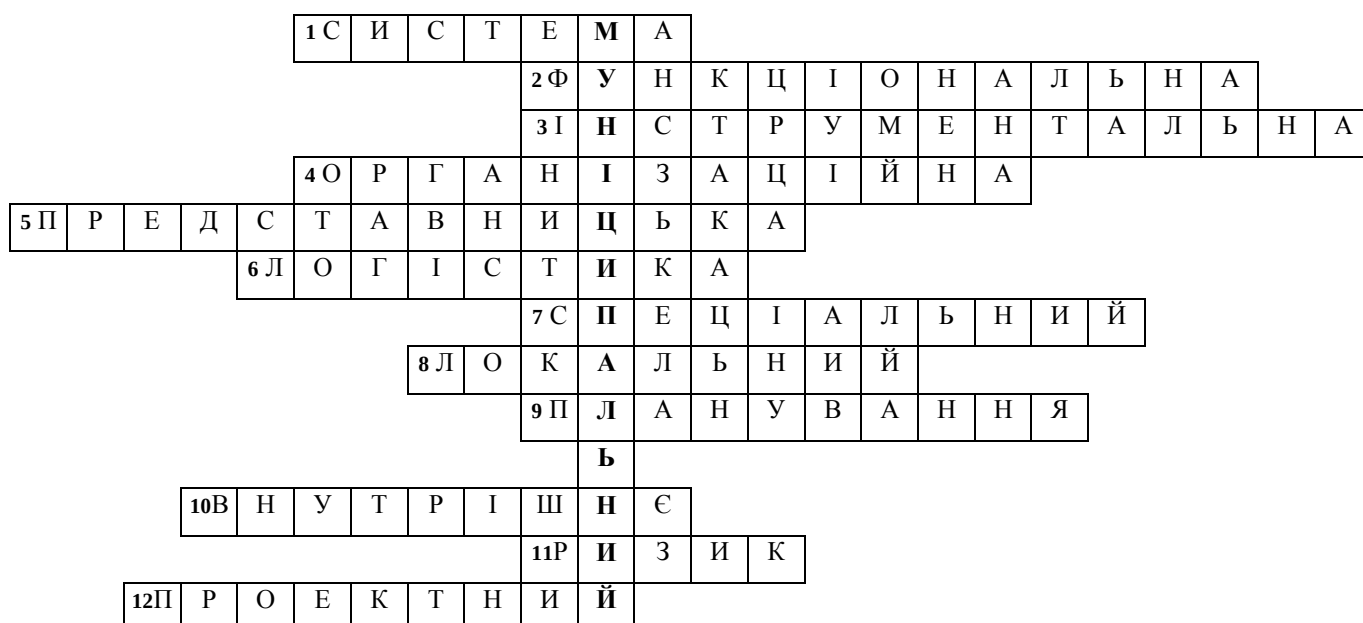
15. Управління, яке спрямовує свою дію на тваринний, рослинний світ із метою підвищення їхньої продуктивності.

16. Вид управління залежно від певного об'єкта, яке пов'язане з обладнанням.

17. Метод дослідження у державному управлінні, який характеризується розкладом явища на процеси як такі, що розвиваються у часі, проходячи певні етапи.

18. Логічний метод дослідження, який характеризується дослідженням явища від часткових випадків до загальних висновків.

Кросворд № 3

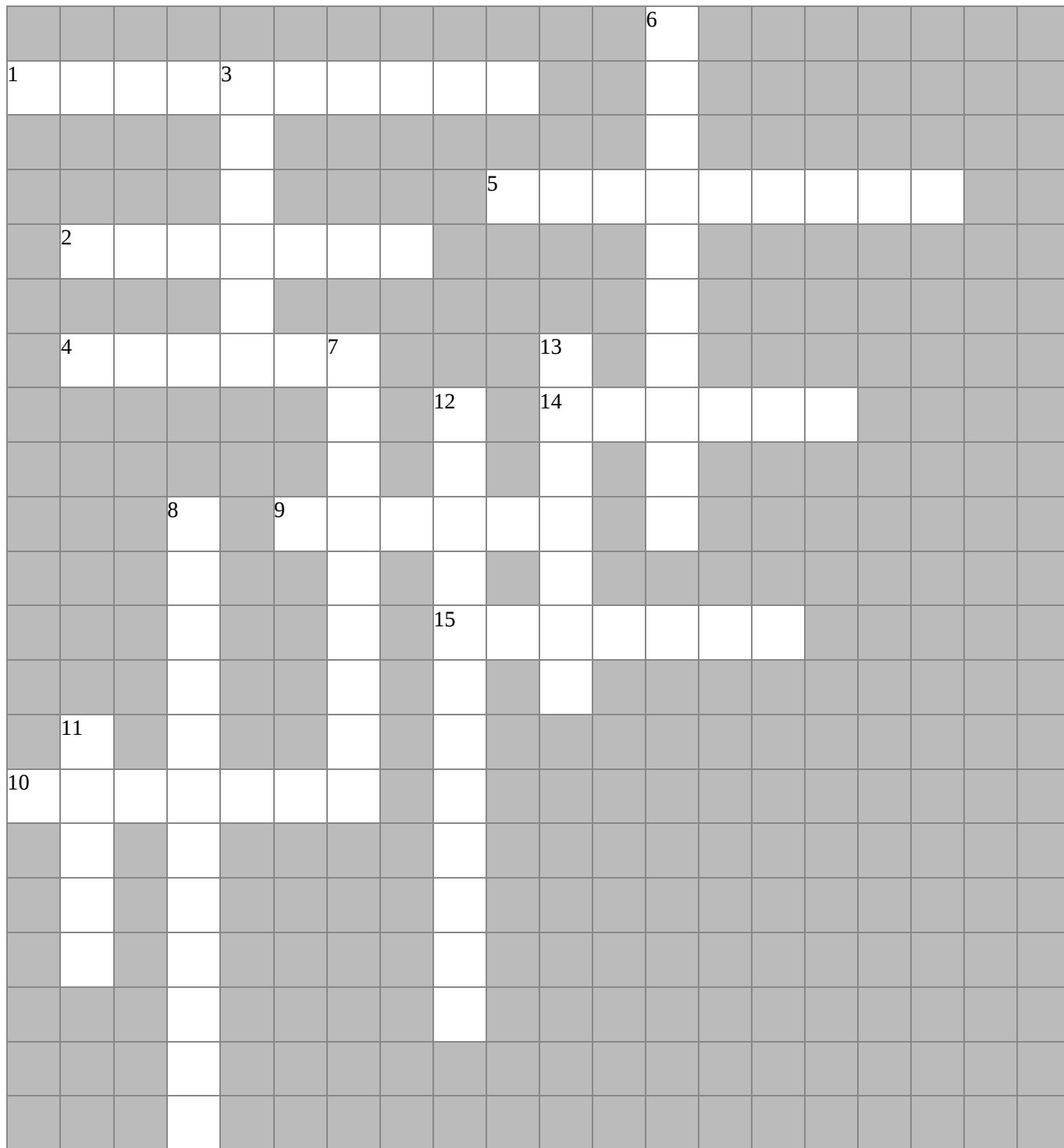

Питання і відповіді до кросворду № 3:

1. Сукупність елементів (підсистем) та взаємозв'язків між ними і зовнішнім середовищем в процесі досягнення цілей муніципального управління.
2. Підсистема, що є сукупністю функцій муніципального управління як важелів реалізації управлінського впливу, які є елементами процесу управління, з'єднаними в єдине ціле алгоритмом прийняття управлінських рішень.
3. Підсистема, що є структуризованим комплексом спеціальних економічних інструментів, які адаптуються для виконання певних функцій і завдань, відповідно до соціально-економічних характеристик муніципального утворення.
4. Підсистема, яку утворюють об'єкти і суб'єкти муніципального менеджменту та багатофакторні двосторонні зв'язки, що формуються між ними.
5. Невід'ємна ланка системи органів місцевого самоврядування на рівні сіл, селищ, міст.
6. Управління рухом матеріальних, фінансових та інформаційних потоків у муніципальному утворенні.
7. Специфічний економічний інструментарій муніципального менеджменту.
8. Комплексна система одержання інформації про стан певних підсистем муніципального утворення, забезпечення його просування в умовах жорсткої конкуренції на основі реалізації конкурентних переваг.
9. Що забезпечує програмованість та визначеність розвитку муніципального утворення на основі максимальної реалізації конкурентних переваг?
10. Середовище муніципального управління.
11. Зменшення чи усунення впливу зовнішніх та внутрішніх ризиків розвитку муніципального утворення в умовах невизначеності.

12.Забезпечення комплексного розвитку муніципального утворення як складної системи проектів з конкретними цілями, ресурсами і часовими рамками.

Кросворд № 4

											⁶ р							
¹ у	п	р	а	³ в	л	і	н	н	я			е						
				и								ф						
				б					⁵ ф	е	д	е	р	а	ц	і	я	
	² в	и	б	о	р	ц	і					р						
				р								е						
	⁴ с	е	л	и	щ	⁷ е				¹³ о		н						
						л		¹² н		¹⁴ б	ю	д	ж	е	т			
						е		а		л		у						
			⁸ б		⁹ с	к	а	р	г	а		м						
			л			т		о		с								
			а			о		¹⁵ д	о	т	а	ц	і	я				
			г			р		о		ь								
	¹¹ с		о			а		в										
¹⁰ д	е	п	у	т	а	т		л										
	с		с					а										
	і		т					д										
	я		р					д										
			і					я										
			й															

Питання до кросворду № 4:

По горизонталі:

1. Як апарат це сукупність структур і людей, що забезпечують використання і координацію всіх ресурсів соціальних систем для досягнення їх цілей.
2. Громадяни, що належать до списку осіб, які мають право брати участь у виборах.
4. Сільський населений пункт, який за функціями призначення у загальній системі адміністративно-територіального устрою посідає проміжне місце між селом і містом.
9. Звернення з вимогою поновлення прав, захисту законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.
10. Обрана і уповноважена виборцями особа, обраний в органи влади представник, якому доручають функції законотворчості, контролю і захисту групових інтересів.
14. План утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади України та місцевими радами.
15. Кошти, що передаються з Державного бюджету місцевим бюджетам, або з місцевих бюджетів вищого рівня місцевим бюджетам нижчого рівня безповоротно для збалансування їх доходів і видатків (на покриття збитків; доплата, матеріальна допомога) .

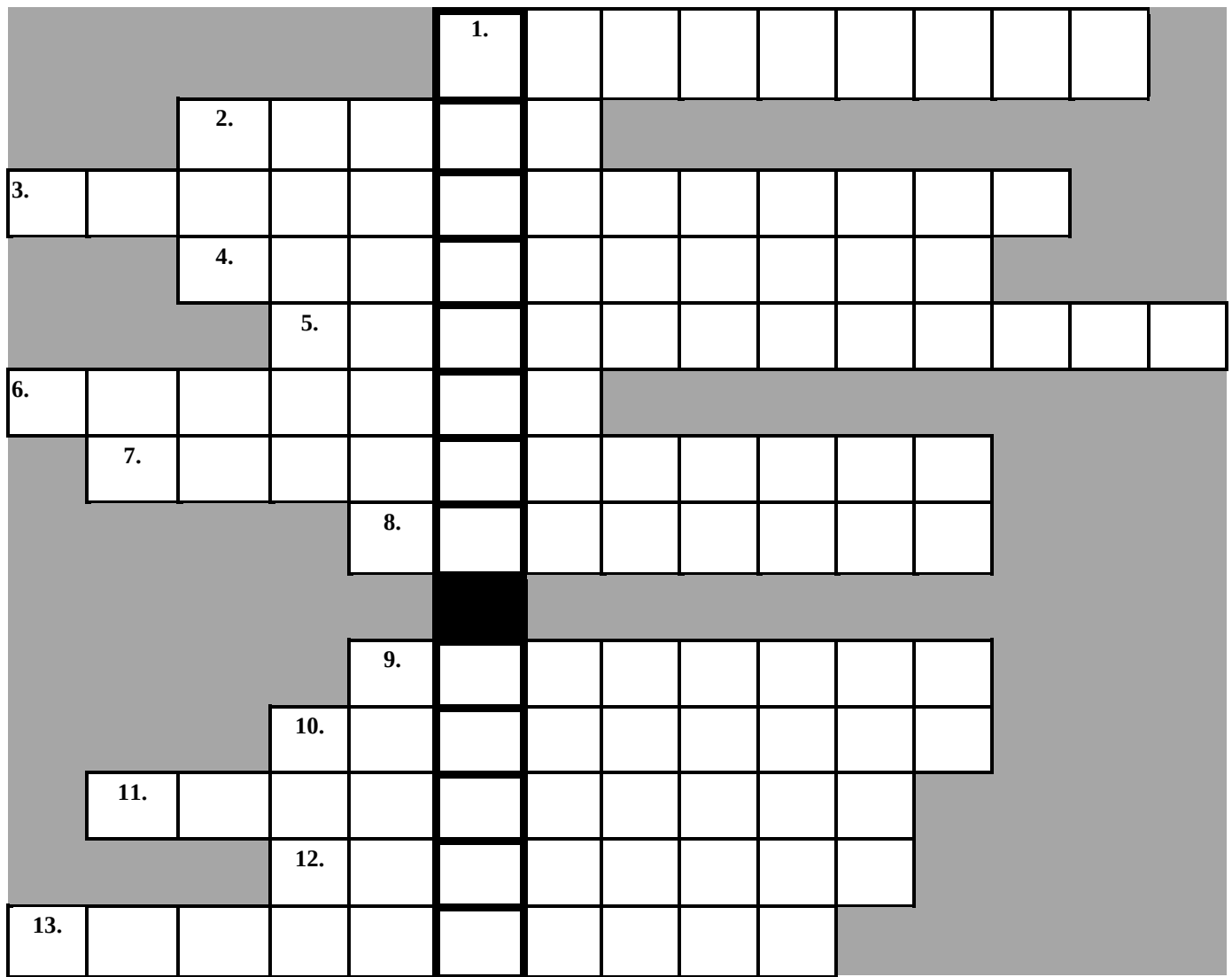
По вертикалі:

3. Реалізація кожним громадянином свого невід'ємного права (в окремих країнах громадянського обов'язку) брати участь у формуванні представницьких органів державної влади та

органів самоврядування або брати участь у формуванні виборчих органів політичних та громадських організацій.

6. Форма безпосередньої демократії, спосіб прийняття законів та інших рішень з найважливіших питань громадського життя прямим волевиявленням громадян через усенародне голосування.
7. Склад виборців представницьких органів, якщо їх уявляти як цілісність і надавати їм загальну характеристику.
8. Комплекс умов (обстановка), що дозволяє жителям задовольняти свої публічні потреби членів самоврядних колективів; сукупність робіт і заходів, що здійснюються у населених пунктах з метою створення здорових і комфортних умов життя населення.
11. Термін, упродовж якого рада проводить пленарні засідання та приймає рішення з питань, віднесених до її відання законодавством.
12. Влада належить народові, який здійснює її безпосередньо або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.
13. Вищий рівень адміністративно-територіального поділу держави, великий регіон, що характеризується певною цілісністю та самодостатністю економічного і соціального розвитку, місцевими особливостями і традиціями; це автономні структури із самостійною відповідальністю та функціями.

Кросворд № 5

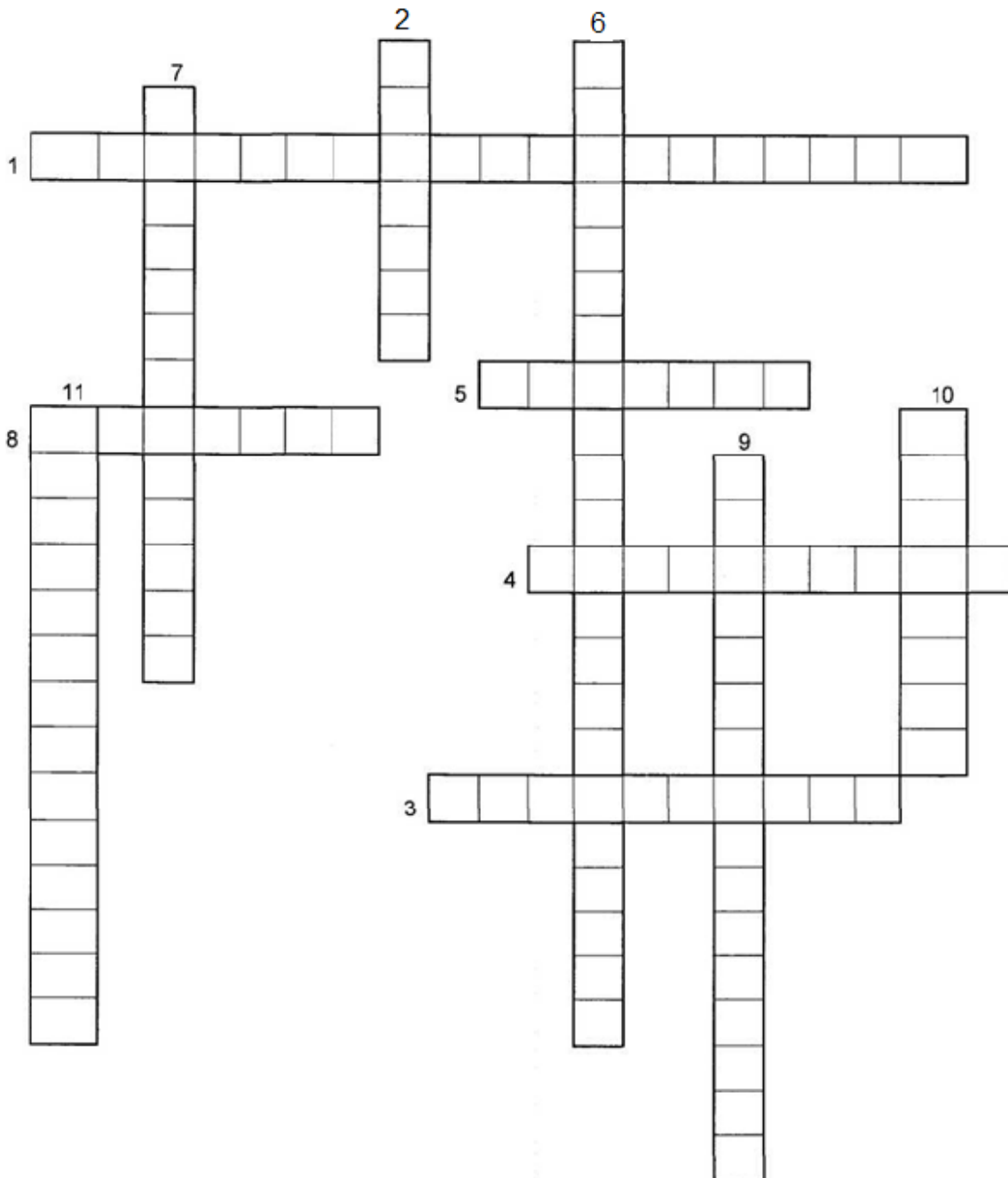
Питання і відповіді до кросворду № 5:

1. Загальна керівна вказівка, що дається вищим органом підлеглому. (**Директива**)
2. Хто сформулював теорію «Раціонального бюрократизму»? (**Вебер**)
3. Правовий акт управління державного органу, що видається одноособово керівником для вирішення оперативних питань і є обов'язковим для громадян та організацій, котрим він адресований. (**Розпорядження**)

4. Найнятий працівник, який належить до соціальної групи, що включає всіх зайнятих за наймам нефізичною працею в різних сферах суспільної зайнятості. (**Службовець**)
5. Метод дослідження у державному управлінні, який розглядає явища та процеси у взаємодії. (**Діалектичний**)
6. Назва праці Платона в якій містяться принципи державного управління. (**Держава**)
7. Як називається процес поділу, групування та координації робіт, видів діяльності і ресурсів для досягнення поставлених цілей. (**Організація**)
8. Одна із підсистем управління, об'єкт управління. (**Керована**)
9. Владний вплив на життєдіяльність людей з боку органів державної влади та місцевого самоврядування з метою досягнення суспільного розвитку. (**Публічне**)
10. Процедура притягнення до суду парламенту вищих посадових осіб держави. (**Імпічмент**)
11. Метод дослідження у державному управлінні, який розглядає явища та процеси що розвиваються у часі, етапи зародження, становлення, розвиток та занепад. (**Історичний**)
12. Теорія становлення держави згідно з якою держава вважається результатом поділу суспільства на класи та засобом класової боротьби. (**Класична**)
13. Функція державного управління, яка визначає мету, необхідні ресурси, способи, строки, форми і методи поетапного контролю за діями об'єкта. (**Планування**)
14. Метод дослідження, який поділяє явища на окремі складові для їх вивчення. (**Аналіз**)
15. Назва групи методів дослідження у державному управлінні. (**Логічні**)
16. Теорія виникнення держави пов'язана з побудовою соціальних відносин на ринкових засадах. (**Економічна**)
17. Передбачуваний та продуманий вплив на складну систему суспільних відносин. (**Менеджмент**)

18. Найпоширеніший і ефективний метод стандартизації, який передбачає приведення об'єктів до однотипності на основі встановлення раціонального числа їх різновидів. (**Уніфікація**)

Кросворд № 6

Питання до кросворду № 6:

По горизонталі:

1. Система знань про сутність і закономірності знань і правил, застосування методів впливу держави на хід соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей державної економічної політики.
3. Методи управління, що визначають економічні умови функціонування і обороту капіталу на всіх стадіях і рівнях його кругообігу.
4. Модель державної економічної політики, що передбачає втручання лише у ті процеси, які не можна регулювати ринок відповідно до потреб суспільства.
5. Відносно самостійні та однорідні частини змісту управлінської діяльності, в яких виражається владно-організуючий вплив суб'єкта управління на об'єкт.
8. Методи управління, сукупність способів впливу суб'єкта управління на об'єкт управління за допомогою правових норм, правових відносин та правових актів.

По вертикалі:

2. Процес впливу законів на соціум це ... вивчення науки державне управління.
6. Особливий вид суспільних відносин, які виникають у процесі державного управління, діяльності свідомо-вольового та організаційного характеру.
7. Методи управління, що передбачають систему організаційних і розпорядчих впливів, спрямованих на досягнення поставленої мети.
9. Організація спільної діяльності людей, груп та організацій, забезпечення взаємодії між ними це ... державного управління.
10. Модель державної економічної політики, яка зосереджена на створенні і розвитку матеріального виробництва за допомогою

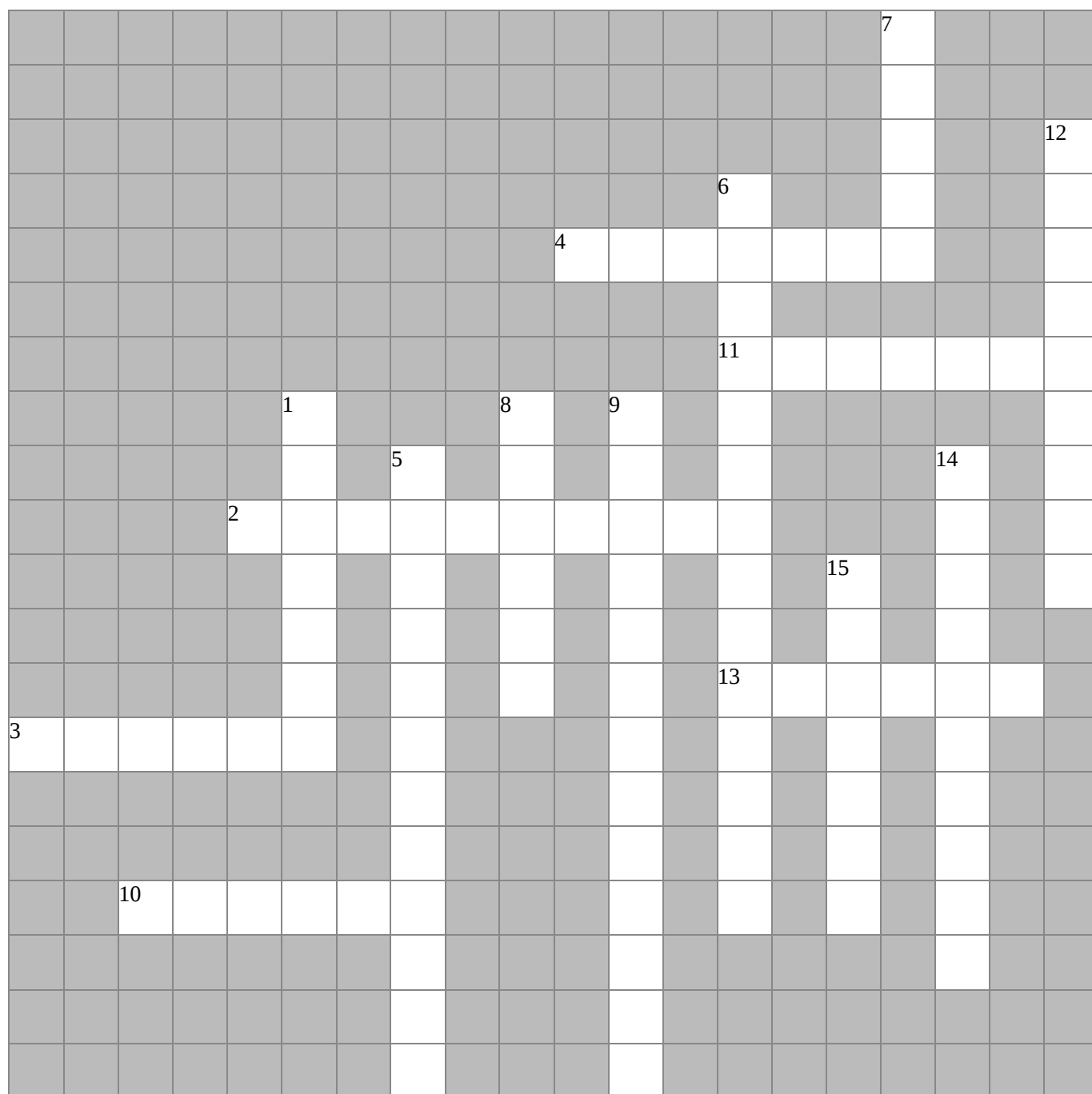
нарощення інвестицій, збільшення попиту на основі продуктивності праці, а також експорту капіталу.

11. Методи державного регулювання економіки, які впливають безпосередньо на діяльність суб'єктів економічної системи.

Відповіді до кросворду № 6:

1. Державне управління
2. Предмет
3. Економічні
4. Ліберальна
5. Функції
6. Управлінські відносини
7. Організаційні
8. Правові
9. Стратегічна мета
10. Японська
11. Прямого впливу

Кросворд № 7

																7с			
																е			
																с			12с
												6с				і			п
									4д	о	т	а	ц	і	я				і
												м							л
													11о	б	л	а	с	т	ь
					1д				8с		9м		в						н
					е		5н		е		у		р				14р		о
				2у	п	р	а	в	л	і	н	н	я				е		т
					у		р		и		і		д		15в		ф		а
					т		о		щ		ц		у		и		е		
					а		д		е		и		13в	и	б	о	р	и	
3б	ю	д	ж	е	т		о				п		а		о		е		
							в				а		н		р		н		
							л				л		н		ц		д		
		10с	к	а	р	г	а				і		я		і		у		
							д				т						м		
							д				е								
							я				т								

По горизонталі:

2. Як функція це цілеспрямований інформаційний вплив на людей та організації, здійснюваний з метою спрямувати їх дії на отримання бажаних результатів.
3. План утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади України та місцевими радами.
4. Кошти, що передаються з Державного бюджету місцевим бюджетам, або з місцевих бюджетів вищого рівня місцевим бюджетам нижчого рівня безповоротно для збалансування їх доходів і видатків.
10. Звернення з вимогою поновлення прав, захисту законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.
11. Вищий рівень адміністративно-територіального поділу держави, великий регіон, що характеризується певною цілісністю та самодостатністю економічного і соціального розвитку, місцевими особливостями і традиціями; це автономні структури із самостійною відповідальністю та функціями.
13. Реалізація кожним громадянином свого невід'ємного права (в окремих країнах громадянського обов'язку) брати участь у формуванні представницьких органів державної влади та органів самоврядування або брати участь у формуванні виборчих органів політичних та громадських організацій.

По вертикалі:

1. Обрана і уповноважена виборцями особа, обраний в органи влади представник, якому доручають функції законотворчості, контролю і захисту групових інтересів.

5. Влада належить народові, який здійснює її безпосередньо або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.
6. Публічна влада, що формується територіальною спільнотою для самостійного вирішення безпосередньо або через обрані ними органи всіх питань місцевого життя на основі законів та власної фінансової та економічної бази.
7. Термін, упродовж якого рада проводить пленарні засідання та приймає рішення з питань, віднесених до її відання законодавством.
8. Населений пункт, який за функціями призначення у загальній системі адміністративно-територіального устрою посідає проміжне місце між селом і містом.
9. Орган місцевого самоврядування населеного пункту у багатьох країнах.
12. Група людей, об'єднана спільними поглядами та помешканням на одній території.
14. Форма безпосередньої демократії, спосіб прийняття законів та інших рішень з найважливіших питань громадського життя прямим волевиявленням громадян через усенародне голосування.
15. Група людей, об'єднана спільними поглядами та помешканням на одній території.

4.3. Тестові завдання

Тести самоконтролю знань до теми № 1.1.

Тест № 1

1. Хто визначив самоврядування як державне управління округів і громад через почесні, безоплатно виконувані посади за допомогою общинних поземельних податків, де виконання посадових функцій повинне сприйматися як безоплатний, почесний обов'язок?

- А) Г. Еллінек;
- Б) А. де Токвіль;
- В) Б. Констан;
- Г) Х. Р. Гнейст.

2. Служба в органах місцевого самоврядування – це:

- А) професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом;
- Б) діяльність громадян України, в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом;
- В) професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом, яка оплачується за рахунок державного бюджету;
- Г) відсутня вірна відповідь.

3. Сьогодні терміни «муніципалітет», «муніципальний» використовуються в законах й інших нормативно-правових актах:

- А) України;
- Б) Литви;
- В) Польщі;
- Г) Панами.

4. Першою державою, якій вдалося втілити принципи демократичного устрою (за А. де Токвілем), була:

- А) Україна;
- Б) США;
- В) Канада;
- Г) Данія.

5. Критерій, що відрізняє місцеве самоврядування від управління й місцевого управління це:

- А) гарантії соціального захисту населення, що утворить місцеве співтовариство;
- Б) наявність безпосередньої (вертикальної) підпорядкованості місцевого органа влади вищестоящому;
- В) відсутність місцевих представницьких органів;
- Г) дотримання принципу втручання центральної влади в рішення питань, що належать до відання місцевого самоврядування.

6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» був прийнятий у:

- А) 1997 р.;
- Б) 1996 р.;
- В) 1991 р.;
- Г) 2004 р.

7. Первинним суб'єктом самоврядування в Україні виступає:

- А) адміністративно-територіальна одиниця;
- Б) державний апарат;
- В) територіальна громада;
- Г) профспілка.

8. До системи органів місцевого самоврядування належить:

- А) територіальна громада;
- Б) об'єднання громадян;
- В) підприємства;
- Г) установи.

Тест № 2

1. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування в Україні виступає:

- А) територіальна громада;
- Б) рада;
- В) голова відповідної ради;
- Г) державна адміністрація.

2. Територіальна громада наділена конкретною правосуб'єктністю, а саме:

- А) правом на проведення місцевих референдумів;
- Б) правом формування відповідних органів;
- В) правом на управління місцевими бюджетами та комунальною власністю;
- Г) усі відповіді вірні.

3. Виборний орган, який складається з депутатів і, відповідно до закону, наділяється правом представляти інтереси територіальної громади та приймати від її імені рішення називається:

- А) представницьким органам місцевого самоврядування;
- Б) виконавчим органам місцевого самоврядування;
- В) державною адміністрацією;
- Г) виконавчим комітетом.

4. Асоціація міст України є:

- А) регіональною недержавною організацією голів міст країни;
- Б) всеукраїнською недержавною організацією голів міст країни;
- В) всеукраїнською державною організацією голів міст країни;
- Г) регіональною державною організацією голів міст країни.

5. До посадових осіб органів місцевого самоврядування належать:

- А) сільські, селищні, міські голови;
- Б) голови державних адміністрацій;
- В) усі посадові особи, які перебувають на державній службі;
- Г) члени територіальних громад.

6. Чи вірним є таке твердження: «Обласні та районні ради виступають представницькими органами обласних і районних громад, оскільки Конституція України визнає наявність таких громад і розглядає населення області, району як суб'єкт місцевого самоврядування»:

- А) так;
- Б) ні.

7. Право активних суб'єктів міського самоврядування приймати участь у здійсненні міського самоврядування може бути реалізовано в таких формах прямої демократії:

- А) міський референдум;
- Б) громадські слухання;
- В) місцеві ініціативи;
- Г) усі відповіді вірні.

8. До системи органів місцевого самоврядування належить:

- А) територіальна громада;
- Б) об'єднання громадян;
- В) підприємства;
- Г) установи.

Тест № 3

1. До основних принципів місцевого самоврядування в Україні належать:

- А) народовладдя;
- Б) змагальність;
- В) єдиноначальність;
- Г) вірні всі відповіді.

2. Особлива функція управління, що сприяє встановленню і підтримці спілкування, взаєморозуміння та співробітництва органів влади та управління з громадськістю – це:

- А) міжмуніципальне співробітництво;
- Б) контроль якості послуг;
- В) зв'язки з громадськістю;
- Г) контроль за дотриманням трудової дисципліни.

3. Ознаками територіальної громади є:

- А) наявність жителів, статуту, території;
- Б) наявність жителів відповідної території, органів місцевого самоврядування, діяльність по здійсненню місцевого самоврядування, наявність комунальної власності;
- В) наявність території, жителів, кордонів, бюджету;
- Г) відповідна територія, діяльність по здійсненню місцевого самоврядування, бюджетна система.

4. Президія (колегія) районної, обласної ради є:

- А) дорадчим органом ради, який попередньо готує узгоджені пропозиції і рекомендації з питань, що передбачається внести на розгляд ради;
- Б) органом ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради та її виконавчого комітету;
- В) є органом ради, який обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування;
- Г) всі відповіді вірні.

5. НЕ є підставою для дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради:

- А) обрання його депутатом іншої місцевої ради;
- Б) виїзд на постійне проживання за межі України;
- В) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі;

Г) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до виправних робіт.

6. Представницький орган місцевого самоврядування – це:

А) виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення;

Б) представницький орган, що створюється жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених законом;

В) орган місцевого самоврядування, що представляє спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст;

Г) голова сільської ради.

7. Повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад – це:

А) делеговані повноваження;

Б) нормотворчі повноваження;

В) власні повноваження;

Г) установчі повноваження.

8. Органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст – це:

А) районні ради;

Б) районні та обласні ради;

В) обласні ради;

Г) місцеві ради.

Тест № 4

1. Місцеве самоврядування - це право:

А) територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції України і законів України;

- Б) органів самоорганізації населення вирішувати питання місцевого значення;
- В) місцевих рад вирішувати питання органів виконавчої влади на відповідній території;
- Г) вірні відповіді А і В.

2. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування є:

- А) територіальна громада села;
- Б) територіальна громада селища;
- В) територіальна громада села, селища, міста;
- Г) відсутня вірна відповідь.

3. Інша назва англо-американської моделі:

- А) континентальна;
- Б) англосакська;
- В) європейська;
- Г) вірні відповіді А і Б.

4. Хто є основним суб'єктом Європейської Хартії:

- А) територіальна громада;
- Б) місцева громада;
- В) органи влади;
- Г) всі відповіді вірні.

5. Яка модель управління поєднує в собі місцеве самоврядування та місцеве управління?

- А) континентальна;
- Б) англоамериканська;
- В) швейцарська;
- Г) відсутня вірна відповідь..

6. Як називається передання частки повноважень і обов'язків районним і місцевим радам?

- А) директива;
- Б) наказ;
- В) делегування;
- Г) всі відповіді вірні.

7. Чи повинні нести відповідальність органи місцевого самоврядування у разі порушення прав членів громади?

- А) так, якщо особа, права якої порушено, є повнолітньою;
- Б) так, у будь-якому випадку;
- В) ні;
- Г) частково.

8. Що входить в структуру органів місцевого самоврядування?

- А) представницький орган;
- Б) розпорядчий орган;
- В) виконавчий орган;
- Г) виконавчо-розпорядчий орган.

Тест № 5

1. Місцеве самоврядування – це:

- А) форма публічної влади, що реалізується специфічними суб'єктами - територіальними колективами і сформованими ними органами, має особливий об'єкт, питання місцевого значення, та здійснюється на основі використання окремого виду публічної власності — комунальної;
- Б) об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр;
- В) адміністративно-територіальна одиниця — область, район, місто, район у місті, селище, село;
- Г) всі відповіді вірні.

2. У місті з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" можуть утворюватися:

- А) районні в місті ради;
- Б) сільські в селі ради;
- В) міські в місті ради;
- Г) обласні в районі ради.

3. Первинним об'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень згідно зі ст. 6 цього Закону є:

- А) територіальна громада села;
- Б) територіальна громада селища;
- В) територіальна громада міста;
- Г) всі відповіді вірні.

4. До представницьких органів місцевого самоврядування належить:

- А) сільські ради;
- Б) селищні ради;
- В) міські ради;
- Г) всі відповіді вірні.

5. Органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, сіл, селищ, міст у межах повноважень, визначених Конституцією та законами України - це:

- А) обласні та районні ради;
- Б) обласні ради;
- В) районні ради;
- Г) міські ради.

6. Відсутність конституційного статусу місцевих органів влади характерно для моделі:

- А) змішаної;
- Б) континентальної;
- В) англосаксонської;
- Г) вірні відповіді А і В.

7. Місцева адміністрація - це ...

- А) законодавчий орган місцевого самоврядування;
- Б) виконавчо-розпорядчий орган місцевого самоврядування;
- В) судовий орган місцевого самоврядування;
- Г) контролюючий орган місцевого самоврядування.

8. З метою вирішення безпосередньо населенням питань місцевого значення проводиться:

- А) муніципальні вибори;
- Б) зібрання громадян;
- В) публічні слухання;
- Г) місцевий референдум.

Тести самоконтролю знань до теми № 1.2.

Тест №1

1. До повноважень органів місцевого самоврядування належить: (можливі декілька вірних відповідей)

А) масова політична кампанія, формування за допомогою голосування представницьких органів державної влади, обрання президента, органів місцевого самоврядування;

Б) повноваження, здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях;

В) визначені Конституцією і законами України, іншими правовими актами права і обов'язки територіальних громад, органів місцевого самоврядування із здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування;

Г) діяльність громадян України, в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом.

2. Територіальна громада – це:

А) сукупність громадян України, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр;

Б) сукупність жителів, об'єднаних проживанням у межах самостійної адміністративно-територіальної одиниці;

В) сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр;

Г) сукупність жителів, які проживають на одній території.

3. Місцевий референдум – це:

А) зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення;

Б) форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування;

В) право членів територіальної громади ініціювати розгляд у раді будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування;

Г) масова політична кампанія, спосіб формування за допомогою голосування представницьких органів державної влади, обрання президента, органів місцевого самоврядування;

4. Як зобов'язані діяти органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи? (можливі декілька вірних відповідей)

А) на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України;

Б) з дотриманням принципів поваги до основоположних прав і свобод людини та неухильного дотримання законності;

В) на підставах, у межах повноважень, що не заборонені Конституцією та законами України;

Г) на принципах верховенства права.

5. Хто має право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування?

А) громадяни України;

Б) громадяни України та іноземці за виключенням тих, хто перебуває на території України незаконно;

В) усі;

Г) громадяни України та іноземці.

6. Який головний суб'єкт місцевого самоврядування в Україні?

А) територіальна громада;

- Б) органи самоорганізації населення;
- В) громадські об'єднання;
- Г) прокуратура.

7. Чим є місцеве самоврядування в Україні? (можливі декілька вірних відповідей)

- А) правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України;
- Б) формою державного управління на місцевому рівні;
- В) системою місцевих органів виконавчої влади, діяльність яких спрямована на вирішення питань місцевого значення;
- Г) механізмом децентралізації державної влади.

8. Ким компенсуються витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади?

- А) бюджетами органів місцевого самоврядування;
- Б) державою;
- В) посадовими особами органів місцевого самоврядування;
- Г) посадовими особами органів державної влади.

Тест №2

1. Масова політична компанія, спосіб формування за допомогою голосування представницьких органів державної влади – це:

- А) голосування;
- Б) перевибори;
- В) вибори;
- Г) виборча кампанія.

2. Безпосереднє волевиявлення територіальних громад з метою формування складу представників органів місцевого самоврядування шляхом голосування – це:

- А) голосування;
- Б) вибори місцеві;
- В) вибори;

Г) виборча кампанія.

3. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» селищна рада в межах своїх повноважень приймає нормативні акти у формі:

- А) рішень;
- Б) розпоряджень;
- В) наказів;
- Г) постанов.

4. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» міська рада вважається повноважною за умови обрання:

- А) не менш як двох третин депутатів від загального складу ради;
- Б) більшості від загального складу депутатів;
- В) однієї третини від загального складу депутатів;
- Г) всіх депутатів ради.

5. На який строк обирається голова районної ради відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»?

- А) на строк повноважень ради;
- Б) строком на 10 років;
- В) строком на 3 роки;
- Г) безстроково.

6. На який строк обирається староста відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»?

- А) на строк повноважень ради;
- Б) строком на 8 років;
- В) строком на 3 роки;
- Г) безстроково.

7. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» повноваження міського голови починаються з моменту:

А) оголошення міською виборчою комісією на пленарному засіданні ради рішення про його обрання;

Б) з моменту складення Присяги посадової особи місцевого самоврядування;

В) з першого робочого дня;

Г) з моменту, коли він безпосередньо приступив до виконання своїх обов'язків.

8. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» повноваження міського голови не вважаються достроково припиненими у разі:

А) його звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень голови;

Б) припинення його громадянства;

В) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

Г) незначного порушення ним трудової дисципліни.

Тест № 3

1. Яка форма захисту прав суб'єктів місцевого самоврядування? (можливі декілька вірних відповідей)

А) захист в судовому порядку;

Б) здійснення місцевими державними адміністраціями певних заходів за дорученням районних та обласних рад;

В) об'єднання в асоціації органів місцевого самоврядування;

Г) залучення до діяльності органів прокуратури.

2. За яких підстав рішення органів місцевого самоврядування зупиняються у встановленому законом порядку?

А) У разі його невідповідності Конституції чи законам України з одночасним зверненням до суду;

Б) на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України;

В) на підставі заяви територіальної громади села, селища, міста;

Г) відсутня правильна відповідь.

3. Зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення – це:

А) референдум;

Б) збори;

- В) загальні збори;
- Г) вибори.

4. Організаційні основи місцевого самоврядування в Україні – це:

А) сукупність різних організаційних форм та інститутів місцевої демократії, за допомогою яких здійснюються функції і повноваження місцевого самоврядування, та елементів системи територіального устрою держави, в межах яких функціонує місцеве самоврядування;

Б) сукупність матеріальних і фінансових ресурсів, якими розпоряджається територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування;

В) сукупність нормативно-правових актів, що регламентують організацію і функціонування місцевого самоврядування;

Г) всі відповіді вірні;

5. Сукупність різних організаційних форм та інститутів місцевої демократії, за допомогою яких здійснюються функції і повноваження місцевого самоврядування, та елементів системи територіального устрою держави, в межах яких функціонує місцеве самоврядування – це:

А) правові основи місцевого самоврядування;

Б) організаційні основи місцевого самоврядування;

В) матеріально-фінансові основи місцевого самоврядування;

Г) фінансові основи місцевого самоврядування.

6. Територіальна громада реалізує такі функції:

А) управлінську;

Б) установчу;

В) координуючу та контролюючу;

Г) всі відповіді вірні

7. Під формами діяльності органів місцевого самоврядування розуміють:

А) здійснення певних, передбачених нормативно-правовими актами і практикою державного будівництва видів дій посадових і

службових осіб органів місцевого самоврядування, за допомогою яких реалізуються їх завдання та функції у межах компетенції кожного органу;

Б) здійснення певних дій посадових і службових осіб органів місцевого самоврядування;

В) сукупність матеріальних і фінансових ресурсів, якими розпоряджається територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування;

Г) сукупність нормативно-правових актів, що регламентують організацію і функціонування місцевого самоврядування.

8. Фундаментальною правовою основою побудови системи місцевого самоврядування, організації і діяльності його органів є:

А) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;

Б) документи міжнародного значення;

В) Конституція України;

Г) рішення органів місцевого самоврядування.

Тест № 4

1. Відкриває і веде сесію сільської, селищної і міської ради:

А) секретар сільської, селищної, міської ради;

Б) голова відповідної ради;

В) мер;

Г) староста.

2. Відкриває і веде сесію районної, обласної, районної у місті ради:

А) секретар сільської, селищної, міської ради;

Б) голова відповідної ради;

В) мер;

Г) староста.

3. Сесія ради є правомірною, якщо в її пленарному засіданні бере участь:

А) більше третини депутатів від загального складу ради;

- Б) менше половини депутатів від загального складу ради;
- В) 40% депутатів від загального складу ради;
- Г) більше половини депутатів від загального складу ради.

4. Не пізніше як на другій сесії затверджується регламент відповідної ради, в якому визначаються:

- А) порядок скликання сесії, підготовка і розгляд нею питань;
- Б) прийняття рішення ради про затвердження порядку денного сесії та з інших процедурних питань;
- В) порядок роботи сесії;
- Г) всі відповіді вірні.

5. До системи місцевого самоврядування належать:

- А) органи самоорганізації населення, будинкові, квартальні та інші органи самоорганізації населення;
- Б) населені пункти;
- В) зони торгівлі;
- Г) зони відпочинку населення.

6. Загальні принципи організації місцевого самоврядування в Україні — це:

- А) інститут публічної влади;
- Б) засади, дотримання яких є обов'язковим;
- В) закріплені в Конституції України і Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» засади, що визначають демократичну організацію місцевого самоврядування як інституту публічної влади, дотримання яких є обов'язковим;
- Г) засади, що визначають організацію місцевого самоврядування, дотримання яких є обов'язковим.

7. Місцеве самоврядування здійснюється його системою на підставі таких основних принципів:

- А) народне волевиявлення, законність, гласність, колегіальність, поєднання місцевих і державних інтересів;
- Б) виборність; правова, організаційна та територіально-фінансова самостійність у межах повноважень, визначених законами;

підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;

В) державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування; судовий захист прав місцевого самоврядування;

Г) всі відповіді вірні.

8. Область традиційно визначається як:

А) територія, яка виконує функцію політико-координаційного центру з певним економічним потенціалом і певною господарською спеціалізацією, транспортом та інформаційною структурою, що забезпечує зв'язок між сільськими населеними пунктами;

Б) складова частина адміністративно-територіального устрою, що історично склалася, характеризується значною територією, де проживає багатонаціональне населення або де компактно представлені національні меншини;

В) промисловий центр, який має самостійний господарський сектор, достатню для обслуговування населення соціальну та культурну інфраструктуру;

Г) самостійна територіальна одиниця, що функціонує у межах повноважень, визначених законом.

Тест № 5

1. Відповідальність органів місцевого самоврядування перед державою є результатом:

А) неправомірної поведінки представників органів місцевого самоврядування;

Б) неправомірного характеру діяльності громад;

В) порушень трудового кодексу;

Г) порушення органами місцевого самоврядування Конституції або Законів України.

2. Контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування в окремих сферах здійснюють спеціальні органи державного контролю, а саме:

А) фінансового, санітарно-епідеміологічного;

- Б) земельного, екологічного;
- В) водного, рибного, лісового і іншого контролю і нагляду;
- Г) всі відповіді вірні.

3. Забезпечення реальної відповідальності органів місцевого самоврядування за реалізацію закріплених за ними повноважень може бути здійснене в разі дотримання таких умов:

- А) визначення на рівні держави і закріплення в Законі «Про місцеве самоврядування» з розкриттям їх змісту основних принципів побудови системи місцевого самоврядування в Україні;
- Б) здійснення певних дій посадових і службових осіб органів місцевого самоврядування;
- В) відсутність достатнього фінансування та нечіткість формулювання повноважень;
- Г) здійснення місцевими державними адміністраціями заходів реагування за дорученням районних та обласних рад.

4. Повноваження сільського, селищного, міського голови можуть бути достроково припинені, якщо він:

- А) запізнився на роботу;
- Б) порушує Конституцію або закони України, права і свободи громадян, не забезпечує здійснення наданих йому повноважень;
- В) не завжди забезпечує здійснення наданих йому повноважень;
- Г) відсутня вірна відповідь.

5. Найбільш поширені випадки судового оскарження рішень органів місцевого самоврядування – це:

- А) рішення щодо корупційних справ;
- Б) адміністративні правопорушення;
- В) введення різних непередбачених законодавством місцевих податків і зборів, обмеження на ввезення або вивіз певних товарів (наприклад, алкогольної продукції), порушення щодо приватизації об'єктів комунальної власності, виділенні земельних ділянок під забудову і інше;
- Г) порушення трудової дисципліни.

6. Згідно з принципами, визначеними статтею 8 Європейської Хартії місцевого самоврядування, будь-який адміністративний контроль повинен:

А) здійснюватися тільки у формах і випадках, передбачених Конституцією або законом України;

Б) призначатися лише для забезпечення законності і конституційних принципів;

В) здійснюватися таким чином, щоб міра втручання контролюючого органу була пропорційна значущості інтересів, що захищаються;

Г) всі відповіді вірні.

7. Державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування може здійснюватися лише на підставі:

А) рішення органів місцевого самоврядування;

Б) Конституції і законів України;

В) рішення міського голови;

Г) рішення суду.

8. Основний Закон держави розділив публічну владу на:

А) публічну народну та публічну державну;

Б) публічну державну та публічну самоврядну;

В) публічну державну та непублічну державну;

Г) державну та іноземну.

Тести самоконтролю знань до теми № 1.3.

Тест № 1

1. Черговий ранг посадовим особам органів місцевого самоврядування призначається за умови, якщо посадова особа успішно відпрацювала на займаній посаді не менш як:

А) 1 роки;

Б) 2 роки;

В) 3 роки;

Г) 5 років.

2. Документ, прийнято в червні 1997 р. Конгресом місцевих і регіональних влад Європи, що започаткував роботу над доповненням Європейської хартії місцевого самоврядування і відповідним правовим інструментом із захисту та гарантування прав інституту регіонального самоврядування – це:

- А) Європейське врядування;
- Б) Європейська хартія регіонального самоврядування;
- В) Європейська хартія місцевого самоврядування;
- Г) Міжмуніципальне співробітництво.

3. Нормативно-правовими актами є:

- А) положення;
- Б) регламент;
- В) вказівка;
- Г) наказ.

4. Документ, прийнятий у Страсбурзі 15 жовтня 1985 р., в якому визначені сучасні демократичні принципи розбудови місцевого самоврядування – це:

- А) Європейське врядування;
- Б) Європейська хартія регіонального самоврядування;
- В) Європейська хартія місцевого самоврядування;
- Г) Міжмуніципальне співробітництво.

5. Запроваджена Європейською Комісією концепція врядування, в якій поняття “європейське врядування” означає правила, процеси та норми поведінки, що впливають на спосіб здійснення владних повноважень інститутами ЄС на європейському рівні - це:

- А) Європейське врядування;
- Б) Європейська хартія регіонального самоврядування;
- В) Європейська хартія місцевого самоврядування;
- Г) Міжмуніципальне співробітництво.

6. Відносини між двома або кількома органами місцевого самоврядування, які мають статус юридичних осіб і, відповідно, певну політичну, юридичну та фінансову автономію (згідно з принципами Європейської хартії місцевого самоврядування) - це

- А) Європейське врядування;
- Б) Європейська хартія регіонального самоврядування;
- В) Європейська хартія місцевого самоврядування;
- Г) Міжмуніципальне співробітництво.

7. Місцевий орган виконавчої влади, що в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані йому відповідною радою – це:

- А) місцева державна адміністрація;
- Б) місцева влада;
- В) міська рада;
- Г) сільська рада.

Тест № 2

1. В Основному Законі України від 28 червня 1996 р. місцевому самоврядуванню присвячено розділ:

- А) IX;
- Б) X;
- В) XII;
- Г) XI.

2. Третій розділ Закону України «Про місцеве самоврядування» має назву:

- А) «Загальні положення»;
- Б) «Основні положення»;
- В) «Допоміжні положення»;
- Г) «Перехідні положення».

3. Територіальні статuti бувають:

- А) конституційні, декларативні, нормативні;
- Б) нормативні, декларативні, директивні;
- В) міські, селищні, сільські;
- Г) конституційні, декларативні, директивні.

4. Реєстрація статутів територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється:

- А) Верховною Радою України;
- Б) Міністерством юстиції;
- В) обласною радою;
- Г) районними управліннями юстиції.

5. Повноваження голови Ради припиняються, якщо за недовіру голові проголосувало:

- А) половина депутатів від складу Ради;
- Б) абсолютна більшість депутатів від складу Ради;
- В) дві третини депутатів Ради;
- Г) вірна відповідь відсутня.

6. Закон надає районним і обласним радам право утворювати Президію Ради, яка є їх:

- А) виконавчим органом;
- Б) законодавчим органом;
- В) дорадчим органом;
- Г) представницьким органом.

7. Декларативні статuti - це:

- А) статuti, що нагадують певні переліки принципів, мають чіткий хартійний характер, але не повторюють відомі правові норми;
- Б) статuti, що будуються на концепції зміцнення централізації системи управління об'єктом;
- В) статuti, що концентрують у собі основні правові норми;
- Г) вірна відповідь відсутня.

8. До основних груп повноважень місцевих рад відносять:

- А) установчі, нормотворчі, контрольні;
- Б) установчі, нормотворчі, регламентаційні;

- В) основні, допоміжні, контрольні;
- Г) внутрішні, зовнішні, змішані.

Тест № 3

1. Ким проголошені законодавчо закріплені повноваження органів місцевого самоврядування?

- А) Європейською хартією;
- Б) Конституцією України;
- В) Законом України;
- Г) громадою.

2. Що є проблемою розвитку місцевого самоврядування в Україні?

- А) відсутність громади;
- Б) відсутність ініціативи;
- В) відсутність фінансування;
- Г) вірної відповіді немає.

3. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органам місцевого самоврядування надано повноваження, починаючи з:

- А) 5 квітня 1996 р;
- Б) 20 листопада 1980 р;
- В) 21 квітня 1998 р;
- Г) 21 травня 1997 р.

4. Які управлінські структури наділені власними повноваженнями?

- А) сільські ради;
- Б) обласні ради;
- В) районні ради;
- Г) вірні відповіді А і Б.

5. Чи є територіальні громади в районних та обласних радах?

- А) так;
- Б) ні;
- В) в районних так, а в обласних ні;

Г) в обласних так, в районних ні.

6. В якій статті Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбаченні питання місцевого значення, що становлять виключно компетенцію сільських, селищних, міських рад?

А) ст. 30 закону;

Б) ст. 26 закону;

В) ст. 41 закону;

Г) вірної відповіді немає.

7. Ким виступають сільські, селищні, міські голови?

А) самостійними суб'єктами управління;

Б) самостійними об'єктами управління;

В) головними осередками влади;

Г) вірна відповідь відсутня.

8. Що відбувається, коли територіальна громада порушує права і свободу громадян?

А) територіальну громаду змушують припинити діяльність;

Б) представники територіальної громади несуть адміністративну відповідальність;

В) створюється інша територіальна громада;

Г) відсутня вірна відповідь.

Тест № 4

1. Правовою основою місцевого самоврядування в Україні є:

А) Конституція України, акти органів місцевого самоврядування;

Б) емпіричні закони;

В) діалектичні закони;

Г) розпорядження судових органів.

2. Право територіальної громади, жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста, самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України – це:

А) державна служба;

- Б) державне регулювання;
 - В) місцеве самоврядування;
 - Г) відповідь А і В.
- 3. Де поширена англосаксонська модель самоврядування?**
- А) Канада;
 - Б) Латинська Америка;
 - В) Європа;
 - Г) вірна відповідь відсутня.
- 4. Коли в перше було використано принцип місцевого самоврядування в Україні?**
- А) у 2005 р.;
 - Б) у 2010 р.;
 - В) у 1789 р.;
 - Г) у 1918 р.
- 5. З якої країни термін «місцеве самоврядування» має коріння?**
- А) Туреччини;
 - Б) Стародавньої Греція;
 - В) Африки;
 - Г) вірні відповіді А і Б.
- 6. Хто є основним суб'єктом Конституції України?**
- А) територіальна громада;
 - Б) судові органи;
 - В) наглядова рада;
 - Г) вірної відповіді немає.
- 7. На якій теорії базуються принципи Європейської Хартії місцевого самоврядування та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»:**
- А) на громадській території;
 - Б) на Кейнсіанській теорії;
 - В) на державницькій теорії;
 - Г) відсутня вірна відповідь.

8. Яке основне завдання конституційно-правового забезпечення місцевого самоврядування в Україні?

- А) боротьба із корупцією;
- Б) підвищення відповідальності усіх об'єктів самоврядування;
- В) підвищення відповідальності усіх суб'єктів самоврядування;
- Г) відповідь А і В.

Тест № 5

1. Шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується:

А) за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування - за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом;

- Б) за власний рахунок;
- В) за рахунок місцевого бюджету;
- Г) за рахунок фізичних та юридичних осіб.

2. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" передбачає, що органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед:

- А) територіальною громадою;
- Б) державою;
- В) фізичними та юридичними особами;
- Г) всі відповіді вірні.

3. Територіальна громада у будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони:

- А) порушують Конституцію або закони України;
- Б) обмежують права і свободи громадян;
- В) не забезпечують наданих їм законом повноважень;
- Г) всі відповіді вірні.

4. Який характер мають результати атестації посадових осіб органів місцевого самоврядування :

- А) обов'язковий;
- Б) рекомендаційний;
- В) ознайомчий;
- Г) відомчий.

5. Посадовим особам місцевого самоврядування надається щорічна відпустка тривалістю:

- А) 24 календарних днів;
- Б) 30 календарних днів;
- В) 24 робочих днів;
- Г) 21 календарний день.

6. Які послуги надають органи місцевого самоврядування?

- А) адміністративні;
- Б) місцеві;
- В) муніципальні;
- Г) районні.

7. Повноваження, здійснення яких пов'язане з вирішенням питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню - це:

- А) делеговані повноваження;
- Б) нормотворчі повноваження;
- В) власні (самоврядні) повноваження;
- Г) установчі повноваження.

8. Повноваження (окремі повноваження органів виконавчої влади, надані законом органам місцевого самоврядування), здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях - це:

- А) делеговані повноваження;
- Б) нормотворчі повноваження;
- В) власні (самоврядні) повноваження;
- Г) установчі повноваження.

Тести самоконтролю знань до теми № 2.1.

Тест № 1

1. Органи місцевого самоврядування можуть виступати з:

- А) ініціативою щодо перевірки бізнесових структур;
- Б) пропозиціями щодо покращення соціального захисту населення;
- В) вимогами щодо дотримання санітарних норм у закладах харчування;
- Г) відсутня вірна відповідь.

2. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою:

- А) безпосередньо;
- Б) через органи місцевого самоврядування;
- В) через місцеві державні адміністрації;
- Г) вірні відповіді А і Б.

3. Печатки із зображенням Державного Герба України мають:

- А) сільські ради;
- Б) міські ради;
- В) районні ради;
- Г) всі відповіді вірні.

4. Яке зображення на печатці мають сільські, міські, селищні, обласні ради?

- А) зображення Державного Прапора України;
- Б) зображення села, міста;
- В) зображення Державного Герба України;
- Г) відсутня вірна відповідь.

5. Хто встановлює розмір податків та зборів для органів місцевого самоврядування?

- А) місцеві органи;
- Б) районні органи;
- В) обласні органи;
- Г) відсутня вірна відповідь.

6. Районні та обласні ради затверджують бюджет:

- А) міста і села;
- Б) селища;
- В) районну та області;
- Г) відсутня вірна відповідь.

7. Районні та обласні бюджети формуються з:

- А) державного бюджету;
- Б) власного бюджету;
- В) позикового бюджету;
- Г) вірні всі відповіді.

8. З метою вирішення безпосередньо населенням питань місцевого значення проводиться:

- А) муніципальні вибори;
- Б) зібрання громадян;
- В) публічні слухання;
- Г) місцевий референдум.

Тест № 2

1. Як називають питання, які вирішуються місцевими громадами?

- А) місцевого значення;
- Б) місцевого користування;
- В) делегування;
- Г) відповідальності.

2. Хто може ініціювати добровільне об'єднання територіальної громади?

- А) будь який житель, що проживає на території України шляхом написання заяви;
- Б) жителі територіальної громади в порядку місцевої ініціативи;
- В) дві третини депутатів від загального складу сільської, селищної, міської ради;
- Г) вірна відповідь відсутня.

3. Як називають завдання, які передаються державою органам місцевої влади?

- А) делеговані;
- Б) наказові;
- В) запобіжні;
- Г) вірна відповідь відсутня.

4. Чи несуть відповідальність територіальна громада перед державою?

- А) ні;
- Б) так;
- В) частково;
- Г) відсутня вірна відповідь.

5. Хто входить до територіальних громад?

- А) жителі об'єднанні спільними інтересами;
- Б) жителі об'єднанні постійним проживання у межах села, і мають адміністративно-територіально одиницю;
- В) жителі, що мають спільну мрію;
- Г) вірні відповіді А і Б.

6. Повноваження сільських, міських, селищних рад вирішуються:

- А) членами відповідних рад;
- Б) шляхом голосування на сесії;
- В) таємним голосуванням;
- Г) спільною думкою.

7. Яке зображення на печатці мають сільські, міські, селищні, обласні ради?

- А) зображення прапора;
- Б) зображення села, міста;
- В) зображення Державного Герба України;
- Г) вірної відповіді немає.

8. Хто встановлює податки та збори для органів місцевого самоврядування?

- А) місцеві органи;

- Б) районні органи;
- В) обласні органи;
- Г) відсутня вірна відповідь.

Тест № 3

1. Підґрунтям правової організації самостійності органів місцевого самоврядування є:

- А) правові основи місцевого самоврядування;
- Б) організаційні основи місцевого самоврядування;
- В) матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування;
- Г) контрольні основи місцевого самоврядування.

2. Систему основ місцевого самоврядування України становлять:

А) правові основи як сукупність нормативно-правових актів, що регламентують організацію і функціонування місцевого самоврядування;

Б) організаційні основи як сукупність різних організаційних форм та інститутів місцевої демократії, за допомогою яких здійснюються функції і повноваження місцевого самоврядування, та елементів системи територіального устрою держави, в межах яких функціонує місцеве самоврядування;

В) матеріально-фінансові основи як сукупність матеріальних і фінансових ресурсів, якими розпоряджається територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

Г) всі відповіді вірні.

3. Держава здійснює:

- А) фінансову підтримку місцевого самоврядування;
- Б) бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів;
- В) контролює законне, доцільне, економне витрачання коштів та їхній належний облік;
- Г) всі відповіді вірні.

4. Залежно від територіальної локалізації, у складі доходів місцевих бюджетів доцільно вирізняти:

- А) доходи, одержані на території даного бюджету та доходи, одержані на інших територіях, які за допомогою перерозподілу були спрямовані до певного місцевого бюджету;
- Б) місцеві та немісцеві бюджети;
- В) доходи, одержані місцевим самоврядуванням та громадянами;
- Г) доходи, одержані на території даного бюджету.

5. Доходи, одержані на території місцевого бюджету, поділяються на:

- А) власні, приватні, регулюючі;
- Б) місцеві, державні, комунальні;
- В) власні, закріплені та регулюючі;
- Г) приватні, закріплені та регулюючі.

6. Залежно від способу отримання власних доходів їх можна поділити на:

- А) податкові доходи;
- Б) доходи від надання послуг органами місцевого самоврядування;
- В) доходи від комунального майна;
- Г) всі відповіді вірні.

7. До податкових доходів належать:

- А) прибирання території , вивезення сміття, парковка автотранспорту тощо;
- Б) місцеві податки та збори;
- В) орендна плата, надання права на полювання, рибальство, плата за торгові місця на ринках, частина прибутку комунальних підприємств тощо;
- Г) кошти від приватизації комунального майна.

8. До доходів від надання послуг органами місцевого самоврядування належать:

- А) прибирання території , вивезення сміття, парковка автотранспорту тощо;

- Б) місцеві податки та збори;
- В) орендна плата, надання права на полювання, рибальство, плата за торгові місця на ринках, частина прибутку комунальних підприємств тощо;
- Г) кошти від приватизації комунального майна.

Тест № 4

1. До повноважень сільських, селищних, міських рад відносять

- А) обрання на посади та звільнення секретаря ради;
- Б) прийняття рішення про проведення місцевого референдуму;
- В) ініціювання внесення змін до Конституції України;
- Г) затвердження місцевого бюджету.

2. Власні повноваження - це:

- А) повноваження, які виконками здійснюють самостійно і під свою відповідальність;
- Б) надані виконкомом окремі повноваження органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування.

3. Голова районної обласної, районної у місті ради призначається:

- А) Президентом України;
- Б) прем'єр міністром України;
- В) не призначається, а обирається всенародно;
- Г) обирається відповідною радою.

4. Строк повноважень сільських, селищних, міських районних у містах рад:

- А) 4 роки;
- Б) 5 років;
- В) 6 років;
- Г) 7 років.

5. Місцеві бюджети:

- А) включаються до державного бюджету України;
- Б) не включаються до Державного бюджету України;
- В) включаються лише податки та збори;

Г) включаються лише соціальні зобов'язання.

6. Ким проголошені законодавчо закріплені повноваження?

А) Європейською хартією;

Б) Конституцією України;

В) Законом України;

Г) громадою.

7. Що є проблемою розвитку місцевого самоврядування в Україні?

А) відсутність громади;

Б) відсутність ініціативи;

В) відсутність фінансування;

Г) вірної відповіді немає.

8. Загальний принцип відповідальності за делегування повноваження передбачений у:

А) п. 1 ст. 40;

Б) п. 2 ст. 76;

В) п.3 ст. 100;

Г) п. 2 ст.78.

Тест № 5

1. Об'єднання громадян – це:

А) примусове громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод;

Б) формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації

В) громадянами своїх прав і свобод;

Г) сукупність громадян, об'єднаних для реалізації своїх прав і свобод;

Д) добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод.

2. Добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод – це:

- А) спілка;
- Б) об'єднання громадян;
- В) формування громадян;
- Г) взаємодія громадян.

3. При здійсненні наданих повноважень сільський, селищний, міський голова є підзвітним, підконтрольним і відповідальним:

- А) перед територіальною громадою і перед відповідною радою;
- Б) перед відповідною радою;
- В) перед територіальною громадою, відповідною радою, відповідним органом виконавчої влади;
- Г) відсутня вірна відповідь.

4. Сільський, селищний, міський голова звітує про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами:

- А) не рідше одного разу на рік;
- Б) не рідше одного разу на 2 роки;
- В) не рідше одного разу на півроку;
- Г) не частіше 1 разу на півроку;

5. Законом України «Про звернення громадян» врегульовано питання практичної реалізації громадянами України наданого:

- А) брати участь в управлінні державними і громадськими справами;
- Б) мати можливість впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;
- В) відстоювати свої права і законні інтереси та відновлювати їх у разі порушення;
- Г) всі відповіді вірні.

6. Законодавством України всі звернення громадян умовно поділені на групи:

- А) пропозиції (зауваження);
- Б) заяви (клопотання);
- В) скарги;
- Г) всі відповіді вірні.

7. Звернення громадян у якому висловлюється порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування – це:

- А) скарга;
- Б) пропозиція (зауваження);
- В) заява;
- Г) запит.

8. Звернення громадян із проханням щодо сприяння в реалізації закріплених Конституцією їх прав та інтересів, або повідомлення про порушення чинного законодавства – це:

- А) скарга;
- Б) пропозиція (зауваження);
- В) заява;
- Г) запит.

Тести самоконтролю знань до теми № 2.2.

Тест № 1

1. Матеріальною основою місцевого самоврядування є:

- А) рухоме й нерухоме майно;
- Б) доходи місцевих бюджетів;
- В) природні ресурси;
- Д) рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, позабюджетні цільові (у тому числі валютні) та інші кошти, земля, природні ресурси, що є в комунальній власності територіальних громад, міст, сіл, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

2. Рішення про наділення міських рад правами стосовно управління майном і фінансовими ресурсами, що є у власності територіальних громад районів у містах, приймається на місцевих референдумах членами:

- А) районних у містах громад;
- Б) місцевих державних адміністрацій; ;
- В) районних рад;
- Г) сільських рад.

3. Від імені і в інтересах територіальних громад права суб'єкта комунальної власності здійснює:

- А) територіальні громади;
- Б) відповідні ради;
- В) сільський голова;
- Г) секретар.

4. Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право:

- А) територіальної власності;
- Б) державної власності;
- В) комунальної власності;
- Г) особистої власності.

5. Під правом комунальної власності розуміють:

А) право територіальної громади володіти, користуватися й розпоряджатися на свій розсуд і у своїх інтересах майном що їй належить;

Б) право села користуватися землею;

В) право сільської ради розпоряджатись майном;

Г) право територіальної влади володіти майном, що їй не належить.

6. Підставою для набуття права комунальної власності є:

А) передача громадам права користування майном держави;

Б) передача майна і майнових прав територіальним громадам безоплатно державою та іншими суб'єктами права власності, а також створення і придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом;

В) передача територіальним громадам безоплатно державою та іншими суб'єктами права власності, а також створення і придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом;

Г) право вільно користуватися майном.

7. Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради мають право:

А) вносити пропозиції про передачу або продаж у комунальну власність відповідних територіальних громад підприємств, установ та організації, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної та інших форм власності;

Б) на переважне придбання в комунальну власність приміщень, споруд, інших об'єктів, розташованих на відповідній території, якщо вони можуть бути використані для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад;

В) мати об'єкти комунальної власності за межами відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

Г) всі відповіді вірні.

8. Плани утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування – це:

- А) Державні бюджети;
- Б) місцеві бюджети;
- В) районні бюджети;
- Г) комунальні бюджети.

Тест № 2

1. Ким компенсуються витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади?

- А) бюджетами органів місцевого самоврядування;
- Б) державою;
- В) посадовими особами органів місцевого самоврядування;
- Г) посадовими особами органів державної влади.

2. До місцевих бюджетів в Україні належать:

- А) обласні бюджети;
- Б) районні бюджети;
- В) бюджети місцевого самоврядування;
- Г) усі відповіді вірні.

3. Доходи місцевих бюджетів поділяються на:

- А) загальнодержавні і місцеві;
- Б) податкові, неподаткові, доходи від операцій з капіталом;
- В) власні і закріплені;
- Г) постійні і тимчасові.

4. До складу власних доходів місцевих бюджетів належать:

- А) місцеві податки і збори, платежі, що встановлюються місцевими органами влади;
- Б) доходи комунальних підприємств;
- В) доходи від майна, що належить місцевій владі;
- Г) всі відповіді вірні.

5. До місцевих податків і зборів в Україні відноситься:

- А) ринковий збір;
- Б) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва;
- В) податок на прибуток підприємств комунальної власності;
- Г) збір з власників собак.

6. Закріплені доходи бюджетів місцевого самоврядування включають:

- А) податок з доходів юридичних осіб;
- Б) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам;
- В) податок з реклами;
- Г) комунальний податок.

7. Максимально можливе наближення надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача – це принцип бюджетного устрою, який визначає:

- А) самостійність;
- Б) ефективність;
- В) субсидіарність;
- Г) публічність і прозорість.

8. Згідно з Бюджетним кодексом України, місцевий бюджет складається з фондів:

- А) унітарного та федерального;
- Б) загального та спеціального;
- В) економічного та соціального;
- Г) амортизаційного та інвестиційного.

Тест № 3

1. До витрат розвитку місцевих бюджетів відносять:

- А) погашення місцевого боргу;
- Б) капітальні видатки;
- В) витрати на розвиток інфраструктури;
- Г) відносять усі перераховані витрати.

2. У державних фінансах місцеві бюджети є:

- А) складовою бюджетної системи;

- Б) інструментом фінансового вирівнювання;
- В) інструментом реалізації загальнодержавних програм;
- Г) усі відповіді вірні.

3. Економічна сутність місцевих бюджетів проявляється в їх призначенні, а саме:

- А) формування грошових фондів, які є фінансовим забезпеченням діяльності місцевих органів влади;
- Б) розподілі і використанні грошових фондів між галузями народного господарства;
- В) контролі за фінансово-господарською діяльністю підприємств та організацій, підвідомчих цим органам влади;
- Г) всі відповіді вірні.

4. Місцевий бюджет поділяється на:

- А) поточний бюджет та кінцевий бюджет;
- Б) поточний та вихідний бюджет;
- В) поточний бюджет та бюджет розвитку;
- Г) економічний та бюджет розвитку.

5. Доходи й видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків – це:

- А) поточний бюджет;
- Б) бюджет розвитку;
- В) місцевий бюджет;
- Г) перспективний бюджет.

6. Доходи й видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програми соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази тощо – це:

- А) поточний бюджет;
- Б) бюджет розвитку;
- В) місцевий бюджет;
- Г) перспективний бюджет.

7. Видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір і цільове призначення визначаються:

- А) місцевими бюджетами цих громад;
- Б) територіальними громадами;
- В) обласними бюджетами;
- Г) відсутня вірна відповідь.

8. Видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, здійснюються:

- А) державними бюджетами;
- Б) місцевими бюджетами;
- В) районним та обласним бюджетами;
- Г) районними, місцевими та обласними бюджетами.

Тест № 4

1. Видатки місцевих бюджетів поділяються на дві частини:

А) видатки, пов'язані з виконанням повноважень місцевого самоврядування і видатки, пов'язані з виконанням відділених законом повноважень органів виконавчої влади;

Б) видатки, пов'язані з виконанням окремих повноважень місцевого самоврядування і видатки, пов'язані з виконанням делегованих законом повноважень органів виконавчої влади;

В) видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень місцевого самоврядування і видатки, пов'язані з виконанням делегованих законом повноважень органів виконавчої влади;

Г) немає вірної відповіді.

2. Вставте потрібне слово: «При забезпеченні збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів не враховуються ... залишки бюджетних коштів».

- А) прості;
- Б) додаткові;
- В) основні;

Г) вільні.

3. Кошти, необхідні для здійснення органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень, передбачаються у:

- А) Законі України «Про державний бюджет України»;
- Б) Законі України «Про місцеве самоврядування»;
- В) Конституції України;
- Г) вірна відповідь відсутня.

4. Порядок формування та використання позабюджетних цільових коштів місцевого самоврядування визначається:

- А) положенням про вищезазначені кошти, що затверджуються відповідною радою;
- Б) Законом України «Про місцеве самоврядування»;
- В) Конституцією України;
- Г) вірна відповідь відсутня.

2. Закріплені доходи бюджетів місцевого самоврядування включають:

- А) податок з доходів юридичних осіб;
- Б) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам;
- В) податок з реклами;
- Г) комунальний податок.

3. Суб'єктами міжбюджетних відносин є:

- А) місцеві осередки політичних партій;
- Б) громадські утворення й організації;
- В) органи державної влади й органи місцевого самоврядування, до компетенції яких включені повноваження щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів;
- Г) усі відповіді вірні.

4. План утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування – це:

- А) Державний бюджет;
- Б) місцевий бюджет;

- В) районний бюджет;
- Г) комунальний бюджет.

5. Місцеві бюджети є :

- А) складовою бюджетної системи;
- Б) інструментом фінансового вирівнювання;
- В) інструментом реалізації загальнодержавних програм;
- Г) усі відповіді вірні.

Тест № 5

1. Держава здійснює:

- А) фінансову підтримку місцевого самоврядування;
- Б) бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів;
- В) контролює законне, доцільне, економне витрачання коштів та їхній належний облік;
- Г) всі відповіді вірні.

2. Залежно від територіальної локалізації, у складі доходів місцевих бюджетів доцільно вирізняти:

- А) доходи, одержані на території даного бюджету та доходи, одержані на інших територіях, які за допомогою перерозподілу були спрямовані до певного місцевого бюджету;
- Б) місцеві та немісцеві бюджети;
- В) доходи, одержані місцевим самоврядуванням та громадянами;
- Г) доходи, одержані на території даного бюджету.

3. Доходи, одержані на території місцевого бюджету, поділяються на:

- А) власні, приватні, регулюючі;
- Б) місцеві, державні, комунальні;
- В) власні, закріплені та регулюючі;
- Г) приватні, закріплені та регулюючі.

4. Залежно від способу отримання власних доходів їх можна поділити на:

- А) податкові доходи;

Б) доходи від надання послуг органами місцевого самоврядування;

В) доходи від комунального майна;

Г) всі відповіді вірні.

5. До податкових доходів належать:

А) прибирання території, вивезення сміття, парковка автотранспорту тощо;

Б) місцеві податки та збори;

В) орендна плата, надання права на полювання, рибальство, плата за торгові місця на ринках, частина прибутку комунальних підприємств тощо;

Г) кошти від приватизації комунального майна.

6. До доходів від надання послуг органами місцевого самоврядування належать:

А) прибирання території, вивезення сміття, парковка автотранспорту тощо;

Б) місцеві податки та збори;

В) орендна плата, надання права на полювання, рибальство, плата за торгові місця на ринках, частина прибутку комунальних підприємств тощо;

Г) кошти від приватизації комунального майна.

7. До доходів від комунального майна належать:

А) прибирання території, вивезення сміття, парковка автотранспорту тощо;

Б) місцеві податки та збори;

В) орендна плата, надання права на полювання, рибальство, плата за торгові місця на ринках, частина прибутку комунальних підприємств, кошти від приватизації комунального майна;

Г) державні податки.

8. Суб'єктами міжбюджетних відносин є:

А) місцеві осередки політичних партій;

Б) громадські утворення й організації;

В) органи державної влади й органи місцевого самоврядування, до компетенції яких включені повноваження щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів;

Г) усі відповіді вірні.

Тести самоконтролю знань до теми № 2.3.

Тест № 1

1. Основні складові, які забезпечують матеріальну та фінансову основу місцевого самоврядування - це:

- А) рухоме та нерухоме майно комунальної власності;
- Б) цільові фонди органів місцевого самоврядування;
- В) об'єкти спільної власності територіальних громад;
- Г) усі відповіді вірні.

2. До органів влади і управління, які мають право надаватим місцеві позики, належать:

- А) місцеві органи управління;
- Б) Кабінет Міністрів України;
- В) обласні ради;
- Г) Верховна Рада України.

3. Формами комунального кредиту не є:

- А) муніципальна позика;
- Б) комунальний банківський кредит;
- В) загальнодержавні грошово-речові лотереї;
- Г) місцеві грошово-речові лотереї.

4. Залежно від мети випуску, муніципальні позики бувають:

- А) проектні;
- Б) загальні;
- В) прибуткові;
- Г) усі відповіді вірні.

5. Зовнішні запозичення можуть здійснювати лише міські ради міст з чисельністю населення (осіб):

- А) понад 500 тис.;
- Б) понад 800 тис.;
- В) понад 1 млн.;
- Г) 200 тис.

6. Стадіями життєвого циклу облігацій муніципальної позики не є:

- А) емісія;
- Б) збереження;
- В) розміщення;
- Г) обіг і погашення.

7. До фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відносять:

- А) доходи місцевих бюджетів;
- Б) благодійні, спонсорські внески, пожертвування;
- В) фінансові ресурси підприємств комунальної власності;
- Г) всі відповіді вірні.

8. Місцеві позики для фінансування капіталомістких проектів, погашення яких проводиться за рахунок місцевих надходжень і держбюджету, відносять до:

- А) прибуткових;
- Б) неприбуткових;
- В) проектних;
- Г) поточних.

Тест № 2

1. Органи місцевого самоврядування відповідальність за зобов'язаннями за запозиченнями держави:

- А) не несуть;
- Б) покладаються на вищестоящі органи місцевої влади;
- В) відповідають при виникненні надзвичайних обставин;
- Г) всі відповіді вірні.

2. Місцеві фінансові ресурси – це:

А) сукупність засобів, що перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування;

Б) сукупність фондів грошових коштів, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу ВВП і спрямовуються на економічний та соціальний розвиток адміністративно-територіальних одиниць;

В) сукупність економічних відносин між міжнародними фінансовими інститутами та органами місцевого самоврядування, при яких останні виступають у ролі позичальника і кредитора;

Г) усі відповіді вірні.

3. Головною ознакою фінансової незалежності органів місцевого самоврядування є:

А) володіння земельними та іншими ресурсами;

Б) самостійне розпорядження матеріальними ресурсами;

В) самостійне володіння матеріальними та фінансовими ресурсами;

Г) володіння та самостійне розпорядженнями фінансовими ресурсами.

4. Незалежність від загальнодержавних органів влади щодо прийняття певних рішень із проблем місцевого самоврядування і забезпечення їхнього вирішення за допомогою відповідних коштів – це:

А) фінансова самостійність;

Б) фінансова незалежність;

В) фінансова впевненість;

Г) фінансова принциповість.

5. Систему та гарантії місцевого самоврядування, засади організації та діяльності, правового статусу та відповідальність посадових осіб місцевого самоврядування визначає:

А) Закон України «Про місцеве самоврядування»;

Б) Закон України «Про відповідальність посадових осіб»;

В) Положення про місцеве самоврядування;

Г) Конституція України.

6. Підґрунтом правової організації самостійності органів місцевого самоврядування є:

- А) правові основи місцевого самоврядування;
- Б) організаційні основи місцевого самоврядування;
- В) матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування;
- Г) контрольні основи місцевого самоврядування.

7. Систему основ місцевого самоврядування України становлять:

А) правові основи як сукупність нормативно-правових актів, що регламентують організацію і функціонування місцевого самоврядування;

Б) організаційні основи як сукупність різних організаційних форм та інститутів місцевої демократії, за допомогою яких здійснюються функції і повноваження місцевого самоврядування, та елементів системи територіального устрою держави, в межах яких функціонує місцеве самоврядування;

В) матеріально-фінансові основи як сукупність матеріальних і фінансових ресурсів, якими розпоряджається територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування;

Г) всі відповіді вірні.

8. Один із основних принципів побудови бюджетної системи—це:

- А) бюджетна самостійність;
- Б) бюджетна принциповість;
- В) фінансова самостійність;
- Г) фінансова принциповість

Тест № 3

1. Визначити складові, які забезпечують матеріальну та фінансову основу місцевого самоврядування:

- А) рухоме та нерухоме майно комунальної власності;
- Б) цільові фонди органів місцевого самоврядування;

- В) об'єкти спільної власності територіальних громад;
- Г) усі відповіді вірні.

2. До органів влади і управління, які мають право випускати місцеві позики, відносять:

- А) місцеві органи управління;
- Б) Кабінет Міністрів України;
- В) обласні ради;
- Г) Верховна Рада України.

3. Формами комунального кредиту не є:

- А) муніципальна позика;
- Б) комунальний банківський кредит;
- В) загальнодержавні грошово-речові лотереї;
- Г) місцеві грошово-речові лотереї.

4. Залежно від мети випуску, муніципальні позики бувають:

- А) проектні;
- Б) загальні;
- В) прибуткові;
- Г) усі відповіді вірні.

5. Зовнішні запозичення можуть здійснювати лише міські ради міст з чисельністю населення (осіб):

- А) понад 500 тис.;
- Б) понад 800 тис.;
- В) понад 1 млн.;
- Г) 200 тис.

6. Стадіями життєвого циклу облігацій муніципальної позики не є:

- А) емісія;
- Б) збереження;
- В) розміщення;
- Г) обіг і погашення.

7. До фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відносять:

- А) доходи місцевих бюджетів;

- Б) благодійні, спонсорські внески, пожертвування;
- В) фінансові ресурси підприємств комунальної власності;
- Г) всі відповіді вірні.

8. Місцеві позики для фінансування капіталомістких проектів, погашення яких проводиться за рахунок місцевих надходжень і держбюджету, відносять до:

- А) прибуткових;
- Б) неприбуткових;
- В) проектних;
- Г) поточних.

Тест № 4

1. Причинами існування місцевих фінансів є:

- А) наявність територіальних колективів;
- Б) поява товарно-грошових відносин на державному рівні;
- В) відокремлення функцій і завдань, що покладаються на місцеву владу;
- Г) всі відповіді вірні.

2. Плани утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування – це:

- А) Державні бюджети;
- Б) місцеві бюджети;
- В) районні бюджети;
- Г) комунальні бюджети.

3. У державних фінансах місцеві бюджети є:

- А) складовою бюджетної системи;
- Б) інструментом фінансового вирівнювання;
- В) інструментом реалізації загальнодержавних програм;
- Г) усі відповіді вірні.

4. До основних принципів місцевого самоврядування в Україні належать:

- А) народовладдя;

- Б) змагальність;
- В) єдиноначальність;
- Г) відсутня вірна відповідь.

5. Фундаментальною правовою основою побудови системи місцевого самоврядування, організації і діяльності його органів є:

- А) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- Б) документи міжнародного значення;
- В) Конституція України;
- Г) рішення органів місцевого самоврядування.

6. Під правом комунальної власності розуміють:

А) право територіальної громади володіти, доцільно, економно й ефективно користуватися й розпоряджатися на свій розсуд і у своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування;

- Б) право села користуватися землею;
- В) право сільської ради розпоряджатись майном;
- Г) право територіальної влади володіти майном, що їй не належить.

7. Добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку - це:

- А) юстиції;
- Б) асоціації;
- В) корпорації;
- Г) спілки.

8. Підставою для набуття права комунальної власності є:

- А) передача громадам права користування майна держави;
- Б) передача майна і майнових прав територіальним громадам безоплатно державою та іншими суб'єктами права власності;

В) передача територіальним громадам безоплатно державою та іншими суб'єктами права власності, а також створення і придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом;

Г) право вільно користуватися майном.

Тест № 5

1. До витрат розвитку місцевих бюджетів відносять:

- А) погашення місцевого боргу;
- Б) капітальні видатки;
- В) витрати на розвиток інфраструктури;
- Г) відносять усі перераховані витрати.

2. У державних фінансах місцеві бюджети є:

- А) складовою бюджетної системи;
- Б) інструментом фінансового вирівнювання;
- В) інструментом реалізації загальнодержавних програм;
- Г) усі відповіді вірні.

3. Економічна сутність місцевих бюджетів проявляється в їх призначенні, а саме:

- А) формування грошових фондів, які є фінансовим забезпеченням діяльності місцевих органів влади;
- Б) розподілі і використанні грошових фондів між галузями народного господарства;
- В) контролі за фінансово-господарською діяльністю підприємств та організацій, підвідомчих цим органам влади;
- Г) всі відповіді вірні.

4. Місцевий бюджет поділяється на:

- А) поточний бюджет та кінцевий бюджет;
- Б) поточний та вихідний бюджет;
- В) поточний бюджет та бюджет розвитку;
- Г) економічний та бюджет розвитку.

5. Доходи й видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків – це:

- А) поточний бюджет;
- Б) бюджет розвитку;
- В) місцевий бюджет;
- Г) перспективний бюджет.

6. Доходи й видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програми соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази тощо – це:

- А) поточний бюджет;
- Б) бюджет розвитку;
- В) місцевий бюджет;
- Г) перспективний бюджет.

7. Видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір і цільове призначення визначаються:

- А) місцевими бюджетами цих громад;
- Б) територіальними громадами;
- В) обласними бюджетами;
- Г) відсутня вірна відповідь.

8. Видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, здійснюються:

- А) державними бюджетами;
- Б) місцевими бюджетами;
- В) районним та обласним бюджетами;
- Г) районними, місцевими та обласними бюджетами.

Тести самоконтролю знань до теми № 3.1.

Тест № 1

1. Письмове звернення з проханням про визнання за собою відповідного статусу, прав чи свобод – це:

- А) скарга;
- Б) пропозиції (зауваження);
- В) клопотання;
- Г) запит.

2. Особливою формою задоволення прав громадян на отримання інформації про державне будівництво та місцеве самоврядування є:

- А) клопотання громадян;
- Б) запити громадян;
- В) прохання обласних адміністрацій;
- Г) відсутня вірна відповідь.

3. Вид звернення громадян до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з вимогою дати у визначений строк необхідну інформацію – це:

- А) скарга;
- Б) пропозиції (зауваження);
- В) клопотання;
- Г) запит.

4. Об'єктом запиту може бути:

- А) інформація про певні явища, події;
- Б) стан справ у відповідальній сфері суспільних відносин;
- В) інформація щодо особи;
- Г) всі відповіді вірні.

5. Метою запиту є:

- А) одержання інформації щодо особи;
- Б) одержання інформації у визначені законодавством строки у встановленому порядку;
- В) оприлюднення прийнятих рішень;

Г) оголошення порядків денних сесій місцевих рад.

6. Органи місцевого самоврядування здійснюють:

А) соціальний захист населення;

Б) надають підтримку соціально незахищеним верствам населення;

В) займаються розвитком системи соціальних послуг, вирішують питання охорони праці тощо;

Г) всі відповіді вірні.

7. Соціальною вважається держава:

А) яка надає підтримку незахищеним верствам населення і намагається впливати на розподіл матеріальних благ відповідно до принципу соціальної справедливості;

Б) яка успішно регулює розвиток банківської системи;

В) яка створює умови для розвитку бізнесу;

Г) відсутня вірна відповідь.

8. Під соціальними основами місцевого самоврядування розуміють:

А) правовий інститут, який становить сукупність норм, що регулюють соціальну політику місцевого самоврядування, спрямовану на створення умов, які б забезпечили гідне життя та вільний розвиток людини - члена територіальної громади;

Б) муніципально-правовий інститут, який становить сукупність норм, що закріплюють та регулюють соціальну політику місцевого самоврядування, спрямовану на створення умов, які б забезпечили гідне життя та вільний розвиток людини - члена територіальної громади;

В) муніципально-правовий інститут, що опікується проблемами розвитку бізнесу;

Г) муніципально-правовий інститут, який становить сукупність норм, що закріплюють та регулюють соціальну-економічну політику місцевого самоврядування, спрямовану на створення умов, які б забезпечили гідне життя людини.

Тест № 2

1. Соціальні основи місцевого самоврядування спрямовані на:

- А) гарантування соціально-економічних та соціально-культурних прав людини і громадянина на регіональному рівні;
- Б) гарантування соціально-економічних та соціально-культурних прав людини і громадянина на локальному рівні;
- В) гарантування соціально-економічних та соціально-культурних прав людини і громадянина на місцевому рівні;
- Г) гарантування соціально-економічних та соціально-культурних прав людини і громадянина на державному рівні.

2. Мінімальний рівень соціальних потреб - це:

- А) гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на певній території;
- Б) гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усієї території України;
- В) гарантований державою максимальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усієї території України;
- Г) гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах району.

3. Місцеве самоврядування – це:

- А) необхідне продовження державної влади;
- Б) форма публічної влади, що існує поряд із державною владою, але певним чином відрізняється від неї;
- В) четверта гілка влади, якій притаманна певна автономія і незалежність від держави.;
- Г) всі відповіді вірні.

4. Гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України – це:

- А) місцеве оподаткування в Україні;
- Б) місцеве регулювання в Україні;
- В) місцеве самоврядування в Україні;
- Г) місцева самостійність в Україні.

5. Право територіальних громад на місцеве самоврядування може бути обмежено лише:

- А) в умовах воєнного чи надзвичайного стану;
- Б) в умовах політичної нестабільності;
- В) під час виборів;
- Г) в умовах економічної кризи.

6. Односторонній процес надання інформації місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування громадянськості в цілому або зацікавленим групам чи організаціям, що представляють інтереси тих, на кого відповідна політика потенційно впливає – це:

- А) консультування;
- Б) залучення;
- В) поінформовування;
- Г) комунікація.

7. Двосторонній процес передачі-отримання інформації (повідомлень від влади до громадянськості (і навпаки)) без чітко визначених цілей та очікуваних результатів – це:

- А) консультування;
- Б) залучення;
- В) поінформовування;
- Г) комунікація.

8. Практика прямого обміну інформацією, ідеями, враженнями, думками і порадами для ознайомлення з точкою зору іншої сторони та оптимального подальшого спрямування курсу дій з певних напрямків, які визначає влада – це:

- А) консультування;
- Б) залучення;
- В) поінформовування;
- Г) комунікація.

Тест № 3

1. Поінформування у місцевому самоврядуванні – це:

А) активна участь громадян та їх об'єднань чи організацій за їх ініціативою у формуванні публічної політики, а також в її реалізації та оцінці;

Б) однобічний процес надання інформації місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування громадськості в цілому або зацікавленим групам чи організаціям, що представляють інтереси тих, на кого відповідна політика потенційно впливає;

В) практика прямого обміну інформацією, ідеями, враженнями, думками і порадами для ознайомлення з точкою зору іншої сторони та оптимального подальшого спрямування курсу дій з певних напрямків, які визначає влада;

Г) двосторонній процес передачі-отримання інформації (повідомлень від влади до громадськості (і навпаки)) без чітко визначених цілей та очікуваних результатів.

2. Комунікація у місцевому самоврядуванні – це:

А) активна участь громадян та їх об'єднань чи організацій за їх ініціативою у формуванні публічної політики, а також в її реалізації та оцінці;

Б) однобічний процес надання інформації місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування громадськості в цілому або зацікавленим групам чи організаціям, що представляють інтереси тих, на кого відповідна політика потенційно впливає;

В) практика прямого обміну інформацією, ідеями, враженнями, думками і порадами для ознайомлення з точкою зору іншої сторони та оптимального подальшого спрямування курсу дій з певних напрямків, які визначає влада;

Г) двосторонній процес передачі-отримання інформації (повідомлень від влади до громадськості (і навпаки)) без чітко визначених цілей та очікуваних результатів.

3. Партнерство у місцевому самовряду – це:

А) активна участь громадян та їх об'єднань за їх ініціативою у формуванні публічної політики, а також в її реалізації та оцінці;

Б) об'єднання зусиль влади і громади заради спільно визначених цілей;

В) практика прямого обміну інформацією, ідеями, враженнями, думками і порадами для ознайомлення з точкою зору іншої сторони та оптимального подальшого спрямування курсу дій з певних напрямків, які визначає влада;

Г) двосторонній процес передачі-отримання інформації (повідомлень від влади до громадськості (і навпаки)) без чітко визначених цілей та очікуваних результатів.

4. У місті з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" можуть утворюватися:

А) районні в місті ради;

Б) сільські в селі ради;

В) міські в місті ради;

Г) обласні в районі ради.

5. Органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, сіл, селищ, міст у межах повноважень, визначених Конституцією та законами України - це:

А) обласні та районні ради;

Б) обласні ради;

В) районні ради;

Г) міські ради.

6. Активна участь громадян та їх об'єднань чи організацій за їх ініціативою у формуванні публічної політики, а також в її реалізації та оцінці – це:

А) консультування;

Б) залучення;

- В) поінформування;
- Г) комунікація.

7. Об'єднання зусиль влади і громади заради спільно визначених цілей – це:

- А) консультування;
- Б) партнерство;
- В) поінформування;
- Г) комунікація.

8. За сферами діяльності вирізняють такі функції місцевого самоврядування:

- А) залучення населення до участі у вирішенні питань місцевого та загальнодержавного значення; управління комунальною власністю; забезпечення комплексного соціально-економічного та культурного розвитку відповідної території;
- Б) забезпечення законності, громадської безпеки, правопорядку, охорона прав, свобод і законних інтересів громадян;
- В) зовнішньоекономічну; природоохоронну; облікову; інформаційну.
- Г) всі відповіді вірні.

Тест № 4

1. Законом України «Про звернення громадян» врегульовано питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права:

- А) брати участь в управлінні державними і громадськими справами;
- Б) мати можливість впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;
- В) відстоювати свої права і законні інтереси та відновлювати їх у разі порушення;
- Г) всі відповіді вірні.

2. Звернення громадян у якому висловлюється порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування, а також, висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян – це:

- А) скарги;
- Б) пропозиції (зауваження);
- В) заяви;
- Г) запити.

3. Звернення громадян із проханням щодо сприяння в реалізації закріплених Конституцією чи чинним законодавством їх прав та інтересів, або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності державних органів – це:

- А) скарга;
- Б) пропозиції (зауваження);
- В) заяви;
- Г) запит.

4. Письмове звернення з проханням про визнання за собою відповідного статусу, прав чи свобод тощо – це:

- А) скарга;
- Б) пропозиції (зауваження);
- В) клопотання;
- Г) запит.

5. Особливою формою задоволення прав громадян на отримання інформації про державне будівництво та місцеве самоврядування є:

- А) клопотання громадян;
- Б) запити громадян;
- В) прохання обласних адміністрацій;
- Г) клопотання осіб.

6. Законом України «Про звернення громадян» врегульовано питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права:

А) брати участь в управлінні державними і громадськими справами;

Б) мати можливість впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;

В) відстоювати свої права і законні інтереси та відновлювати їх у разі порушення;

Г) всі відповіді вірні.

7. Партнерство у місцевому самоврядуванні – це:

А) активна участь громадян та їх об'єднань за їх ініціативою у формуванні публічної політики, а також в її реалізації та оцінці;

Б) об'єднання зусиль влади і громади заради спільно визначених цілей;

В) практика прямого обміну інформацією, ідеями, враженнями, думками і порадами для ознайомлення з точкою зору іншої сторони та оптимального подальшого спрямування курсу дій з певних напрямків, які визначає влада;

Г) двосторонній процес передачі-отримання інформації (повідомлень від влади до громадськості (і навпаки)) без чітко визначених цілей та очікуваних результатів.

8. Органи місцевого самоврядування здійснюють:

А) соціальний захист населення;

Б) надають підтримку соціально незахищеним верствам населення;

В) займаються розвитком системи соціальних послуг, вирішують питання охорони праці тощо;

Г) всі відповіді вірні.

Тест № 5

1. Об'єктом запиту може бути:

- А) інформація про ті чи інші явища, події, явища;
- Б) стан справ у відповідальній сфері суспільних відносин;
- В) інформація щодо особи;
- Г) всі відповіді вірні.

2. Метою запиту є:

- А) одержання інформації щодо особи;
- Б) одержання інформації у визначені законодавством строки у встановленому порядку;
- В) вирішення особистих питань;
- Г) відсутня вірна відповідь.

3. Органи місцевого самоврядування здійснюють:

- А) соціальний захист населення;
- Б) підтримку соціально незахищеним верств населення, сім'ї, материнства і дитинства;
- В) налагодження роботи системи соціальних послуг;
- Г) всі відповіді вірні.

4. У літературі під соціальними основами місцевого самоврядування розуміють:

А) правовий інститут, який становить сукупність норм, що регулюють соціальну політику місцевого самоврядування, спрямовану на створення умов, які б забезпечили гідне життя та вільний розвиток людини - члена територіальної громади;

Б) муніципально-правовий інститут, який становить сукупність норм, що закріплюють та регулюють соціальну політику місцевого самоврядування, спрямовану на створення умов, які б забезпечили гідне життя та вільний розвиток людини - члена територіальної громади;

В) муніципально-правовий інститут, який становить сукупність норм, що закріплюють та регулюють соціальну-економічну політику місцевого самоврядування, спрямовану на створення умов, які б забезпечили гідне життя людини;

Г) відсутня вірна відповідь.

5. Мінімальний рівень соціальних потреб - це:

А) гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг населенню в межах області;

Б) гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усієї території України;

В) гарантований державою максимальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усієї території України;

Г) гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах району.

6. Гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України – це:

А) місцеве оподаткування;

Б) сільська громада;

В) місцеве самоврядування в Україні;

Г) місцева самостійність.

7. Право територіальних громад на місцеве самоврядування може бути обмежено лише:

А) в умовах воєнного чи надзвичайного стану;

Б) в умовах політичної нестабільності;

В) під час виборів;

Г) в умовах економічної кризи.

8. Об'єднання зусиль влади і громади заради спільно визначених цілей – це:

А) консорціум;

Б) партнерство;

В) лізінг;

Г) комунікація.

Тести самоконтролю знань до теми № 3.2.

Тест № 1

1. До системи місцевого самоврядування на певній території належать:

- А) органи самоорганізації населення, будинкові, квартальні та інші органи самоорганізації населення;
- Б) всі населені пункти;
- В) всі заклади освіти;
- Г) всі підприємства.

2. Загальні принципи організації місцевого самоврядування в Україні — це:

- А) засади, що визначають успішний розвиток місцевого самоврядування;
- Б) засади, що визначають організацію місцевого самоврядування, дотримання яких регулюється Конституцією України;
- В) закріплені в Конституції України і Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» засади, що визначають демократичну організацію місцевого самоврядування як інституту публічної влади, дотримання яких є обов'язковим;
- Г) засади, що визначають організацію місцевого самоврядування, дотримання яких є обов'язковим.

3. Відповідно до ФЗ №131 територіальну основу місцевого самоврядування становлять:

- А) сільські та міські поселення;
- Б) муніципальні райони;
- В) міські округи;
- Г) всі відповіді вірні;

4. Місцеве самоврядування здійснюється його системою на підставі таких основних принципів:

- А) народне волевиявлення, законність, гласність, колегіальність, поєднання місцевого і державних інтересів;

Б) виборність; правова, організаційна та територіально-фінансова самостійність у межах повноважень, визначених законами; підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;

В) державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування; судовий захист прав місцевого самоврядування;

Г) всі відповіді вірні.

5. Область традиційно визначається як:

А) територія, яка виконує функцію політико-координаційного центру з певним економічним потенціалом і певною господарською спеціалізацією, транспортом та інформаційною структурою, що забезпечує зв'язок між сільськими населеними пунктами, між ними та містами;

Б) складова частина адміністративно-територіального устрою, що історично склалася, характеризується значною територією, де проживає багатонаціональне населення, або де компактно представлені національні меншини;

В) промисловий центр, який має самостійний господарський сектор, достатню для обслуговування населення соціальну та культурну інфраструктуру;

Г) відсутня вірна відповідь.

6. Правові основи місцевого самоврядування України – це:

А) сукупність різних організаційних форм та інститутів місцевої демократії, за допомогою яких здійснюються функції і повноваження місцевого самоврядування, та елементів системи територіального устрою держави, в межах яких функціонує місцеве самоврядування;

Б) сукупність матеріальних і фінансових ресурсів, якими розпоряджається територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування;

В) сукупність нормативно-правових актів, що регламентують організацію і функціонування місцевого самоврядування;

Г) вірна відповідь відсутня.

7. Сукупність різних організаційно-правових форм та інститутів місцевої демократії, за допомогою яких реалізуються принципи та функції місцевої демократії утворюють ... місцевого самоврядування:

- А) основу;
- Б) умову;
- В) засіб;
- Г) систему.

8. Територіальну основу місцевого самоврядування складають:

- А) визначені Конституцією і законами України елементи системи територіального устрою держави, за межами яких функціонує місцеве самоврядування;
- Б) елементи системи територіального устрою держави;
- В) визначені Конституцією і законами України елементи територіального устрою держави;
- Г) відсутня вірна відповідь.

Тест № 2

1. Згідно з чинним законодавством носієм права на місцеве самоврядування в Україні виступає:

- А) територіальні громади;
- Б) районні ради;
- В) обласні ради;
- Г) районні державні адміністрації.

2. Обумовлена географічними, природними, історичними, економічними, етнічними, культурними, соціальними та іншими чинниками внутрішня територіальна організація держави з поділом її на складові частини – адміністративно-територіальні одиниці – це:

- А) територія;
- Б) район,
- В) місто;
- Г) відсутня вірна відповідь.

3. Традиційно населені пункти (міста, селища і села) поділяють на:

- А) міські та сільські;
- Б) міські, сільські, селищні;
- В) сільські та хуторські;
- Г) міські та селищні.

4. Одним із найважливіших прав місцевого самоврядування відносно його територіальної основи є:

А) участь місцевого самоврядування в рішенні органами державної виконавчої влади питань, які стосуються зміни меж адміністративно-територіальних одиниць;

Б) участь місцевого самоврядування в рішенні органами сільської влади питань, які стосуються зміни меж адміністративно-територіальних одиниць;

В) участь місцевого самоврядування в рішенні органами державної виконавчої влади питань, які стосуються зміни меж районів;

Г) участь місцевого самоврядування в рішенні органами державної виконавчої влади питань, які стосуються зміни меж територіальних одиниць.

5. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" передбачає, що органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед:

- А) територіальною громадою;
- Б) державою;
- В) фізичними та юридичними особами;
- Г) всі відповіді вірні.

6. До системи органів місцевого самоврядування належать:

- А) територіальні громади;
- Б) об'єднання громадян;
- В) підприємства;
- Г) установи.

7. Представницький орган місцевого самоврядування, який обирається населенням територіальної громади, чи об'єднання територіальних громад та відповідно до законодавства наділяється правом представляти їхні інтереси і приймати від їх імені рішення – це:

- А) місцева державна адміністрація;
- Б) місцева влада;
- В) міська рада;
- Г) сільська рада.

8. В ст.5 Конституції України закріплюється, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є:

- А) народ;
- Б) підприємці;
- В) Президент.
- Г) лише через органи державної влади.

Тест № 3

1. В нашій країні базові адміністративно-територіальні одиниці – це:

- А) муніципальні утворення різних рівнів;
- Б) село чи їх об'єднання, селище та місто;
- В) обласні центри, районні та міста обласного значення;
- Г) село, місто.

2. Усі поселення в Україні поділяються на:

- А) міські (місто, селище) та сільські (село, хутір);
- Б) обласного типу та районного;
- В) області та міста обласного значення;
- Г) міста та села.

3. Стратегічний план розвитку муніципального утворення — це:

- А) своєрідна його конституція, на основі якої виробляються цільові програми;
- Б) план дій.

- В) п'ятирічний план Президента України;
- Г) всі відповіді вірні.

4. Традиційно населені пункти (міста, селища і села)

поділяють на:

- А) міські та сільські;
- Б) міські, сільські, селищні;
- В) сільські та хуторські;
- Г) міські та селищні.

5. Згідно з чинним законодавством носієм права на місцеве самоврядування в Україні виступає:

- А) територіальна громада;
- Б) районні ради;
- В) обласні ради;
- Г) районні державні адміністрації.

6. Умовлена географічними, природними, історичними, економічними, етнічними, культурними, соціальними та іншими чинниками внутрішня територіальна організація держави з поділом її на складові частини – адміністративно-територіальні одиниці з метою забезпечення населення необхідним рівнем послуг та збалансованого розвитку всієї території держави – це:

- А) територія;
- Б) адміністративно-територіальний устрій;
- В) сільська рада;
- Г) межі села.

7. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" передбачає, що органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед:

- А) територіальною громадою;
- Б) державою;
- В) фізичними та юридичними особами;
- Г) всі відповіді вірні.

8.Представницький орган місцевого самоврядування, який обирається населенням територіальної громади, чи об'єднання територіальних громад та відповідно до законодавства наділяється правом представляти їхні інтереси і приймати від їх імені рішення – це:

- А) місцева державна адміністрація;
- Б) місцева влада;
- В) міська рада;
- Г) сільська рада.

Тест № 4

1. Відповідальність органів місцевого самоврядування перед державою є результатом:

- А) перевищення повноважень;
- Б) обмеження повноважень;
- В) порушенням Закону;
- Г) відсутня вірна відповідь.

2. Чи можна застосувати кримінальну відповідальність до районних та обласних рад?

- А) так;
- Б) ні;
- В) лише у разі тяжких правопорушень;
- Г) лише у разі фінансових зловживань.

3. Хто зазначив, що законодавець з огляду на свої права може встановити для місцевої громади які-небудь інші повноваження, крім тих, що зачіпають спільне проживання та існування громад?

- А) М. Вебер;
- Б) А. Файоль;
- В) Д. Елерс;
- Г) І. Ньютон.

4. Загальний принцип відповідальності за делегування повноваження передбачений у:

- А) п. 1 ст. 40;

- Б) п. 2 ст. 76;
- В) п.3 ст. 100;
- Г) п. 2 ст.78.

5. Як називають питання, які вирішуються місцевими громадами:

- А) місцевого значення;
- Б) місцевого користування;
- В) делегування;
- Г) відповідальності.

6. Хто може ініціювати добровільне об'єднання територіальної громади?

- А) будь який житель, що проживає на території України шляхом написання заяви;
- Б) жителі територіальної громади в порядку місцевої ініціативи;
- В) дві третини депутатів від загального складу сільської, селищної, міської ради;
- Г) вірна відповідь відсутня.

7. Чи можуть об'єднуватись територіальні громади, які розташовані на території різних районів в межах однієї області?

- А) так, якщо це території суміжних районів в межах однієї області;
- Б) так, якщо це території будь-ких районів в межах однієї області;
- В) ні, це заборонено законодавчо;
- Г) вірна відповідь відсутня.

8. Що забезпечують територіальні громади?

- А) соціальний розвиток;
- Б) економічний розвиток;
- В) політичний розвиток;
- Г) вірні відповіді А і Б.

Тест № 5

1. Право територіальних громад на місцеве самоврядування може бути обмежено лише:

- А) в умовах воєнного чи надзвичайного стану;
- Б) в умовах політичної нестабільності;
- В) під час виборів;
- Г) в умовах економічної кризи.

2. Область традиційно визначається як:

А) територія, яка виконує функцію політико-координаційного центру з певним економічним потенціалом і певною господарською спеціалізацією, транспортом та інформаційною структурою, що забезпечує зв'язок між сільськими населеними пунктами, між ними та містами;

Б) складова частина адміністративно-територіального устрою, що історично склалася, характеризується значною територією, де проживає багатонаціональне населення, або де компактно представлені національні меншини;

В) промисловий центр, який має самостійний господарський сектор, достатню для обслуговування населення соціальну та культурну інфраструктуру;

Г) відсутня вірна відповідь.

3. До системи місцевого самоврядування на певній території належать:

А) органи самоорганізації населення, будинкові, квартальні та інші органи самоорганізації населення;

Б) всі населені пункти;

В) всі заклади освіти;

Г) всі підприємства.

4. Одним із найважливіших прав місцевого самоврядування відносно його територіальної основи є:

А) участь місцевого самоврядування в рішенні органами державної виконавчої влади питань, які стосуються зміни меж адміністративно-територіальних одиниць;

Б) участь місцевого самоврядування в рішенні органами сільської влади питань, які стосуються зміни меж адміністративно-територіальних одиниць;

В) участь місцевого самоврядування в рішенні органами державної виконавчої влади питань, які стосуються зміни меж районів;

Г) участь місцевого самоврядування в рішенні органами державної виконавчої влади питань, які стосуються зміни меж територіальних одиниць.

5. Органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, сіл, селищ, міст у межах повноважень, визначених Конституцією та законами

України - це:

А) обласні та районні ради;

Б) обласні ради;

В) районні ради;

Г) міські ради.

6. До представницьких органів місцевого самоврядування належить:

А) сільські ради;

Б) селищні ради;

В) міські ради;

Г) всі відповіді вірні.

7. В нашій країні базові адміністративно-територіальні одиниці – це:

А) муніципальні утворення різних рівнів;

Б) село чи їх об'єднання, селище та місто;

В) обласні центри, районні та міста обласного значення;

Г) село, місто.

8. Територіальну основу місцевого самоврядування складають:

А) визначені Конституцією і законами України елементи системи територіального устрою держави, за межами яких функціонує місцеве самоврядування;

- Б) елементи системи територіального устрою держави;
- В) визначені Конституцією і законами України елементи територіального устрою держави;
- Г) відсутня вірна відповідь.

Глосарій

Глосарій – це тлумачний словник найважливіших понять та спеціальних термінів

Автономія організаційна органу місцевого самоврядування полягає в тому, що орган місцевого самоврядування повинен мати можливість сам визначати свою власну внутрішню структуру, яка одночасно відповідала б місцевим запитам і забезпечувала ефективне управління.

Автономія правова органу місцевого самоврядування полягає в тому, що він має власні повноваження, визначені чинним законом і, де це можливо, Конституцією, а також має право на судовий захист для забезпечення своїх повноважень та дотримання конституційних принципів самоврядності.

Автономія територіальна - форма децентралізації державної влади в унітарній державі на рівні її адміністративно-територіальної одиниці, яка характеризується історичними, географічними, економічними, національно-побутовими та ін. особливостями. Виникає не внаслідок акту самовизначення її населення, а надається державою.

Автономія фінансова органу місцевого самоврядування полягає у праві його інституцій володіти, користуватись і розпоряджатись власними коштами, достатніми для здійснення їх функцій та повноважень.

Адекватність фінансових засобів - принцип, за яким передача місцевій владі відповідальності обов'язково пов'язана з наданням їй відповідних фінансових засобів.

Адміністративний контроль - нагляд місцевих державних адміністрацій та відповідних органів виконавчої влади за законністю діяльності органів регіонального та місцевого самоврядування, який здійснюється в межах, визначених законом.

Адміністративно-територіальна одиниця - область, район, місто, район у місті, селище, село. Частина єдиної території держави, що є просторовою основою для організації та діяльності місцевих органів державної влади та самоврядування. За географічними ознаками адміністративно-територіальні одиниці в Україні поділяються на регіони (області, райони) та населені пункти (місто, селище, село). Утім адміністративно-територіальною одиницею є не кожний населений пункт, а лише один чи декілька населених пунктів із навколишніми землями, що перебувають під юрисдикцією єдиної для них територіальної громади та відповідних органів місцевого самоврядування.

Адміністративно-територіальне утворення з особливим режимом функціонування - це територіальна одиниця, що має органи місцевого самоврядування та інші спеціальні органи управління. В його межах розташовані промислові підприємства з розробки, виготовлення, схову, утилізації та переробки радіоактивних та інших матеріалів; військові та інші об'єкти, для яких необхідно мати особливий режим безпечного функціонування та охорони державної таємниці, а також спеціальні умови проживання громадян.

Адміністративно-територіальний поділ - система адміністративно-територіальних одиниць країни, згідно з якою утворюється вертикальна структура органів державної влади й управління та запроваджується система самоврядування. Внутрішня територіальна організація держави з поділом її на складові частини зумовлена соціальними, економічними, соціально-етнічними, історичними, географічними, культурними, політичними та іншими чинниками.

Первинним рівнем адміністративно-територіального поділу є села, селища, міста, райони у містах. Середнім - сільські райони та міста з районним поділом. До верхнього рівня належить місто Київ. Утворювати та ліквідовувати райони, встановлювати та змінювати межі районів та міст,

зараховувати населені пункти до категорії міст, а також вирішувати питання про найменування і перейменування населених пунктів та районів - прерогатива Верховної Ради України (п. 29 ст. 85 Конституції України).

Адміністративно-територіальний устрій - обумовлена географічними, історичними, економічними, етнічними, соціальними, культурними та іншими чинниками внутрішня територіальна організація держави з поділом її на складові частини - адміністративно-територіальні одиниці (краї, області, губернії, повіти, райони, штати, округи, провінції, землі, кантони тощо), відповідно до яких будуються система державних органів і система місцевого самоврядування.

Адміністративно-територіальний устрій України - законодавчо закріплена система органів державної влади і місцевого самоврядування, яка створена, відповідно, до систем поділу держави на територіальні підрозділи. Загалом систему адміністративно-територіального устрою можна охарактеризувати за допомогою таких показників: кратність адміністративно-територіальних одиниць (кількість одиниць нижчого рівня, що припадають на одиницю відповідного вищого рівня); співмірність параметрів (площі та кількості населення) одного таксономічного рівня, що визначаються за допомогою методу індексів; морфометричність (особливості розміщення центру адміністративних одиниць).

Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування - нормативні та інші документи, що приймаються відповідними органами і посадовими особами у порядку, передбаченому Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.).

Актові книги - збірники документів, що склалися у результаті діяльності різних судів і в усіх інших установах із судовими функціями (магістратах, ратушах).

Аналіз демографічної ситуації - аналіз загальних тенденцій, складових частин змін кількості населення та демографічних

характеристик місцевого населення

Аналіз економічної географії - оцінка розташування території, дослідження ресурсного потенціалу території, вивчення географічної картини розвитку торгівлі в межах та навкруги території та визначення функції та місця локальної економіки в регіональній економіці.

Асоціація - (від лат. associatio - з'єднання, зв'язок) - добровільне договірне об'єднання (союз, спілка) організацій, підприємств, інших юридичних чи фізичних осіб для спільної політичної, господарської, наукової, культурної та іншої діяльності.

Асоціації місцевих органів влади - добровільні недержавні об'єднання представників місцевої влади, які створюється з метою тісної взаємодії та співпраці територіальних громад, більш ефективного здійснення органами місцевого самоврядування своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад та діють консультативно на національному й регіональному рівнях. Асоціації місцевого самоврядування сприяють його розвитку. Це, зокрема, Асоціація міст та громад України, Українська асоціація місцевих та регіональних влад, Ліга історичних міст України та ін. Для підтримки місцевого самоврядування на державному рівні створюються різні установи (Фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні), в апараті виконавчої та законодавчої влади діють різноманітні структури.

Асоціація демократичного розвитку і місцевого самоврядування України - незалежна, неурядова, неприбуткова громадська організація, зорієнтована на підтримку місцевого самоврядування як однієї з головних засад побудови громадянського суспільства в Україні, зміцнення її державності та демократичних основ. Була створена після перших в історії України демократичних виборів на нарадах представників місцевих рад у містах Дніпродзержинську

(17.08.1990 р.) та Житомирі (22.09.1990 р.) під назвою «Асоціація демократичних рад і демократичних блоків у радах».

Асоціація міст та громад України - всеукраїнська недержавна організація голів міст країни, метою якої є розвиток та утвердження у державі правових засад місцевого самоврядування. Утворена у червні 1992 р. Станом на 2002 р. до складу цього співтовариства входить 366 українських міст, селищ і сіл. До організаційної структури Асоціації міст України належать: секції (великих міст; середніх та малих міст; з питань: освіти, охорони здоров'я, культури та мистецтва, житлово-комунального господарства, екологічної політики та природокористування, молодіжної політики), спілки (історичних міст, секретарів місцевих рад), координаційна рада з питань комп'ютеризації. Основні напрямки діяльності: участь у формуванні правової бази місцевого самоврядування; взаємодія з органами державної влади; підтримка міських програм та програм муніципального підприємства; захист інтересів муніципальних працівників; підготовка та підвищення кваліфікації кадрів; міжнародне співробітництво.

Асоціація сільських, селищних та міських рад України - всеукраїнське недержавне об'єднання найчисленнішої в Україні ланки органів місцевого самоврядування - сільських, селищних та міських голів. Утворена 26.12.1996 р. у м. Києві.

Атрибути громадянського суспільства - обов'язкові ознаки, риси громадянського суспільства, які стверджують його роль як опору демократії та вияву свободи. До найголовніших А.г.с. слід віднести: а) наявність публічного простору, засобів і центрів комунікації, наслідком чого є формування сфери публічного життя і громадської думки; б) організованість публічного життя вільних і рівних індивідів, чиї права захищені конституцією та законами; в) незалежність від держави, добровільність асоціацій, автономність яких

усвідомлена на індивідуальному та колективному рівнях; г) зорієнтованість діяльності на громадські інтереси та публічну політику, наслідком чого є кооперація та солідарність між людьми, спілкування на засадах взаємної довіри і співробітництва.

Б

Базові принципи суспільного управління - вихідні, найбільш загальні положення та правила, дотримання яких забезпечує наукову обґрунтованість діяльності у сфері суспільного управління. Серед них *принцип об'єктивності суспільного управління*, який зумовлює необхідність дотримуватися в усіх управлінських процесах вимог об'єктивних закономірностей та реальних можливостей суспільних сил. *Принцип універсальності управління* проголошує, що цикл і загальні функції управління не відрізняються між галузями державного та приватного управління, а також не залежать від масштабу та специфіки об'єкта управління. *Принцип випереджаючого стану управління* передбачає перехід від орієнтації на минуле (планування від досягнутого) до орієнтації на майбутнє, зокрема активного виявлення, прогнозування та попередження можливих проблем на основі дослідження потреб і перспектив розвитку об'єкта управління з використанням науково обґрунтованої методології. Випереджаючий стан у суспільному управлінні передбачає широке використання його суб'єктами сучасних наукових результатів, пошук оптимальних управлінських рішень, зосередження висококваліфікованих фахівців з відповідним рівнем підготовки в сфері управління, орієнтацію управління на потреби суспільства та перспективи його розвитку. *Принцип демократизму* декларує народовладдя, а саме визначає роль народу як носія і джерела влади, яку він реалізує як опосередковано через референдуми та виборчу систему, так і безпосередньо через органи державної влади та місцевого самоврядування. *Принцип розподілу влади* на

законодавчу, виконавчу та судову, який сприяє створенню системи стримування та протидії у владі та запобіганню встановлення недемократичного режиму, і, як правило, закріплюється в конституціях країн. *Принцип законності* передбачає пріоритет закону і спрямований на створення міцних правових засад у всіх основних сферах діяльності держави. Він обумовлює необхідність переважно законодавчого визначення основних цілей, функцій, структур, процесів, самих принципів державного управління. До загальних принципів суспільного управління відносяться *принцип єдності економіки та політики* зі збереженням пріоритету останньої, а також *принцип поєднання загальних та локальних інтересів* за пріоритету інтересів більш високого рівня.

Балотування - (від італ. ballottare - обирати кулями для голосування, ballotta - куля) - голосування підняттям руки або опусканням до урни бюлетенів під час обирання тієї чи іншої особи. За законодавством України - це реалізація громадянином свого пасивного виборчого права шляхом участі у виборах кандидатом у народні депутати України, Президенти України, депутати місцевих рад, на посаду сільського, селищного чи міського голови.

Бізнес - приватні підприємці та підприємства усіх форм власності, які діють на території адміністративної одиниці.

Бізнес-асоціація - неприбуткове добровільне та рівноправне об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності (членів), що задовольняє як індивідуальні, так і спільні групові потреби своїх членів, причому члени не мають майнових інтересів щодо бізнес-асоціації.

Бізнес-інкубатор - організаційна структура, націлена на сприяння у створенні та розвитку фірм, що починають свій шлях у бізнесі. Бізнес-інкубатори виконують функції по відборі, прийому, розміщенню та всебічній підтримці, як правило, новостворених підприємницьких структур.

Бізнесові центри - осередки, куди підприємці можуть звернутися за консультацією або підтримкою з метою започаткування або розширення діяльності. Іноді такі центри також займаються видачею ліцензій та дозволів, необхідних підприємцям для початку, проведення або розширення діяльності.

Бізнес-план - основний документ, що розробляють і представляють інвестору за реальним інвестиційним проектом, у якому у стислому вигляді у загальноприйнятій послідовності розділів викладено головні характеристики проекту і фінансові показники, що стосуються його втілення; він покликаний переконати інвестора у доцільності та ефективності запланованих інвестицій.

Більшість кваліфікована - підсумок голосування у представницькому органі, при якому за один варіант винесеного питання подано голосів більше встановленого законом рівня (він складає $\frac{2}{3}$ або $\frac{3}{4}$ бази голосів).

Більшість голосів абсолютна - вважається така кількість голосів за певне рішення чи кандидата, яка перевищує на один голос сумарну кількість решти дійсних голосів, які брали участь у голосуванні, тобто «проти» та «утримались».

Більшість голосів відносна - передбачає кількість голосів, більшу хоча б на один голос, ніж у суперника чи альтернативної пропозиції.

Більшість голосів відповідна - підсумок голосування у представницькому органі, при якому кількість поданих голосів за один варіант винесеного питання дорівнює більш ніж половині бази голосів.

Більшість звичайна - кількісне переважання прихильників певної ідеї чи рішення над їхніми противниками. Вважається найпершою засадою демократичного способу прийняття спільних рішень, головною й необхідною умовою обрання кандидата на вибрану посаду.

Благоустрій - комплекс умов (обстановка), що дозволяє жителям задовольняти свої публічні потреби членів самоврядних

колективів; сукупність робіт і заходів, що здійснюються у населених пунктах з метою створення здорових і комфортних умов життя населення.

Бургомістр - 1. Голова міського самоврядування середньовічного міста, що мало магдебурзьке право. 2. У деяких сучасних країнах - голова міського самоврядування. Зокрема, у Польщі - голова правління міської (до 50000 мешканців) гміни. 3. У Німеччині - вища службова особа у міських органах державної влади. 4. Те саме, що й бурмістер. У Російській державі бурмістер (з 1699 р.) - виборча особа, яка очолювала орган міського самоврядування - бурмістерську (земську) ізбу. Пізніше бурмістрами називали призначених поміщиком старосту й управителя, після 1861 р. - волосних старшин (іноді). В Україні з XIV ст. у містах, що мали магдебурзьке право, - помічник війта.

Бюджет - план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади України та місцевими радами. Державний бюджет затверджується законом України. Бюджет є складовою фінансової системи України. Податки, збори та інші обов'язкові платежі зараховуються до бюджетів повністю, незалежно від їх цільового призначення. Принципи формування бюджету України визначаються Законом «Про бюджетну систему України».

Бюджет місцевий - бюджети місцевого самоврядування, обласні та районні бюджети, бюджети районів у містах. Місцеві бюджети складаються з доходної та видаткової частин. Дохідна частина складається з надходжень до місцевих бюджетів, що формуються за рахунок власних, визначених законодавчими актами, джерел та закріплених загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Склад та обсяг доходів місцевих бюджетів, що визначені Бюджетним Кодексом України, формуються згідно з обсягом повноважень відповідних рад. Видатки

місцевих бюджетів охоплюють бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, що пов'язані з реалізацією програм, перелік яких визначено статтями 88-91 Бюджетного Кодексу України диференційовано відповідно до рівнів місцевих рад.

Бюджет місцевого самоврядування - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування, прийнятий представницьким органом місцевого самоврядування (сільською, селищною, міською радою) на календарний рік і виражений у грошових одиницях. З метою забезпечення реальної бюджетної самостійності необхідно дотримуватися принципів формування бюджету. Втручання органів державної влади у процес складання, затвердження і виконання місцевих бюджетів не допускається.

Бюджет районний - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

Бюджет розвитку - доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази. План видатків, призначених для поліпшення або придбання споруд, землі, об'єктів інфраструктури, що гарантує довгострокові вигоди. Бюджет розвитку є складовою частиною спеціального фонду бюджету.

Бюджетна децентралізація - процес передачі частини прав, компетенцій, відповідальності і фінансових ресурсів у бюджетній сфері від центральної влади на користь місцевих органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Бюджетне право - сукупність правових норм, які регулюють фінансові відносини при визначенні бюджетного устрою,

складу доходів і видатків державних та місцевих бюджетів, принципів розподілу доходів і видатків між ланками бюджетної системи держави, розмежування бюджетних повноважень між органами законодавчої і виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також встановлюють порядок складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів та звіту про їх виконання. Суб'єкти бюджетних правовідносин: держава та адміністративно-територіальне утворення; органи законодавчої та виконавчої влади; органи місцевого самоврядування та їхні виконавчі структури; державні та муніципальні організації.

Бюджетна програма - систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети та завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Бюджетний процес - передбачена законодавством діяльність відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування щодо складання, розгляду, затвердження та виконання державних та місцевих бюджетів.

Бюджетний рік, бюджетний період - час дії бюджету, затвердженого органом законодавчої влади, представницькими органами місцевого самоврядування. За законодавством України бюджетний рік починається 1 січня і закінчується 31 грудня, тобто триває один календарний рік.

В

Верховенство публічних інтересів - усі процеси, будь-які рішення орієнтовані на надання максимально високої якості послуг. У той же час, процеси організовуються таким чином, щоб продуктивно витратити державні кошти.

Вибори - реалізація кожним громадянином свого невід'ємного права (в окремих країнах громадянського обов'язку) брати участь у формуванні представницьких органів державної влади та органів самоврядування або брати участь у формуванні

виборчих органів політичних та громадських організацій. Вибори класифікують залежно від: 1) того, які органи обираються (парламентські, президентські та місцеві вибори); 2) того, обирається орган повністю чи частково (загальні та часткові вибори); 3) часу проведення (чергові, позачергові, повторні); 4) територіальних меж (загальнонаціональні та місцеві); 5) способу волевиявлення виборців (прямі та непрямі). Окрім цього, вибори поділяють на одно-, багато - та безпартійні; альтернативні та безальтернативні, основні та додаткові тощо.

Вибори місцеві - безпосереднє волевиявлення територіальних громад; спосіб формування органу місцевого самоврядування або наділення повноваженнями посадової особи місцевого самоврядування шляхом голосування членів територіальної громади і визначення результатів такого голосування встановленою більшістю. В Україні - це вибори депутатів сільських, селищних, міських, районних у містах, районних і обласних рад та сільських, селищних і міських голів. Вони є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних і міських голів можуть бути черговими, позачерговими (достроковими), повторними, а також замість депутатів і голів, що вибули, а також у випадку утворення нової адміністративно-територіальної одиниці.

Вибори непрямі - процедура обрання органів державної влади або органів місцевого самоврядування чи посадових осіб не безпосередньо виборцями, а іншими суб'єктами. Ці вибори можуть бути дво - та багатоступеневими. Двоступеневі вибори - виборча процедура, за якої з усіх виборців безпосередньо обираються представники (колегія виборщиків), які обирають посадових осіб і формують органи. Багатоступеневі вибори - це виборча процедура, за якої нижчі представницькі органи обирають представників до

вищих представницьких органів, а останні обирають представників органів на ступінь вище (система виборів представницьких органів в КНР). В Україні шляхом непрямих виборів обираються Голова ВР України, виконавчі органи місцевих ради, голови обласних, районних та районних (у містах) рад.

Виборний - помічник старости на селі.

Виборці - громадяни, що належать до списку осіб, які мають право брати участь у виборах. В Україні - це громадяни, що входять до списків осіб, які мають право брати участь у виборах народних депутатів України, Президента України, депутатів представницьких органів місцевого самоврядування (рад) та сільських, селищних і міських голів.

Виборча дільниця - територіальна виборча одиниця для проведення голосування і підрахунку голосів на виборах.

Виборча кампанія - політико-правова діяльність, пов'язана з формуванням органів державної влади та місцевого самоврядування.

Виборча система - порядок організації, проведення і визначення результатів виборів законодавчих органів, голів виконавчої влади. Існують два основних типи виборчих систем: мажоритарний і пропорційний. При мажоритарній системі вибори проходять у два тури. У першому турі беруть участь усі кандидати, в другому - проходять тільки два з тих, які набрали більшість голосів у першому турі. Обраним вважається кандидат, який набрав більшість голосів у другому турі. При пропорційній системі вибори проходять в один тур, часто за партійними списками. Переможцем вважається кандидат, або партія, чий список набрав більшість голосів. Кількість депутатських мандатів пропорційна кількості одержаних голосів.

Виборча система всезагального, таємного, рівного виборчого права - існує на сьогодні практично у всіх державах. «Всезагальне» означає, що суб'єктивне виборче право надано

всім повнолітнім громадянам. «Рівне» означає, що у всіх правомірних мешканців обсяг прав однаковий: всі мають один голос; у голосуванні всі беруть участь на рівних засадах. «Таємне» вказує на те, що голосування відбувається закрито (таємно).

Виборча система змішана - поєднує в собі елементи мажоритарної та пропорційної виборчих систем (одна половина депутатів обирається за мажоритарною системою, інша - за пропорційною). Змішана виборча система практикується в Італії, Польщі, Угорщині, ФРН, а впродовж останніх років - у Грузії, Литві, Російській Федерації. В Україні за чинним законодавством до 1998 р. застосовувалася мажоритарна система виборів. З прийняттям Законів України «Про вибори народних депутатів України» (1997, 2001) і «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (1998) у країні почала застосовуватись змішана виборча система.

Виборча система куріальна (від лат. *curialis* - приналежний до курії) - система виборів до представницьких органів влади та органів місцевого самоврядування. У широкому розумінні цей термін поширюється на всі системи нерівних виборів, в яких носії активного виборчого права групуються за становими, майновими, національними ознаками або за їх комбінаціями. Існувала в Австрії, Пруссії, Росії. Така система забезпечувала можливість управління містами тим, хто платив податки - вони і були тими виборцями. Їх поділяли за величиною сплати податків на три групи в порядку спадання. Кожна група повинна була сплатити 1/3 загальної суми. Сформовані таким чином три групи виборців вибирали рівну кількість членів органів місцевого самоврядування.

Виборча система мажоритарна - (від франц. - більшість) різновид виборчих систем, заснований, на голосуванні за кандидата по виборчому округу і визнанні його обраним на підставі більшості одержаних ним голосів виборців. Вибори

вважаються такими, що відбулися, якщо на вибори прийшло більше 50 % складу виборців. Існують такі види мажоритарної виборчої системи: абсолютної та відносної більшості. Виділяють систему абсолютної (обраним вважається кандидат, який набрав більше 50% голосів виборців, що взяли участь у виборах) та відносної більшості (обраним вважається кандидат, який набрав більше, як кожний із його суперників зокрема).

Виборча система плюральна - система багатьох вотумів; частково застосовувалась в Бельгії. Її спрямування - забезпечення провідної ролі інтелігенції та власників. Залежно від віку, освіти, соціальної ніші жителі міста могли мати певну кількість голосів (найбільше - 4), які вони віддавали на виборах за одного кандидата або за тих, які гідні цього.

Виборча система пропорційна - визначає правила виборів, за яких створюється єдиний чи декілька виборчих округів, у межах яких розподіляються мандати відповідно до кількості поданих голосів. За цієї системи вирізняється визначена квотова кількість голосів, необхідних для отримання одного мандата, або визначена мінімальна квота голосів, яка дає право брати участь у розподілі мандатів (здебільшого - це 4-5 % голосів, які потрібно отримати політичним партіям, щоб увійти до парламенту). В деяких країнах використовується розподіл мандатів за системою Д'Одонта, де мандати поділяються за силою голосу. Використовувалася ця система в Австрії, Норвегії, Фінляндії, Прибалтиці, Швейцарії. Ця система намагається відобразити інтереси не лише більшості, але й меншості, тобто всіх груп населення.

Виборча система цензова - спрямування системи полягає в усуненні від самоуправління інтелігенції, фінансової буржуазії та у забезпеченні інтересів дворянства. Таким чином, 95 % населення участі в самоуправлінні не брали.

Виборче право - 1. Система правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язана з формуванням органів державної влади

та органів місцевого самоврядування шляхом голосування. 2. Суб'єктивне виборче право особи, що дає можливість брати участь у виборах. Виборче право поділяється на активне і пасивне.

Виборче право активне - це встановлене конституцією або законом право громадянина обирати, тобто брати участь у виборах та референдумах шляхом голосування. Наприклад, право громадян України вільно обирати Президента України, депутатів Верховної Ради України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, представників органів місцевого самоврядування (рад), сільських, селищних і міських голів. Відповідно до ст. 70, активне виборче право мають громадяни України, які досягли вісімнадцяти років на день проведення виборів, референдумів та необмежені в дієздатності.

Виборче право пасивне - право громадян бути обраними до складу виборних органів державної влади та місцевого самоврядування, тобто балотуватися на відповідні посади.

Виборчий округ - територіальний підрозділ, у рамках якого населення обирає своїх депутатів або інших виборних посадових осіб.

Виборчий процес - це здійснення громадянами, політичними партіями, виборчими комісіями, іншими суб'єктами виборчого процесу виборчих процедур, передбачених законодавством України. Виборчий процес відбувається у декілька етапів: призначення виборів; складання списків виборців; утворення виборчих округів; формування виборчих органів; висування та реєстрація кандидатів у депутати, включених до виборчих списків партій (блоків) у багатомандатному окрузі, та кандидатів у депутати в одномандатних округах; проведення передвиборної агітації; голосування; підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування і результатів виборів депутатів; реєстрація обраних депутатів і опублікування підсумків виборів.

Вивчення громадської думки - опосередкована форма консультацій органів державної влади з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. **В.г.д.** здійснюється шляхом: проведення соціологічних досліджень та спостережень (опитування, анкетування, континент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи); запровадження спеціальних рубрик у друкованих та електронних ЗМІ; проведення експрес-аналізу коментарів, відгуків, інтерв'ю, інших матеріалів у пресі, на радіо, телебаченні для визначення позиції різних соціальних груп; опрацювання та узагальнення висловлених у зверненнях громадян зауважень і пропозицій; проведення аналізу цільової інформації, що надходить до спеціальних скриньок. Результати **В.г.д.** враховуються органами державної влади під час прийняття рішень та їх подальшої реалізації.

Видатки на власні та делеговані повноваження розподіляють між бюджетами різних рівнів, але виплата соціальних гарантій держави делегується місцевим органам влади.

Видатки розвитку - видатки на розширене відтворення, капітальні вкладення, інвестиційні та інноваційні програми.

Виконавча влада - одна з трьох гілок державної влади, яка організовує управління та спрямовує внутрішню і зовнішню діяльність держави, забезпечує втілення законів у життя, охорону прав і свобод людини. В правовій державі, побудованій за принципом розподілу влади, реалізує основні політичні рішення, прийняті законодавчою владою.

Виконавчий апарат районної, обласної ради - апарат, що забезпечує здійснення представницьким органом повноважень, наданих йому Конституцією України та Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.). Цю функцію він реалізує шляхом організаційного, правового, інформаційного, аналітичного і матеріально-технічного забезпечення діяльності ради, її органів і депутатів.

Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті ради - виконавчий орган, що утворюється на термін повноважень відповідної ради. Кількісний склад виконавчого комітету визначається відповідною радою. Персональний склад виконавчого комітету затверджується радою за пропозицією голови.

Виконавчі органи влади - органи, які відповідно до Конституції України та Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» створюються сільськими, селищними, міськими, районними у містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначеними законами України; виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їхні виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. В.о.в. є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Витрати бюджету - це затрати, що виникають у зв'язку із реалізацією органами влади заходів щодо виконання покладених на них функцій.

Відкликання - 1. Вид дотермінового припинення повноважень посадових та службових осіб. 2. Вид фактичного перегляду прийнятого раніше управлінського рішення, його зміни або повного припинення дії.

Відповідальність у муніципальному праві - відповідальність суб'єктів муніципального права (насамперед, органів та посадових осіб місцевого самоврядування) за порушення муніципально-правових норм.

Відставка - припинення повноважень органу публічної влади, його посадової особи за власним бажанням або через обставини, передбачені законом.

Вільна (спеціальна) економічна зона (зона вільного підприємництва (ВЕЗ, ВСЕЗ)) - частина території, яка має певну свободу в вирішенні господарських питань, особливий режим управління і пільгові умови діяльності для місцевих підприємств та іноземних фірм. Основна мета створення вільних економічних зон - залучення іноземного та місцевого капіталу для організації виробництв з високою конкурентною спроможністю на зовнішньому ринку. ВСЕЗ запроваджені у 84 країнах світу. Основними типами ВСЕЗ є: зовнішньоторгівельні (експортні, імпорتنі, порто-франко, вільні митні зони, митні склади тощо), комплексно-виробничі (експортно - або імпоротно-орієнтовані), науково-технічні зони (регіональні інноваційні центри, науково-виробничі парки), туристично-рекреаційні, офшорні (банківсько-страхові) та зони прикордонної торгівлі.

Власні доходи - це доходи, які належать виключно місцевій владі і збираються нею з джерел, що знаходяться на підвідомчій території.

Власні повноваження органу самоорганізації населення - повноваження, надані відповідно до Конституції та законів України сільською, селищною, міською або районною у місті (у разі її створення) радою органу самоорганізації населення під час його утворення.

Внески та збори - основа фінансових ресурсів місцевої влади, громадської організації або іншого самостійного формування, плата за послуги.

Волонтерство - добровільна, на безоплатній основі, участь громадян у розв'язанні певного питання.

Всесвітня декларація місцевого самоврядування – акт міжнародної спілки місцевих рад (ICMB), проголошений для усіх націй «стандартом, до якого потрібно прагнути, намагаючись досягти ефективнішого демократичного процесу, поліпшуючи таким чином добробут свого населення». Прийнята на Міжнародному конгресі в м. Ріо-де-Жанейро

(Бразилія) 23-26.09.1985 р. Складається з преамбули та 11 статей.

Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет (ВУЦВК) - найвищий законодавчий, розпорядчий, виконавчий і контролюючий орган державної влади УРСР у період між Всеукраїнськими з'їздами Рад. Діяв упродовж 1917-1938 рр.. Уперше обраний на I Всеукраїнському з'їзді Рад (м. Харків) у грудні 1917 р. як Центральний Виконавчий Комітет Рад України.

Г

Гарантії місцевого самоврядування - сукупність засобів, що забезпечують повну та ефективну реалізацію територіальними громадами, їх органами та посадовими особами права на місцеве самоврядування.

Генеральна схема території - засіб науково-обґрунтованого передбачення ситуації, що складатиметься в перспективі у випадку прийняття тієї чи іншої стратегії використання території держави, оцінки ближніх та віддалених наслідків сьогоденних господарських дій. Зміст Генеральної схеми має висвітлювати: проблеми використання та планувальної організації території (сталого розвитку, збереження та збагачення своєрідності територій, диспропорції в розвитку, розміщенні, територіальній організації виробництва тощо); передумови та обмеження планування території України (геополітичні, екологічні, демографічні, природно-ресурсні, містобудівні тощо); основні рішення щодо удосконалення планувальної організації території країни (включаючи функціональне зонування, пріоритетний розвиток, обґрунтування розбудови національних систем розселення, курортів та зон відпочинку тощо). Чинна Генеральна схема планування території України затверджена ВР України 07.02.2002 р. і розрахована на період до 2020 року.

Генеральний план розвитку (проект планування) міста - основний містобудівний документ, що визначає довгострокові перспективи розвитку міста, його планувальної структури, сельбищних, виробничих та ландшафтно-рекреаційних зон, громадських центрів, систем транспорту та інженерного облаштування, охорони навколишнього середовища з урахуванням існуючих та очікуваних економічних, демографічних, природних, планувальних та інженерних умов.

Голова виконавчого комітету місцевої ради - посадова особа, яка очолює відповідний виконавчий комітет. За Конституцією УРСР 1978 р. ця посада була у виконкомах обласних, районних, міських, районних у містах, селищних і сільських рад народних депутатів. Тепер, відповідно до ст. 141 [1] та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.) в системі виконавчих органів рад утворюється виконавчий комітет сільської, селищної, міської рад, який очолює за посадою відповідно сільський, селищний, міський голова.

Голова районної та обласної ради - посадова особа в системі органів місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад відповідного району, області. Ці посадові особи обираються таємним голосуванням відповідною радою з числа її депутатів на термін повноважень ради; очолюють виконавчий апарат районної та обласної ради. Їх повноваження визначаються Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.).

Голова районної у місті ради - посадова особа районної у місті ради, що обирається з числа її депутатів у межах терміну повноважень ради і одночасно є головою її виконавчого комітету.

Голова сільський, селищний, міський - найвища посадова особа територіальної громади відповідного села, селища, міста. Маючи самостійний статус, сільський, селищний, міський голова входять разом із територіальною громадою,

утворюваною нею радою, їх виконавчими органами до системи місцевого самоврядування цих адміністративно-територіальних одиниць. Повноваження сільського, селищного, міського голови починаються з моменту оголошення відповідною виборчою комісією на пленарному засіданні ради рішення про його обрання і закінчуються в момент вступу на цю посаду іншої, обраної відповідно до закону, особи.

Громадська організація - об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних прав і свобод, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Загальні засади створення і діяльності громадських організацій закріплені Конституцією України (ст. 36).

Громадське обговорення - процедура виявлення громадської думки, що проходить у формі публічного слухання або відкритого засідання, з метою її врахування при прийнятті рішень органами влади з питань, що зачіпають інтереси широкого кола громадян. Суб'єктами **Г.о.** є: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи, організації незалежно від форми їх власності, суб'єкти підприємницької діяльності, які планують або здійснюють господарську діяльність, ЗМІ, зацікавлена громадськість.

Громадські ради - консультативно-дорадчі органи, що функціонують при центральних та місцевих органах виконавчої влади з метою забезпечення відкритості діяльності цих органів та створення організаційно-правових засад участі громадян у процесі формування та реалізації державної політики органами виконавчої влади. До складу **Г.р.** включаються представники громадських організацій, професійних спілок та інших об'єднань громадян органів місцевого самоврядування, ЗМІ. Діяльність **Г.р.** в Україні здійснюється на основі Типового положення про громадську раду при центральному, місцевому органі виконавчої влади.

Громадський контроль - один із механізмів участі громадян в управлінні державними справами та контролю за діяльністю органів влади, важливий чинник забезпечення законності в сфері державного управління, без якого існування демократії неможливе. **Г.к.** як засіб забезпечення законності в діяльності виконавчо-розпорядчих органів суттєво відрізняється від усіх інших видів контролю. Ця відмінність насамперед полягає у тому, що всі суб'єкти **Г.к.** виступають від імені громадськості, а не держави. Тому їх контрольні повноваження не мають юридично-владного змісту, а рішення за результатами перевірок носять рекомендаційний характер. Для **Г.к.** характерною рисою є попередження прорушень у сфері виконавчої влади за допомогою засобів суспільного впливу. Як і державний, **Г.к.** базується виключно на правових засадах, є важливим чинником забезпечення законності у сфері державного управління, механізмом участі громадян в управлінні державними справами. Суб'єктами **Г.к.** є: політичні партії, професійні союзи, молодіжні та інші громадські організації, органи самоорганізації населення, трудові колективи, збори громадян за місцем проживання, а також окремі громадяни, ЗМІ.

Громадський суд - суд сільської громади, що виникла у ранньому Середньовіччі і поєднувала слідчі та судові функції. У Київській Русі таким був вервний суд (від назви сільської громади - верв). До його складу входив вервний староста і знані члени громади (добрі люди). Компетенцією суду був захист власності, зокрема недоторканості земельних меж.

Громадські послуги - послуги (муніципальні), що надаються територіальній громаді, громадянам із метою задоволення їх потреб органами місцевого самоврядування.

Громадські слухання - офіційне засідання органів місцевої влади щодо проведення певного заходу чи вирішення проблеми, що торкаються усієї громади і вимагають вирішення. Громадські слухання можуть ініціюватися як органами влади, так і

представниками громади.

Громадянське суспільство - 1) організація суспільних відносин, яка передбачає демократичні принципи підготовки, прийняття та контролю за виконанням рішень при активній участі громадян; 2) суспільство, здатне до самоорганізації (самоврядування) на демократичних принципах; 3) суспільство, в якому впроваджуються та забезпечуються права та свободи громадян, передбачені Конституцією України; 4) суспільство, де люди в теорії та на практиці є носіями влади і усвідомлюють це. Побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів, прав та свобод людини і громадянина. Історично ідея громадянського суспільства бере початок від античних Греції та Риму.

Грошове оцінювання земель - визначення ціни земельних ділянок у грошових одиницях на момент оцінювання. Виділяють нормативну та експертну грошову оцінку земель.

Деградуючі села - це поселення з часткою понад 50% осіб пенсійного віку та інвалідів серед їх мешканців, а в малих (до 200 чол.) - понад 40 відсотків.

Декларація щодо регіоналізму в Європі (1996 р., м. Базель)

складається із 13 статей, у змісті яких висвітлено питання регіоналізму. Оскільки роль регіонів набуває дедалі більшого значення, то питання розширення відповідальності та партнерського співробітництва між різними політичними рівнями знайшли своє втілення у цьому документі. Цей документ, який був прийнятий Асамблеєю Європейських Регіонів (АСР), вміщує ті норми та стандарти, які визначають пріоритет, а також вказують шляхи та засоби досягнення мети - посилення регіонального розвитку. Декларація встановлює напрямки, за якими, відповідно, відбувається розвиток регіонів-членів АСР.

Деконцентрація - полягає на перенесенні завдань до нижчих рівнів адміністрації, але не пов'язується з обмеженням залежності

від вищих органів влади.

Деконцентрація влади - передача функцій локальним представникам центральної влади.

Делеговані повноваження - окремі повноваження, віднесені до компетенції органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, якими згідно з законом або договором наділяється інший орган виконавчої влади або місцевого самоврядування. Делегування повноважень здійснюється: а) законом - органам місцевого самоврядування надаються законом окремі повноваження органів виконавчої влади; б) договором - окремі повноваження органу місцевого самоврядування (наприклад, повноваження по управлінню об'єктом права комунальної власності територіальної громади) передаються органу місцевого самоврядування іншого територіального рівня або іншої територіальної громади, в) рішенням районної, обласної ради, що приймається відповідно до закону - делегування повноважень районних і обласних рад відповідним державним адміністраціям.

Делеговані повноваження органу самоорганізації населення - повноваження сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, якими вона додатково наділяє орган самоорганізації населення.

Делегування повноважень - тимчасова передача своїх повноважень одними органами державної влади іншим органам державної влади або органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям. Різні форми делегованих повноважень практикуються у системі місцевого самоврядування. Зокрема, за Конституцією України (ст. 118) і Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.) районні та обласні ради делегують надані їм повноваження місцевим державним адміністраціям, а сільські, селищні, та міські ради - своїм виконавчим органам.

Депресивна територія - регіон чи його частина (район, місто обласного значення або кілька районів, міст обласного значення), рівень розвитку якого (якої) за показниками, визначеними Законом України «Про стимулювання розвитку територій», є найнижчим серед територій відповідного типу (значно поступається відповідним середнім показникам у країні). Депресивні території поділяються на такі групи: регіони; промислові райони - райони, у яких частка зайнятих у промисловості перевищує частку зайнятих у сільському господарстві; сільські райони - райони, у яких частка зайнятих у сільському господарстві перевищує частку зайнятих у промисловості; міста обласного значення.

Депутат - (від лат. *deputatus* - визначений, посланий) - обрана і уповноважена виборцями особа, обраний в органи влади представник, якому доручають функції законотворчості, контролю і захисту групових інтересів. На відміну від делегатів депутат уповноважений не просто представляти ту чи іншу соціальну групу, але й розв'язувати різноманітні питання в органах влади, брати участь у законотворчості. Права і обов'язки депутатів, а також умови і гарантії депутатської діяльності, депутатські повноваження фіксуються у конституції і законах про статус депутатів. В Україні на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад.

Депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради - представник інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад, який відповідно до Конституції України і Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» обирається на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири

роки.

Депутатська несумісність - відповідно до неї, депутат упродовж усього терміну виконання повноважень не може займати визначені законом посади або претендувати на депутатський мандат, займаючи відповідну, як несумісну з депутатською, державну або військову посаду, котрі визначено законом. У Законі України «Про статус депутатів місцевих рад» (2002) зазначено: 1) депутат місцевої ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюються вимоги Конституції та законів України щодо обмеження сумісництва, не може поєднувати свою службову діяльність на цій посаді з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті; 2) депутат місцевої ради не може використовувати свій депутатський мандат у цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю; депутат місцевої ради не може мати іншого представницького мандата.

Депутатське запитання - це засіб одержання депутатом місцевої ради інформації або роз'яснення з тієї чи іншої проблеми. Відповідь на запитання може бути оголошено на сесії ради або дано депутатові місцевої ради в індивідуальному порядку. Запитання не входить до порядку денного сесії, не обговорюється і рішення щодо нього не приймається.

Депутатське звернення - це викладена у письмовій формі вимога депутата місцевої ради з питань, пов'язаних із його депутатською діяльністю, і звернена до посадових осіб державних органів, органів та посадових осіб місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ та організацій вжити відповідних заходів чи дати офіційне роз'яснення з питань, що належать до їх компетенції. Органи, а також посадові особи, до яких звернувся депутат,

зобов'язані у десятиденний термін розглянути порушене ним питання та надати йому відповідь, у випадку необхідності додаткового вивчення чи перевірки дати йому відповідь не пізніше, як через місяць.

Депутатський запит - це підтримана радою вимога депутата місцевої ради до посадових осіб ради та її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, які розташовані або зареєстровані на відповідній території, а депутата міської (міста обласного значення), районної, обласної ради - також до голови місцевої державної адміністрації, його заступників, керівників відділів і управлінь з питань, що належать до відання ради. Депутатський запит може бути внесений депутатом місцевої ради або групою депутатів попередньо або на пленарному засіданні ради у письмовій чи усній формі. Запит підлягає включенню до порядку денного пленарного засідання ради і, за необхідності, обговорюється на пленарному засіданні ради.

Депутатський імунітет - недоторканість парламентаріїв, які користуються захистом зі сторони представницького органу від арешту і судового переслідування. Депутати можуть бути заарештовані та притягнуті до кримінальної відповідальності тільки за згодою відповідної палати парламенту.

Депутатські групи формуються депутатами місцевих рад для спільної роботи по здійсненню депутатських повноважень у виборчих округах. Депутати місцевої ради об'єднуються в депутатські групи за єдністю території їх виборчих округів, спільністю проблем, які вони вирішують, або іншими ознаками. Депутатська група складається не менш як з трьох депутатів місцевої ради. Депутатська група в районній, міській, районній у місті, обласній, Київській та Севастопольській міських радах складається не менше з п'яти депутатів.

Депутатські фракції - депутати місцевої ради на основі єдності поглядів або партійного членства можуть об'єднуватися у

депутатські фракції з кількістю не менше трьох депутатів у сільській, селищній та п'яти у районній, міській, районній у місті, обласній, Київській та Севастопольській міських радах. До складу депутатських фракцій можуть входити також позапартійні депутати місцевої ради, які підтримують політичну спрямованість фракцій. Депутат місцевої ради може входити до складу лише однієї фракції. Депутатські групи, фракції мають право: на пропорційне представництво в постійних та тимчасових комісіях ради; попередньо обговорювати кандидатури посадових осіб, яких обирає, призначає чи затверджує рада; на гарантований виступ свого представника на пленарному засіданні ради з кожного питання порядку денного сесії ради; об'єднувати зусилля з іншими групами, фракціями для створення більшості в раді чи опозиції; здійснювати інші права, передбачені законами України.

Дерегулювання - (від лат. de... - префікс, що означає скасування, припинення, і regulare - впорядковувати) - форма впливу органів влади на суспільно-економічні процеси економіки, що полягає у запровадженні комплексу заходів, спрямованих на досягнення соціального та економічного ефекту в сфері підприємництва.

Державна інвестиція - інвестиція, яку здійснюють державні, регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування за рахунок бюджетних коштів, позабюджетних фондів, позикових ресурсів; вона може бути здійснена також державними підприємствами та установами за рахунок власних і позикових коштів.

Державна політика - курс дій чи пасивність, вибрані державними органами для вирішення даної проблеми або ряду взаємопов'язаних проблем.

Державна регіональна політика є складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку України, тісно пов'язаної із здійсненням адміністративної реформи та

впорядкування адміністративно-територіального устрою, і реалізується шляхом здійснення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення ефективного комплексного управління економічним та соціальним розвитком України та її регіонів - Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя. Державна регіональна політика ґрунтується на таких принципах: конституційність та законність; забезпечення унітарності України та цілісності її території; поєднання процесів централізації та децентралізації влади; максимальне наближення послуг до безпосередніх споживачів; диференційованість надання державної підтримки регіонам відповідно до умов, критеріїв, термінів, визначених законодавством; стимулювання тісного співробітництва між органами влади у розробленні та реалізації заходів щодо регіонального розвитку.

Державний земельний кадастр - система обліку кількості та якості земель, їх оцінки, яка призначена для забезпечення державних органів влади, органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб вірогідними і необхідними відомостями про природний, господарський стан, правовий режим земель з метою організації раціонального використання та охорони земель, регулювання земельних відносин, землеустрою, обґрунтування плати за землю.

Державні фінанси - це система грошових відносин, обумовлена існуванням держави, що має державно-владний, примусовий характер і спрямована на здійснення перерозподілу валового національного продукту з метою створення грошових фондів для фінансування задоволення суспільних потреб.

Детальний план території - містобудівна документація, яка розробляється для окремих районів, мікрорайонів, кварталів та районів реконструкції існуючої забудови населених пунктів.

Дефіцит бюджету - перевищення видатків бюджету над його доходами.

Дефіцит демократії - нестача суспільного втручання, яке могло б забезпечити вираження та реалізацію центральних та місцевих інтересів різних соціальних груп та прошарків населення.

Децентралізація - процес передачі частини функцій та повноважень центральних органів влади на місцеві рівні виконавчої влади та органам самоврядування, тобто це процес розширення та зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій за одночасного звуження прав і повноважень відповідного центру.

Децентралізація адміністративна - означає розширення компетенції місцевих адміністративних органів влади, що діють у межах цієї компетенції самостійно і незалежно (до певної міри) від центральної влади, хоча і призначаються центральним урядом. Однак цей тип вказує не на децентралізацію, а на деконцентрацію влади.

Децентралізація демократична - передбачає створення розгалуженої системи місцевого самоврядування, за якого питання місцевого значення вирішуються не представниками центрального уряду, а представниками територіальної громади.

Документи, що визначають стратегію розвитку міста - Генеральна схема планування території України, регіональні схеми планування областей і районів, Генеральні плани розвитку міст, а також довго - та короткотермінові плани і програми розвитку міст.

Дорадче опитування - консультативний референдум, що проводиться з метою визначення волі громадян при вирішенні важливих питань загальнодержавного та місцевого значення. Дорадче опитування - форма прямого народовладдя, безпосереднє волевиявлення громадян. Порядок проведення дорадчого опитування в Україні визначається Законом «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» (1991). Результати дорадчого опитування розглядаються і враховуються при

прийнятті рішень відповідними державними органами та органами місцевого самоврядування. Якщо проекти законів, інші рішення Верховної Ради України або рішення місцевої ради не відповідають результатам відповідного всеукраїнського або місцевого дорадчого опитування, то такі закони, рішення можуть бути прийняті лише більшістю - не менш як двома третинами від загальної кількості народних депутатів України або депутатів місцевих рад.

Дорадчий голос - право громадянина брати участь у роботі органів державної влади, місцевого самоврядування, політичних партій, об'єднань громадян, а також міжнародних організацій без можливості голосування при прийнятті рішень.

Дорадчий комітет (робоча група) - як правило, тимчасовий колектив, група волонтерів - представників територіальної громади та представників органів місцевого самоврядування, створений для вирішення питань, що потребують поєднання різних функцій і залучення фахівців у різних галузях, працюють в режимі проведення засідань і допомагають з'ясовувати інтереси громади з питань місцевого життя. Створення дорадчих комітетів ініціюється, зазвичай, органами місцевої влади або недержавними організаціями.

Доручення ради - рішення ради, що стосується органу чи посадової особи ради, і містить зобов'язання або повноваження до одноразової дії.

Дотація - (від лат. *dodatio* - дар, пожертвування) - кошти, що передаються з Державного бюджету місцевим бюджетам, або з місцевих бюджетів вищого рівня місцевим бюджетам нижчого рівня безповоротно для збалансування їх доходів і видатків (на покриття збитків; доплата, матеріальна допомога) .

Дотація вирівнювання - міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує.

Доходи місцевого бюджету - частина централізованих фінансових ресурсів місцевої влади, що необхідна для виконання їх

функцій. Джерела надходження коштів: податки та збори, зовнішні надходження (дотації, субсидії, субвенції та трансферти), прибутки від господарської діяльності муніципалітету.

Доходи податкові - загальнодержавні та місцеві податки, збори та інші платежі, передбачені податковим законодавством.

Доходи регульовані передані - доходи, що передаються центральною владою або з бюджетів територій вищого адміністративного рівня до бюджетів нижчого рівня.

Е

Електорат - склад виборців представницьких органів, якщо їх уявляти як цілісність і надавати їм загальну характеристику.

Етика службовця - система морально-етичних норм і правил поведінки посадових осіб державних установ та органів місцевого самоврядування.

Є

Європейська декларація прав міст (1992 р., м. Страсбург) визначила комплекс умов сталого розвитку і функціонування міських поселень у сучасних умовах. Це своєрідний кадастр прав мешканців міст, а саме прав на: правову й екологічну безпеку, роботу, житло, безпечний рух, охорону здоров'я, спорт і дозвілля, культуру, інтеграцію багатьох культур, якісну архітектуру, гармонійне життя, політичне життя, економічний розвиток, гармонійний розвиток, послуги і товари, раціональне використання природних ресурсів, розвиток особистості, співробітництво між містами, фінансову забезпеченість рівноправність.

Європейська конвенція про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними общинами або органами влади (1980 р., м. Мадрид) врегулювала основні аспекти міжнародного прикордонного співробітництва між суміжними територіями держав-членів Ради Європи. Це перший міжнародний документ макрорегіонального характеру, який містить у собі міжнародні стандарти у сфері

міжнародного співробітництва місцевої влади, що має вихід на рішення локальних питань розвитку територій. Конвенція складається з 12 статей і додатка.

Європейська хартія міст (17-19 березня 1992 р., м. Страсбург) - міжнародний документ, у якому запропоновано містам практичні інструкції щодо надання їм допомоги для вирішення актуальних проблем керівництва. Основою для виникнення цього важливого документа стала велика за обсягом робота у таких чотирьох сферах: покращення фізичного середовища міста; відновлення існуючого житлового фонду; створення соціальних та культурних умов у місті; розвиток міст та участь громадськості. Основні цілі Хартії полягають у тому, щоб: забезпечити місцевим органам влади практичний інструмент та керівництво управлінням містом; забезпечити передумови для майбутньої Конвенції про Права Міст; забезпечити основу міжнародної системи нагород містам, які підтримують принципи Хартії; стати певним кодексом висновків роботи Ради Європи з питань міста.

Європейська хартія місцевого самоврядування - акт Ради Європи. Прийнята 15.10.1985 р. у м. Страсбурзі (Франція), набула чинності 01.09.1988 р. Україна ратифікувала Хартію 15.07.1997 р. Втілює у собі концентрований європейський досвід створення ефективної системи місцевого та регіонального управління як однієї з головних підвалин демократичного устрою держави. Складається з преамбули та 17 статей, об'єднаних у 3 частини.

Європейська хартія про участь молоді в муніципальному і регіональному житті (1994 р.) складається з двох частин. Перша частина містить принципи, реалізація яких на практиці органами влади забезпечує реальну участь молоді у функціонуванні місцевої демократії та стимулює процеси становлення громадської самосвідомості та активності майбутнього покоління європейців; друга - принципи

процесуальної властивості, спрямовані на реалізацію першої частини.

Європейська хартія регіонального самоврядування (1999 р.) визначила основні принципи місцевого самоврядування на регіональному рівні, види та коло повноважень органів влади у цій сфері, взаємовідносини між ними, фінансування регіонів, захист регіонального самоврядування. Хартія складається із 28 статей, об'єднаних у три частини.

Ж

Житловий фонд - житлові будинки, а також житлові приміщення в інших будівлях, що знаходяться на території України. До житлового фонду належать: державний, громадський та приватний житлові фонди, фонд житлово-будівельних кооперативів.

Житловий фонд місцевих рад - сукупність усіх житлових приміщень, що перебуває у віданні місцевих рад.

Житлово-комунальне господарство - одна з галузей господарського комплексу міста, до складу якої належать: житлове, транспортне, енергетичне господарства, санітарно-технічні підприємства, служби інженерних мереж і споруд, всі види зовнішнього благоустрою, протипожежна охорона, служби обрядових і спеціальних послуг.

З

Завдання органів місцевого самоврядування - це вирішення ними частини публічних справ у межах чинного законодавства України та в інтересах місцевого населення.

Загальна компетенція - повноваження та функції місцевої влади, визначені конституцією чи законом для здійснення місцевих повноважень.

Загальний фонд бюджету - включає надходження до бюджету, визначені для забезпечення ресурсами загальних виплат і не призначених на конкретну мету.

Загальні збори громадян за місцем проживання - зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення

питань місцевого значення.

Загальні кошти — кошти, які виділяють для підтримки місцевого самоврядування і мають цільовий характер. Це може бути частина від витрат на утримання місцевого самоврядування, окремої території з урахуванням її географічних, економічних, соціальних та демографічних характеристик.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (21.04.1997р.) визначає систему, гарантії реалізації та захисту місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правовий статус та відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування, врегульовує інші питання. Структура цього Закону є традиційною: він складається з невеликої преамбули та 80 самостійних статей, які згруповані у такі п'ять розділів: Загальні положення; Організаційно-правова основа місцевого самоврядування; Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування; Гарантії місцевого самоврядування та відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування; Прикінцеві та перехідні положення.

Закон України «Про місцеві державні адміністрації» (09.04.1999р.) визначає організацію, повноваження та порядок діяльності місцевих державних адміністрацій. Структура Закону представлена сімома розділами: Загальні положення; Формування місцевих державних адміністрацій; Компетенція місцевих державних адміністрацій; Відносини місцевих державних адміністрацій з Президентом України, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями; Організація та порядок діяльності місцевих державних адміністрацій; Забезпечення діяльності та відповідальність місцевих державних адміністрацій, їх посадових осіб; Заклучні положення.

Закон України «Про органи самоорганізації населення» (11.07.2001р.) визначає правовий статус, порядок організації

та діяльності органів самоорганізації населення. Структура Закону представлена 8 розділами, а саме: Загальні положення; Порядок створення органів самоорганізації населення; Повноваження органів самоорганізації населення; Фінансово-економічна основа органу самоорганізації населення; Організація діяльності органу самоорганізації населення; Забезпечення реалізації повноважень органів самоорганізації населення та законодавства України щодо органів самоорганізації населення; Гарантії діяльності та відповідальність за порушення законодавства про органи самоорганізації населення; Прикінцеві положення.

Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (07.06.2001 р.) регулює правові, організаційні, матеріальні та соціальні умови реалізації громадянами України права на службу в органах місцевого самоврядування, визначає загальні засади діяльності посадових осіб місцевого самоврядування, їх правовий статус, порядок та правові гарантії перебування на службі в органах місцевого самоврядування. Закон складається із семи розділів: Загальні положення; Правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування; Проходження служби в органах місцевого самоврядування та службова кар'єра; Припинення служби в органах місцевого самоврядування; Матеріальне та соціально-побутове забезпечення посадових осіб місцевого самоврядування; Відповідальність за порушення законодавства про службу в органах місцевого самоврядування; Прикінцеві та перехідні положення.

Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» (11.07.2002 р.) визначає правовий статус депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради як представника інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та рівноправного члена місцевої ради, встановлює гарантії депутатської діяльності та порядок

відкликання депутата місцевої ради.

Закон України «Про столицю України - місто-герой Київ» (15.01.1999р.) визначає спеціальний статус міста Києва як столиці України, особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті відповідно до чинного законодавства. Закон складається з 25 статей, згрупованих у семи розділах, а саме: Загальні положення; Організаційно-правова основа здійснення місцевого самоврядування та виконавчої влади в місті Києві; Посадові особи органів місцевого самоврядування та виконавчої влади в місті Києві, їх функції та повноваження; Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування; Гарантії забезпечення здійснення містом Києвом столичних функцій; Відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування та місцевої державної адміністрації; Особливості взаємодії органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади у місті Києві з іншими органами влади, підприємствами, представництвами; Прикінцеві положення.

Закріплені доходи - це загальнодержавні доходи, що стовідсоткове (іноді як фіксований процент), на постійній або довготривалій основі закріплені законом за відповідним місцевим бюджетом.

Залучення громадян - це комплекс засобів та технологій, який дозволяє залучити членів територіальної громади до прийняття рішень у межах компетенції громади та здійснення реального самоврядування, гарантованого законодавством. З іншого боку - використання експертних, консалтингових та інших ресурсів територіальної громади для вирішення місцевих проблем.

Збори громадян - форма прямого народовладдя, яка забезпечує реалізацію конституційних політичних прав громадян. В Україні проводяться збори громадян за місцем їх проживання, трудової діяльності або навчання, збори

об'єднань громадян, збори виборців, збори громадян з метою утворення ініціативних груп для реалізації права вимоги референдумів. Порядок проведення зборів громадян визначається чинним законодавством України.

I

Ієрархія муніципалізації - порядок, «раціональна черга» муніципалізації: визначення пріоритетності та черговості переходу підприємств від приватних власників або держави у власність муніципалітетів. Розроблена одним із муніципальних діячів Л. А. Веліховим. *Див. ст. Раціональна черга муніципалізації.*

Інвестиційна політика територіальних органів влади - скоординована діяльність органів влади та управління щодо розвитку інвестиційного потенціалу території.

Інвестиційний потенціал території - сукупність чинників, які визначають рівень ризиків, що виникають під час здійснення інвестиційних проектів на визначеній території, а також можливість окупності цих проектів і отримання прибутку. Інакше, під інвестиційним потенціалом розуміють приваблюваність території для інвестора або ж достатність умов для відкриття і розвитку бізнесу. Ці чинники поділяють на дві групи: змінні (інфраструктура; політична, соціальна і економічна ситуації; чинне законодавство, інтелектуальний потенціал території, політика органів влади тощо) та незмінні (географічне розташування, наявність природних ресурсів, можливість доступу до основних ринків тощо).

Інвестиційна привабливість регіону - інтегральна характеристика регіону, яка враховує інвестиційний потенціал, рівень розвитку інвестиційної інфраструктури та інші фактори, що впливають на прибутковість інвестицій та інвестиційні ризики.

Інвестиційний клімат - сукупність правових, економічних та соціальних умов господарювання, що суттєво впливають на прибутковість інвестицій та рівень інвестиційних ризиків.

Інвестиційний проект - об'єкт реального інвестування, призначений для реалізації у вигляді придбання цілісного майнового комплексу, реконструкції, модернізації, капітального ремонту тощо.

Інвестиція - капітал, який: а) використовується в інвестиційній діяльності за допомогою безлічі господарських операцій; б) є цінністю, що створена в попередньому обороті капіталу і залучається в нові його обороти; в) припускає споживання цього капіталу з метою створення нових його форм.

Інвестування - процеси, пов'язані з вкладенням капіталу в організацію виробництв з метою його збільшення або раціонального використання.

Інженерно-транспортна інфраструктура - комплекс інженерних, транспортних споруд і комунікацій.

Ініціативна група - сукупність громадян, які ініціюють і реалізують у межах, визначених законодавством, відповідні соціально значущі акції. Ці групи мають органічну структуру, виступають як суб'єкти правовідносин з органами державної влади, органами місцевого самоврядування тощо. Діяльність ініціативної групи не завжди достатнім чином регулюється у правовому відношенні. Найповніше це зроблено у законодавстві про вибори і референдумі. Зокрема, згідно із Законом України «Про всеукраїнські та місцеві референдуми» (1991), ініціативна група з проведення обласного, міського (міст загальнодержавного та обласного значення), районного, районного у місті референдуму утворюється на зборах за участю не менш, як 200 громадян України, а міського (міст районного значення), селищного і сільського референдуму - на зборах за участю не менш, ніж 50 громадян України, які мають право на участь у референдумі і постійно проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

К

Капітальні видатки - видатки на придбання капітальних активів,

землі, нематеріальних активів або невідплатні платежі, що передаються отримувачам для придбання подібних активів, компенсації втрат, пов'язаних з руйнуванням чи ушкодженням основних фондів.

Квартирний облік - облік громадян, які відповідно до чинного законодавства потребують поліпшення житлових умов і мають право на безплатне одержання житла у державному житловому фонді. Квартирний облік ведуть виконавчі органи місцевого самоврядування, а також державні (комунальні) підприємства, організації, що мають житловий фонд і здійснюють житлове будівництво або беруть у ньому пайову участь. Перелік державних підприємств, установ, організацій, що ведуть контрольний облік, затверджується спільним рішенням виконкому і ради профспілок.

Комісія ради - орган, що утворюється для виконання певних функцій чи проведення відповідних організаційних заходів. Комісії ради обираються з її депутатів. Виділяють постійні та тимчасові комісії.

Компетенційні спори - конфліктні ситуації, які виникають на різних рівнях між органами влади. Предметом таких спорів найчастіше є: майно, перевищення повноважень під час ухвалення нормативних актів, вирішення питань соціального захисту тощо. Колізії часто виникають і за відсутності чіткого розмежування повноважень районних та обласних рад і районних та обласних державних адміністрацій, а саме у сфері делегованих місцевим державним адміністраціям повноважень. Потрібно мати на увазі, що найдосконаліше сучасне законодавство не виключає можливості виникнення компетенційних спорів. Наука та практика вже має певний досвід роботи в цих питаннях. Сучасна система правового розмежування компетенцій та повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування включає такі юридичні інструменти: Конституція України, нормативно-правові, договірні, судові

та інші (утворення спеціальних комісій для узгодження спірних питань; налагодження особистих контактів між керівниками різних ланок влади під час розгляду компетенційних спорів; публічне обговорення предмета у засобах масової інформації тощо).

Компетенція - коло діяльності, визначене законом для територіального самоврядування певного виду (міського, сільського, районного і т.д.); сукупність встановлених в офіційній (юридичній чи неюридичній) формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організовувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності тощо.

Компетенція загальна - повноваження та функції місцевої влади, визначені Конституцією чи законами для реалізації інтересів місцевого населення.

Компетенція органу місцевого самоврядування - обсяг та зміст владних повноважень, якими згідно з законом наділяється орган місцевого самоврядування. Компетенція органу місцевого самоврядування складається з двох органічно взаємопов'язаних елементів: предмети відання (коло питань, які в змозі та зобов'язаний розглядати і вирішувати орган) та повноваження (конкретні права та обов'язки, надані органу з метою забезпечення вирішення питань, віднесених до його предметів відання). В структурі компетенції органів місцевого самоврядування виділяють самоврядні та делеговані повноваження.

Компетенція сільських, селищних та міських рад виключна - ті питання, які: розглядаються обраними представниками територіальної громади - депутатами; обговорюються колегіальним органом - міською радою; вирішуються виключно на її пленарних засіданнях; не мають права передаватися

іншим органам влади і посадовим особам для їх вирішення. Це підтверджує те, що законодавчо закріплена виключна компетенція цих рад гарантує їх діяльність від втручання інших органів місцевого самоврядування та виконавчої влади. До виключної компетенції міських рад віднесені повноваження, які можна поділити на декілька великих груп: *із організації роботи ради* (визначення кількісного складу ради; затвердження регламенту ради; обрання за рекомендацією міського голови та звільнення з посади секретаря ради; затвердження плану роботи ради та заслуховування звіту про його виконання тощо); *із формування органів ради* (утворення та ліквідація постійних та тимчасових комісій ради, затвердження та зміна їх складу; обрання голів комісій ради; утворення виконавчого комітету ради, визначення його кількісного та персонального складу; внесення змін до складу виконавчого комітету та його розпуск; затвердження, за рекомендацією міського голови, структури виконавчих органів ради; утворення, за поданням голови, інших виконавчих органів ради тощо); *із контролю за діяльністю голови та виконавчих органів ради* (заслуховування звіту міського голови про діяльність виконавчих органів ради; заслуховування звітів постійних комісій, керівників виконавчих органів ради та посадових осіб, які вона призначає або затверджує; заслуховування повідомлень депутатів про роботу в раді, виконання ними доручень ради; розгляд запитів депутатів; прийняття рішень щодо дотермінового припинення повноважень міського голови, посадових осіб органів міського врядування, депутатів; скасування актів виконавчих органів ради, що не відповідають вимогам чинного законодавства тощо); *для безпосереднього вирішення питань, віднесених до відання місцевого самоврядування* (управління районами в містах, прийняття рішень щодо реалізації населенням форм волевиявлення, затвердження програм розвитку міста,

затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; повноваження у сфері управління комунальною власністю, в галузі захисту довкілля, захисту прав, свобод і законних інтересів громадян тощо). Окрім цього, виключні повноваження міських рад можна визначити за: *сферою діяльності* (фінансово-бюджетні, економічні, правоохоронні, соціальні гуманітарні, земельні тощо) та *функціями управління*: політичні, організаційно-установчі, нормотворчі, контрольні, представницькі, господарські.

Комплексний аналіз економічних факторів - аналіз, який передбачає аналіз наступних факторів: стану місцевої економіки; умов підприємницької діяльності; економічної географії; демографічної ситуації; інфраструктури міста і проводиться у разі, коли потрібен більш повний аналіз кожного з факторів. Проводиться, як правило, перед SWOT-аналізом чи факторним аналізом переваг та недоліків, оскільки він підвищує їх ефективність та якість, дозволяє визначити основні тенденції розвитку економічної та соціальної сфери.

Комунальна власність - рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частка в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності територіальної громади, а також кошти, отримані від їх відчуження. К.В. - власність значно більших, аніж населені пункти, адміністративно-територіальних утворень - областей, регіонів, агломерацій округів. Вперше основні засади комунальної власності були сформульовані у Законі УРСР від 07.12.1990р. «Про місцеві Ради народних депутатів та

місцеве і регіональне самоврядування», де суб'єктами права комунальної власності були сільська, селищна, міська, районні та обласні ради. Відповідно до Закону України «Про власність» від 07.02.1991р., власність адміністративно-територіальних одиниць (комунальна власність) належить до державної власності і, відповідно до п.2 ст. 32, суб'єктами права комунальної власності визнані адміністративно-територіальні одиниці в особі обласних, районних, міських, селищних та сільських рад. Із прийняттям Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» комунальна власність набула статусу недержавної власності і суб'єктами її стали територіальні громади (п. 1 ст. 60).

Комунальна власність на землю - власність на землю територіальних громад сіл, селищ, міст, а також земельні ділянки спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Комунальна статистика - одна з галузей економічної статистики, предметом спостережень і досліджень якої є масові явища, що виникають у процесі будівництва населених пунктів і діяльності їхнього житлово-комунального господарства. Вивчає також суміжні чинники, що визначають величину і розвиток населених пунктів.

Комунальне господарство - 1. Публічна діяльність зі створення умов для задоволення колективних потреб членів місцевого співтовариства, організована за рахунок членів цього співтовариства і на основі належних співтовариству власності і коштів. 2. Сукупність господарських підприємств, організацій та установ, які у процесі своєї діяльності, пов'язаної з обслуговуванням, задовольняють потреби населення (житлове будівництво, енергомережа, водопостачання, транспорт тощо). **К.г.** організовано за рахунок членів цього співтовариства і на основі належних співтовариству власності і коштів.

Комунальне об'єднання територіальних громад означає соціально-політичне, територіальне утворення, що одночасно виступає територіальною спільністю людей - суб'єктів місцевого самоврядування і низовою одиницею у системі адміністративно-територіального поділу.

Комунальне підприємство - юридична особа, заснована на власності відповідної громади. Керівники комунальних підприємств підзвітні, підпорядковані та підконтрольні органам місцевого самоврядування (ст. ст. 17, 29) Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Комунальні комерційні структури - ті підприємства, що виробляють продукцію та надають послуги, метою яких є самоокупність та отримання прибутку (комунальне підприємство з експлуатації та ремонту житлового фонду, бюро технічної інвентаризації тощо).

Комунальні неприбуткові структури - ті структури, які забезпечують функції управління або надають послуги (управління освіти, палива, промислової економіки тощо).

Комунальні послуги - послуги, які надаються спеціалізованими підприємствами, організаціями по постачанню води, газу, електричної та теплової енергії власникам квартир, будинків, особам, які проживають на умовах договору найму в будинках громадського і державного житлового фонду, а також членам житлово-будівельних (житлових) кооперативів. Тарифи та розміри оплати житлово-комунальних послуг встановлюються законодавством. Виконавчі органи сільських, селищних і міських рад мають право встановлювати в порядку і межах, визначених законодавством, тарифи щодо оплати комунальних послуг, які надаються підприємствами та організаціями комунальної власності відповідної тер. громади, а також погоджувати у встановленому порядку ці питання з підприємствами, установами та організаціями, які не належать до комунальної власності.

Конституційне положення місцевого самоврядування - місцеве самоврядування визначається в національному законодавстві, інституції, де вказані його юридичний статус, права та обов'язки.

Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні - норми-принципи Конституції України, що закріплюють найважливіші відносини, які виникають у процесі організації та функціонування місцевого самоврядування в Україні, зокрема, територіальну організацію місцевого самоврядування, порядок та форми його здійснення, структуру органів місцевого самоврядування, принципи формування та використання комунальної власності, гарантії самоврядних прав територіальних громад.

Контроль за самоврядуванням - контроль з боку різних суб'єктів (держави, громадськості тощо) за діяльністю органів місцевого самоврядування. У США - внутрішній (робота в комісіях і лобіювання) та зовнішній (з боку виборців на основі відкритого доступу на засідання муніципалітету чи законодавчого зібрання штату; державний фінансовий контроль). У Великобританії - внутрішній фінансовий контроль (здійснює спеціально створений фінансовий комітет), публічний (доступність бухгалтерських книг громадській інспекції, обов'язкове опублікування фінансових звітів) та контроль державних органів (щодо планів, програм, які потребують фінансування). У Франції - це дві групи заходів: опіка («опіка над особами» (мером, його заступниками) та «опіка по заміщенню», тобто виконання їх функцій) та адміністративний контроль (контроль законності і бюджетний контроль) з боку органів державної влади.

Конфлікт інтересів - ситуація, в яку потрапляє посадова чи обрана особа, де приватний або особистий інтерес достатній, аби впливати на об'єктивне виконання своїх офіційних обов'язків (суперечить їм).

Концепція адміністративної реформи (22.07.1998 р.) - нормативно-правовий документ, що визначає поетапне реформування системи державного управління в Україні. На першому етапі вирішуються першочергові питання, пов'язані з поточним удосконаленням елементів існуючої системи державного управління. На другому етапі запроваджуються організаційно-правові засади реформування основних елементів системи державного управління. На третьому етапі передбачається поглиблення трансформаційних процесів, формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів державного управління.

Кошик доходів бюджетів місцевого самоврядування - податки і збори (обов'язкові платежі), що закріплені Бюджетним кодексом на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Кошторис - документ, який надає повноваження розпоряднику коштів на отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів на виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на бюджетний період відповідно до бюджетних призначень.

Критерії систематизації муніципальних утворень - ті риси (величини, показники), які беруться за основу для аналізу рівнів влади: територія та населення, правовий статус муніципального утворення, форми організації господарства на території муніципального утворення, єдність інфраструктури муніципального господарства.

М

Магдебурзьке право (Магдебурзьке міське право) - одна з найбільш відомих систем феодального міського права, що склалося в німецькому м. Магдебурзі, а згодом поширилося на багато інших міст Європи, стало символом феодального міського самоврядування. Юридично закріплювало права і свободи жителів міста, їх право на самоуправління. Це, фактично,

була узагальнена назва комплексу правових джерел, які в різний час використовувалися в органах міського самоврядування і міських судах. Міста з **М.п.** отримували самоврядування, податковий і судовий імунітет, право власності на землю, пільги щодо ремесел і торгівлі та звільнялися від феодалських повинностей (окрім гужової). **М.п.** встановлювало порядок обрання міської влади, її функції, основної норми цивільного і кримінального права, правила судочинства та оподаткування, визначало діяльність купецьких об'єднань, ремісничих цехів, порядок торгівлі тощо. Вищою апеляційною інстанцією для міст із **М.п.** тривалий час був суд Магдебурга. Сфера дії **М.п.** іноді виходила далеко за межі феодалських міст. Так, у Пруссії, а згодом в Україні-Гетьманщині джерела **М.п.** мали загальнообов'язковий характер, зокрема, для сільської місцевості. **М.п.** втратило своє значення у ХІХ ст.

Магдебурзьке право в Україні - 1. Історичний документ, що заклав певні основи демократичного самоврядування в містах України. 2. Право міського самоврядування на українських землях, засноване на загальних принципах М. п. Поширилося в Україні впродовж ХІV - ХV ст. ст. через Польщу та Угорщину. Відповідно до цього права, всі міста України поділялися на 3 категорії. До першої категорії належали міста, що отримали М. п. від литовських князів, польських та угорських королів (Хуст, Вишкове, Тячів). Згодом М. п. отримали м. Сянок (1339), Львів (1356), Кам'янець-Подільський (1374), Луцьк (1432), Кременець (1438), Житомир (1444), Мукачеве (1445), Київ (1494-97). До другої категорії входили міста, які отримали М. п. від їх власників (міста Лохвиця, Лубни, Пирятин, Прилуки). До третьої - належали міста, яким М. п. було надано грамотами гетьманів після приєднання України до Московської держави (Полтава, Новгород-Сіверський (1758), майже всі міста Лівобережної України). За рівнем самоврядування міста

України поділялися на магістратські (привілейовані) та ратушні. Магістратське самоврядування відрізнялося від ратушного більшою самостійністю. У магістратських містах уся повнота влади належала магістратові. Він складався з магістратських урядників (старших та молодших). До старших належали: війт, бурмістри, райці, лавники та магістратський писар; до молодших - комісар або межувальник, городничий та возний. Очолював міську владу війт, який попервах призначався, а згодом затверджувався королем. За доби Гетьманщини війт затверджувався спочатку гетьманом, а потім генеральною військовою канцелярією. У руках війта зосереджувалися всі важелі управління містом. Він разом з населенням міста обирав раду, до якої входило від 6 до 24 радців. Радці вибирали зі свого середовища на 1 рік бурмістрів (від 2 до 12), які разом із війтом розглядали як судові, так і адміністративні справи. В містах існував і спеціальний судовий орган - лава. Жителі міст, які мали М. п., були юридично вільними. Вони виконували як загальнодержавні повинності, так і ті, що визначала міська влада.

Мажоритарна виборча система - виборча система, за якою враховуються голоси виборців, подані за кандидата, що одержав більшість голосів у конкретних виборчих округах.

Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування - рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, позабюджетні цільові (в тому числі валютні) та інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Менеджмент - вид управлінської діяльності в організаціях та підприємствах, сутністю якої є реалізація загальних управлінських функцій планування, організації, координації, обліку, контролю, мотивації, прийняття рішень та

комунікації, спрямованих на оптимальне використання ресурсів з метою досягнення запланованих результатів, забезпечення їх постійного розвитку.

Методи ведення муніципального господарства - діяльність муніципалітету, що базується на праві створювати і управляти різними об'єктами комунального господарства, публічними службами, а також визначати обов'язкові для виконання норми та правила господарської діяльності.

Методи залучення громадян - це сукупність прийомів або засобів, які застосовуються в межах певних форм залучення з метою здійснення повноважень територіальної громади.

Методи муніципально-правового регулювання - сукупність прийомів та засобів, за допомогою яких упорядковуються суспільні відносини, що складають предмет галузі муніципального права. До них належать: встановлення прав та дозволів, заборона, покладання обов'язків та відповідальності.

Міжнародні стандарти місцевого самоврядування - передбачені у міжнародному праві правила організації і діяльності інститутів місцевого самоврядування. Мають своїм першоджерелом Загальну декларацію прав людини 1948 р., яка закріплює право кожної людини брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників (ст. 21). Цей принцип конкретизовано в Європейській типовій конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або органами влади (1980 р.), Європейській хартії місцевого самоврядування (1985 р.), Всесвітній декларації місцевого самоврядування (1985 р.), Європейській хартії міст (1992 р.), Декларації принципів місцевого самоврядування у державах-учасниках СНД (1994 р.), Стамбульській декларації з проблем поселень людей (1996 р.), Європейській хартії регіонального самоврядування (1999 р.).

Мінімальний бюджет місцевого самоврядування - розрахунковий

обсяг місцевого бюджету, необхідний для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб, який гарантується державою.

Мінімальний рівень соціальних потреб - гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усієї території України.

Місцева громадська організація - добровільне недержавне неприбуткове об'єднання громадян, що представляє інтереси значної частини населення певного міста/району та надає послуги, що сприяють місцевому розвитку.

Місцева державна адміністрація - місцевий орган виконавчої влади, який в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Місцева рада - представницький орган місцевого самоврядування в Україні, який має право представляти інтереси територіальної громади села, селища, міста і здійснювати від їх імені функції та повноваження місцевого самоврядування.

Міське господарство - 1. Сукупність підприємств, установ, організацій, які здійснюють на території села, селища, міста господарську діяльність, спрямовану на задоволення колективних (громадських) інтересів і потреб місцевих жителів. Виділяють такі елементи місцевого господарства: комунальні підприємства, установи, організації, що не перебувають у комунальній власності, діяльність яких частково пов'язана з реалізацією громадських інтересів; органи місцевого самоврядування, які регулюють і координують їх діяльність в інтересах місцевого населення. 2. Діяльність (сукупність заходів) територіальних громад села, селища, міста в особі місцевих публічних і приватних органів, спрямована на задоволення колективних потреб місцевого населення у межах власної фінансово-економічної бази. 3. Складова частина народного (загальнодержавного)

господарства. Децентралізоване місцеве господарство зі своїми особливими суб'єктами (територіальні громади, органи місцевого самоврядування, комунальні підприємства, організації, установи), своїми засобами (комунальна власність і місцеві фінанси) та своєю специфічною метою (вирішення питань місцевого значення) є виділеним з народного (загальнодержавного) господарства.

Місьцеве самоврядування - політико-правовий інститут, у межах якого здійснюється управління місцевими справами у відповідних територіальних одиницях у межах їх компетенцій шляхом самоорганізації жителів певної території за згодою та сприяння держави.

Місьцеве самоврядування - 1) реальна здатність територіальної громади здійснювати управління власним майном, приймати рішення відносно власного розвитку та здійснювати усі дії віднесені до компетенції громади законом; 2) гарантоване державою право вирішення місцевих питань членами територіальної громади під свою відповідальність; 3) право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою суспільних прав під свою власну відповідальність в інтересах місцевого населення.

Місьцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місьцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Місцевий бюджет - план утворення і використання фонду фінансових ресурсів, що є власністю територіальних громад і фінансовою основою місцевого самоврядування з метою забезпечення виконання завдань і функцій, які належать до повноважень органів місцевого самоврядування. Затверджується рішенням представницького органу місцевого самоврядування. Доходи місцевих бюджетів поділяються на власні доходи та доходи, передані місцевій владі державою (передані доходи).

Місцевий економічний розвиток - партнерство інтересів громади, підприємницьких кіл та органів місцевого самоврядування у підвищенні добробуту кожного члена громади

Місцеві податки і збори - запроваджені відповідно до закону місцевими радами обов'язкові безвідплатні платежі, що стягуються на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці з організацій і фізичних осіб шляхом відчуження належних їм на праві власності, господарського відання або оперативного управління грошових коштів з метою фінансового забезпечення виконання функцій місцевого самоврядування та зараховується до місцевого бюджету. Види і ставки цих платежів встановлюються місцевими радами відповідно до їх компетенції і закону. Приклади: готельний збір; збір за парковку автомобілів; ринковий збір; збір за видачу ордера на квартиру; збір з власників собак; курортний; за участь у бігах на іподромі; збір за виграш на бігах; збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі; податок з реклами; збір за право використання місцевої символіки; збір за право проведення кіно-і телезйомок; збір за проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей; комунальний податок; збір за проїзд територією прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон; збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі. Місцеві ради мають право надавати пільги на місцеві податки і збори окремим

категоріям платників. Контроль за своєчасною і повною сплатою здійснюють податкові органи. Суперечки з цього приводу вирішуються у судовому порядку.

Міське самоврядування - демократична форма управління суспільним життям у містах, що базується на принципах розвитку самоорганізації міського населення. Міське самоврядування здійснюється безпосередньо територіальною громадою міста, а також через міську раду, її виконавчі органи, міського голову та органи самоорганізації населення.

Міські округи, «міськради» - адміністративно-територіальні одиниці, що поєднують властивості населених пунктів та регіонів. Вони виникають внаслідок адміністративного підпорядкування місту (зазвичай, обласного, чи загальнодержавного значення) інших міст, селищ, сільських округів із збереженням за ними статусу самостійних адміністративно-територіальних одиниць.

Моделі міського управління - модель (тип, форма) організації влади на рівні міста: Німеччина - магістратний, бургомістерський, північнонімецький, південнонімецький, самоуправління нових федеральних земель; Англія - місто-округ, місто-бург, місто-графство; США - рада-мер, рада-менеджер, комісійна система, міські збори. Форми самоврядування розрізняються за такими ознаками: спосіб вступу на посаду голови самоврядування (вибори населенням чи радою, наймання радою); відмінність у способах розподілу повноважень між виборними та призначуваними посадами; порядок взаємодії органів місцевого самоврядування та посадових осіб. Окремі посадові особи (атторней, шериф, клерк, коронер, казначей, канцелярист, інспектор тощо) обираються населенням, що забезпечує їх незалежне положення щодо ради і гарантує їм відносну свободу дій.

Муніципалізація - (від лат. *municipium* - самоуправлінська община) - перехід від приватних власників нерухомого майна, підприємств, орієнтованих на задоволення публічних потреб,

у власність муніципалітетів, міських органів влади. Муніципалізація виникла в Західній Європі. Першими державами, де муніципалізація отримала розповсюдження, були Англія та Німеччина. В Англії з 1847 р. були муніципалізовані водопроводи, газові заводи, електроосвітлення і трамваї. У Німеччині впродовж 1870 - 1926 рр. було муніципалізовано 95% водопроводів, 90% газових заводів, 90% електростанцій і 45% трамваїв. Загалом, на початку ХІХ ст. у світі муніципалізованими були більше, як 70% усіх водопровідних та каналізаційних систем. Одним із муніципальних діячів - Л. А. Веліховим була розроблена «раціональна черга» муніципалізації (ієрархія муніципалізації).

Муніципалітет (із франц. - місто з правом самоврядування) - 1. Орган місцевого самоврядування населеного пункту у багатьох країнах. У республіканську епоху римської історії так називали міста, які користувалися правом самоврядування. У деяких країнах (США, Великобританія) муніципалітетом називаються лише органи міського управління. Вони обираються населенням відповідних адміністративно-територіальних одиниць і розглядаються у конституційному праві як публічно-правові корпорації. Муніципалітет складається з виборної колегії на чолі з мером, бургомістром та чиновницького виконавчого апарату. 2. Самоврядна громада з правами юридичної особи. 3. Будинок, в якому міститься орган місцевого (міського самоврядування).

Муніципальна бюджетна політика - діяльність з формування та регулювання доходів і витрат місцевого співтовариства. Її метою є досягнення рівноваги між доходами і видатками, потребами і засобами їх задоволення в межах муніципального господарства протягом заданого періоду часу.

Муніципальна власність - одна із форм корпоративної (колективної) власності (майно та майнові права, природні об'єкти,

фінансові активи), що перебуває в користуванні, володінні та розпорядженні територіальних громад населених пунктів (сіл, селищ, міст, районів у містах) та їх органів місцевого самоврядування.

Муніципальна поліція - система децентралізованих правоохоронних органів місцевого самоврядування, яка створюється на основі відповідного законодавства з метою забезпечення громадського порядку, безпеки, санітарії тощо в територіальних громадах. Президент України підписав Указ «Про утворення місцевої поліції» (22.01.2001 р.), яким затвердив Положення про підрозділи місцевої поліції. Загальне керівництво місцевою поліцією здійснює Міністерство внутрішніх справ України.

Муніципальна (комунальна) рада - виборний представницький орган місцевого самоврядування у багатьох зарубіжних країнах. Формується у територіальних громадах шляхом загальних, прямих і рівних виборів таємним голосуванням. Статус такої ради визначається законом, а також статутом територіальної громади. Муніципальні ради різних країн мають певні відмінності у порядку їх формування, кількісному складі тощо.

Муніципальна реформа - цілеспрямоване розширення меж відповідальності місцевих громад та перерозподіл повноважень на користь органів самоврядування, що мають достатні підґрунтя та ресурси.

Муніципальне (комунальне) право - система норм, якою регулюють суспільні відносини з питань функціонування системи місцевого самоврядування, закріплюючи основи місцевого самоврядування, організацію та форми його здійснення, компетенцію та гарантії місцевого самоврядування, відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Муніципальне (міське) господарство - комплекс підприємств, організацій, служб та інженерних споруд, розташованих на

території муніципального утворення для задоволення муніципальних (комунальних), побутових і соціально-культурних потреб населення. Об'єктом муніципального господарства є конкретні господарські питання, вирішення яких належить до компетенції органів місцевого самоврядування. Виділяють 3 моделі муніципального господарства: комунальну, комунально-рентну, муніципально-рентну.

Муніципальне виборче право - сукупність юридичних норм, що визначають порядок формування особового складу виборних органів влади місцевого самоврядування. Важливу роль відіграють два види обмежень: природні (за віком, психічним станом, судимістю) та штучні (за статтю, віросповіданням, становою приналежністю, освітнім рівнем, сімейним станом).

Муніципальне підприємство - це підприємство, засоби виробництва якого знаходяться в муніципальній власності.

Муніципальне управління - це діяльність місцевого самоврядування, спрямована на задоволення інтересів територіальної спільноти, здійснювана у визначених чинним законодавством формах через муніципальне господарство.

Муніципальний (комунальний) радник - обраний на загальних муніципальних виборах представник виборців у муніципальній (комунальній) раді. Статус муніципального радника у зарубіжних країнах визначається законом та статутом територіальної громади. Муніципальний радник несе політичну відповідальність за діяльність у муніципальній (комунальній) раді. Зазвичай, він є членом певної політичної партії. У більшості зарубіжних країн муніципальний радник не користується жодними привілеями та імунітетами. Муніципальний радник не зобов'язаний виконувати накази виборців, він перед ними не звітує.

Муніципальний менеджмент - система інноваційних, побудованих на сучасній парадигмі публічного адміністрування й

передових досягненнях корпоративного менеджменту, управлінських відносин у специфічній організації (здебільшого поселенні міського типу) щодо задоволення місцевих інтересів членів відповідної територіальної громади в сполученні з державними та регіональними інтересами, які реалізуються в межах законодавчо визначених повноважень місцевого самоврядування суб'єктом особливого типу - територіальною громадою через обрані та призначені органи управління.

Муніципальний податковий механізм - сукупність організаційно-правових норм і методів управління місцевим оподаткуванням.

Муніципальні утворення - головна структурна одиниця місцевого самоврядування Російської Федерації. Типи муніципальних утворень: міські, змішані та сільські поселення.

Муніципальні утворення монофункціональні - муніципалітети, де господарство визначається одним-двома великими підприємствами або декількома підприємствами однієї галузі.

Муніципальні утворення поліфункціональні - муніципалітети, де господарство визначається розгалуженою мережею господарських суб'єктів, що здійснюють діяльність у декількох галузях виробництва.

Муніципально-правові відносини - суспільні відносини, врегульовані муніципально-правовими нормами, тобто відносини, юридичні права та обов'язки учасників яких визначені згідно з приписа- ми норм муніципального права.

Муніципально-правові норми - це встановлені державою, територіальною громадою або органами місцевого самоврядування правила поведінки, що регулюють суспільні відносини в сфері організації і здійснення місцевого самоврядування та виконання яких забезпечується примусовою силою держави та органів місцевого самоврядування.

Н

Надання права - наділення людей можливостями брати участь в

управлінні місцевого рівня.

Накази виборців - це доручення, яке має суспільне значення і дається кандидату в депутати під час зустрічей з виборцями в ході виборчої компанії зборами виборців відповідного виборчого округу.

Народне представництво - форма участі народу у здійсненні державної влади та місцевого самоврядування з метою репрезентації його інтересів та захисту прав і свобод громадян. Основними способами реалізації народного представництва є: вибори, референдуми, плебісцити, народні обговорювання, мітинги, збори за місцем проживання тощо.

Народовладдя - влада належить народові, який здійснює її безпосередньо або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Основні принципи народовладдя: суверенітет народу, політичний плюралізм, загальність і рівність, гарантованість тощо.

Населене місце - колективне поселення, що з'являється у результаті того, що під впливом географічних, політичних, економічних, національних і культурних факторів групи людей виявляються зібрані в певних географічних пунктах на невеликих ділянках землі і об'єднані в особливий соціальний організм, по-різному названий у різних країнах: громада, комуна, тощо.

Населений пункт (поселенські муніципальні утворення) - частина комплексно заселеної території, яка складається у результаті господарської та іншої суспільної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована у передбаченому законом порядку. Такі муніципальні утворення мають власну інфраструктуру, що забезпечує завершеність виробничих циклів та свою власну мінімальну інфраструктуру. Виділяють сільські (села та селища) і міські (міста та селища міського типу) населені пункти.

Національна рада з питань державного управління та місцевого самоврядування - консультативно-дорадчий орган при

Президентів України. **Н.р.** утворюється у складі Голови, секретаря та інших членів Національної ради. **Н.р.** очолює Президент України. Основні завдання **Н.р.** визначено у «Положенні про Національну раду з питань державного управління та місцевого самоврядування», затвердженому Указом Президента України № 340/2006 від 3 травня 2006 р.

Національно-територіальна автономія - форма організації життя національних меншин, що проживають компактно і не мають на території певної країни своїх національних державних утворень. Адміністративними формами національно-територіальних автономій є: автономні області, національні округи, національні райони, національні селища, національні сільські населені пункти. Політична форма національно-територіальних автономій пов'язана з утворенням автономних республік як особливих національних держав.

Нежитлові приміщення - частини будинку з окремими входами, пристосовані для торгових і побутових потреб та іншої, не забороненої законом діяльності та не призначені для постійного проживання громадян. Нежитлові приміщення житлового фонду, які використовуються підприємствами торгівлі, громадського харчування, житлово- комунального та побутового обслуговування населення на умовах оренди, передаються до комунальної власності відповідних міських, селищних, сільських рад. Непридатні для проживання житлові приміщення державного та громадського житлового фонду можуть бути переведені в нежитлові приміщення відповідними місцевими радами.

Неподаткові надходження - доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, штрафи та фінансові санкції.

Несамоврядні території - території, народи яких ще не досягли повного самоврядування і відповідальність за управління якими несуть або беруть на себе певні члени ООН.

Неурядова організація - неприбуткова організація, яка працює за рахунок добровільного об'єднання зусиль та ресурсів громадян (організаційних, економічних, тощо) заради досягнення обраної мети.

Нефінансові інструменти місцевого економічного розвитку - комплекс засобів та механізмів, тією чи іншою мірою доступній місцевій владі, які спрямовані, перш за все, на сприяння підприємницькій діяльності, розвиток інформаційної та матеріально-фінансової інфраструктури для малого та середнього бізнесу, забезпечення інноваційного розвитку території.

Нецільові кошти - кошти, які передаються місцевій владі без конкретної мети та можуть бути визначені як надбавка до прибутку.

Нооград - заселена територія, що характеризується свідомою діяльністю з формування гармонійного середовища проживання людей.

Ноосистема - свідомо формована в регіоні збалансована система взаємозв'язків усіх умов життєдіяльності людей (соціальних, економічних, культурних, політичних і природних). Це формування нового середовища проживання людини. Світова практика (США, Японія, Франція, Північна Ірландія) напрацювала десятки конкретних типів ноосистем: нові міські агломерації, технополіс, зоополь.

Нормативна оцінка землі - показник, що характеризує вартість земельної ділянки певної якості та місце розташування, виходячи з потенційного доходу за розрахунковий термін окупності.

О

Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків - це господарська організація, форма об'єднання власників житлових та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку для спільного управління комплексом нерухомого майна (кондомініумом), володіння, користування і в

установлених законодавством межах розпорядження спільним неподільним майном. Об'єднання діє на підставі Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» (2001 р.). Основним документом, який закладає правову базу для взаємин між окремими власниками житлових та нежитлових приміщень будинку, де створено об'єднання, є його статут. Органами управління цього об'єднання є: загальні збори його членів, правління, ревізійна комісія.

Об'єкти муніципального управління визначаються правом комунальної власності. До таких об'єктів належать: землі населених пунктів; майно комунальних підприємств, установ, організацій; майно підприємств, які перебувають у процесі приватизації; комунальне майно, передане у користування згідно з договором оренди, концесії, інших цивільно-правових договорів; акції, що належать територіальним громадам; житловий та не житловий фонди комунальної власності.

Об'єкти права муніципальної власності громадського користування - об'єкти, які виведені із товарно-грошового обороту і не можуть бути передані або відчужені органами місцевого самоврядування на користь юридичних і фізичних осіб, а саме: вулиці; тротуари; парки; сквери; річки, озера, водойми та їх береги; мости; кладовища; пам'ятки історії та архітектури; заповідники та інші об'єкти; сміттєзвалища. Перелік об'єктів виключно громадського користування, відповідно до законодавства, визначається територіальною громадою, рішенням референдуму чи відповідної ради, закріплюється в статуті територіальної громади.

Об'єкти регіонального управління - регіональний господарський комплекс (промисловість, будівництво, сільське господарство, транспорт, зв'язок), населення і трудові ресурси, соціальна інфраструктура (освіта, наука, культура і мистецтво, охорона здоров'я, спорт, побутове

обслуговування), місцеве господарство (об'єкти комунальної власності), природне середовище (вода, надра, земля, атмосфера, рослинний і тваринний світ) регіону.

Обласна рада - орган місцевого самоврядування, який представляє спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст області. Порядок формування та організації діяльності обласної ради визначено Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.), іншими правовими актами. Обласна рада складається з депутатів, яких обирає населення області терміном на 4 роки. Загальний склад обласної ради встановлюється радою попереднього скликання відповідно до чинного законодавства, з урахуванням кількості районів в області, міст обласного значення і кількості в них населення, але не повинен перевищувати 200 депутатів. Голова обласної ради та його заступники обираються з депутатського складу. Організаційними формами діяльності обласної ради є сесії, які скликаються за необхідністю (але не менше одного разу на квартал), засідання постійних комісій, робота депутатів, голови ради, його заступників, президії (колегії) та апарату.

Обласний бюджет - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

Область - 1. У СРСР і УРСР - адміністративно-територіальна одиниця, створена замість давніх губерній, а згодом, у 1931-32 рр. - округ, органи якої були підпорядковані центральним органам республіки. В Україні - вищий рівень адміністративно-територіального поділу держави, великий регіон, що характеризується певною цілісністю та самодостатністю економічного і соціального розвитку, місцевими особливостями і традиціями; це автономні структури із самостійною відповідальністю та функціями. Область поділяється на райони, міста обласного значення та

інші адміністративно-територіальні одиниці. Відповідно до ст. 133 Основного Закону в Україні - 24 області. В окремих державах (Італія, Іспанія) - це також адміністративно-територіальна одиниця вищого рівня. 2. Вид автономії. У цьому випадку до найменування області додається термін «автономна».

Ознаки місцевого самоврядування: адміністративні межі, що визначають територію місцевого самоврядування; політико-юридичні обмеження (законодавство, що визначає принципи та порядок діяльності органів самоврядування); наявність власної компетенції, яка не співпадає із компетенцією інших органів влади; господарська самостійність у вирішенні питань місцевого значення; відповідальність перед територіальною громадою.

Опис міста - розділ стратегічного плану, який враховує його географічні, історичні, демографічні, економічні, соціальні особливості та об'єктивні тенденції їх розвитку.

Опитування громадської думки - це з'ясування думки громадян-членів територіальної громади з питань, який викликають громадський інтерес, пасивний метод вивчення побажань громадян через анкетування, але також його можна розглядати і як збір інформації про сукупну думку, або розподіл думок певного контингенту населення з будь-якого питання.

Орган місцевого самоврядування - орган (інституція), який утворюється територіальною громадою (територіальними громадами села, селища, міста, району у місті, району, області) у встановленому чинним законодавством порядку для виконання завдань і функцій місцевого самоврядування, наділених, відповідно до закону, владними повноваженнями, що реалізуються у визначених законом правових та організаційних формах. До органів місцевого самоврядування належать: сільські, селищні, міські, районні (у місті) ради та їх виконавчі органи; районні та обласні ради; органи

самоорганізації населення.

Органи місцевого самоврядування - сукупність організаційних форм і політико-правових інститутів прямого волевиявлення жителів певної території. До органів місцевого самоврядування відносяться: безпосередні органи - збори, сходи громадян, на яких прямим волевиявленням більшості жителів вирішуються місцеві питання (вони проводяться в невеликих населених пунктах, де для цього не утворюються представницькі органи); представницькі органи - ті, які обираються безпосередньо населенням і які можуть іменуватися муніципальними зборами, комітетом, думою тощо; виконавчі органи - посадові особи та підрозділи місцевого самоврядування (міський, сільський, селищний голови, виконавчі комітети, старости тощо), що обираються населенням або представницьким органом. Можуть також утворюватися й інші органи територіального самоврядування: ради мікрорайонів, вуличні, будинкові комітети, союзи, асоціації органів місцевого самоврядування тощо.

Органи самоорганізації населення - представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених Законом «Про органи самоорганізації населення» (2001). Органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські та селищні комітети.

Організація влади - набір форм і методів розподілу влади по вертикалі (за рівнями), а на кожному рівні - по горизонталі і за функціями.

II

Парадигма розвитку механізмів трансформації державного управління в умовах суспільних змін - теоретико-методологічна модель, що уособлює сукупність цінностей,

методів, технічних навичок та засобів, прийнятих у науковому співтоваристві у рамках наукової традиції, яка утвердилася у певний відрізок часу у галузі наук «Державне управління» стосовно незворотної, спрямованої, закономірної, якісної зміни різноманітних практичних заходів, засобів, інструментів, важелів з реалізації управлінських рішень та організаційних, координуючих, регулюючих та контролюючих впливів відповідно до визначених цілей проведення суспільних змін, перетворення суспільства та суспільних відносин відповідно до потреб суспільної світової та вітчизняної практик.

Перепідготовка державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування - це їх навчання з метою здобуття ними освіти відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, магістра з іншою (порівняно з базовою) спеціальністю в межах, як правило, відповідної галузі знань.

Петиція (звернення) - скерування громадянами індивідуальних та колективних послань в органи державної влади, органи місцевого самоврядування, до їх посадових осіб, які повинні дати відповідь на ці звернення. Виділяють три види звернень: пропозиції, заяви і скарги.

Питання місцевого значення - питання безпосереднього забезпечення життєдіяльності територіальної громади, віднесені до таких Конституцією та законами України.

Підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування - це їх навчання з метою оновлення та розвитку знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного вирішення завдань професійної діяльності на державній службі, службі в органах місцевого самоврядування.

Підготовка державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування - це їх навчання з метою здобуття освіти відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, магістра за спеціальностями, спрямованими для професійної

діяльності на державній службі, в органах місцевого самоврядування, а також навчання в аспірантурі, докторантурі Академії, інших навчальних закладах або наукових установах за спеціальностями, спрямованими для професійної діяльності на державній службі.

Підстави для відкликання депутата місцевої ради - 1) порушення депутатом місцевої ради положень Конституції та законів України; 2) пропуск депутатом місцевої ради впродовж року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів; 3) невідповідність практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням його передвиборної програми; 4) використання депутатського мандата в особистих чи корисливих цілях; 5) систематичне порушення депутатом місцевої ради норм депутатської етики. Виборці мають право порушувати питання про відкликання депутата місцевої ради також з інших підстав, які вони вважатимуть суттєвими.

Плани і програми розвитку міст - документи, в яких визначена певна поетапність дій щодо вирішення економічних, соціальних, екологічних проблем міста з поєднанням необхідних для цього ресурсів та визначенням джерел фінансування.

Планування - вид управлінської діяльності, направлений на визначення перспективного стану об'єкту (системи), воно сприяє створенню орієнтирів майбутньої діяльності. Його зміст: послідовна реалізація на конкретний період програми дій конкретного суб'єкта щодо об'єкта із визначенням мети, завдань, виконавців, способу досягнення, обсягів, методів, термінів, результатів, наслідків тощо.

Планування територіального розвитку міста - дотримання раціональної планувальної організації території та узгодженого взаємного розміщення виробничих комплексів, житлових районів, громадських центрів, зон масового відпочинку та інших об'єктів.

Планування території - процес регулювання використання територій, яка полягає у створенні та впровадженні містобудівної документації, ухваленні та реалізації відповідних рішень; правова діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, пов'язана з регулюванням використання територій, що полягає у розробці та затвердженні документації, відповідно до якої здійснюється використання земель населених пунктів та інших категорій земель. Ця діяльність органів влади на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях регулюється Законами «Про основи містобудування» (1992 р.), «Про планування та забудову територій» (2000 р.), «Про генеральну схему планування території України» (2002 р.) та іншими нормативно-правовими актами.

Повноваження власні або самоврядні - ті, які виконками рад здійснюють самотійно і під свою відповідальність. Реалізація цих повноважень пов'язана з вирішенням питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню (повноваження щодо утримання житла, соціально-культурної сфери, доріг, благоустрою, водо - та теплозабезпечення). Часто ці галузі фінансуються за остаточним принципом.

Повноваження делеговані - функції, повноваження, яких набуває певний суб'єкт (орган чи посадова особа) шляхом передачі йому для виконання від іншого суб'єкта, за власним рішенням останнього, або на підставі норми закону.

Повноваження делеговані органам місцевого самоврядування - надані законом окремі повноваження органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування, реалізація яких пов'язана з виконанням функцій виконавчої влади на місцях і у виконанні яких виконками є підконтрольними та підзвітними відповідним органам виконавчої влади.

Повноваження місцевого самоврядування - це визначені

Конституцією та законами України, іншими правовими актами права та обов'язки територіальних громад, органів місцевого самоврядування щодо здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування

Повноваження районних та обласних рад - забезпечення реалізації спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ і міст на своїй території, а також захист інтересів місцевого самоврядування перед районними та обласними державними адміністраціями.

Політика регіонального розвитку - вплив суб'єктів управління на всіх учасників відтворювального процесу для досягнення параметрів вибраного сценарію щодо розвитку регіону. Її взаємозалежні та взаємозначальні елементи: соціальна політика - сукупність дій, спрямованих на зміну умов праці та життя людей (населення регіону); структурна політика - сукупність дій, метою яких є зміна структурних характеристик господарства регіону та його елементів; політика розміщення - дії з раціоналізації територіальної організації господарства регіону; інвестиційна політика - дії, спрямовані на забезпечення пріоритетних напрямків інвестицій.

Політична комунікація - процес постійної комунікації з суспільством з метою побудови підтримки для організації, її керівників, діяльності, що проводиться.

Посадова особа місцевого самоврядування - відповідно до ст. 2 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2001) це особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій, і отримує заробітну плату з місцевого бюджету. Сюди належать: керівники місцевого самоврядування (посадові особи територіальної громади); керівники органів місцевого самоврядування; відповідальні працівники органів місцевого самоврядування,

які займають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків.

Посадова особа територіальної громади - сільський, селищний та міський голова, який є одноосібним представником відповідної територіальної громади. Він очолює відповідну раду та її виконавчі органи, головує на засіданнях ради. (Див. ст. Голова сільський, селищний, міський).

Поточний бюджет - доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків.

Поточні видатки - видатки з фінансування підприємств комунальної власності, установ, організацій та органів місцевого управління, а також заходів соціального захисту.

Правило Діллона - правило, що застосовується при створенні законів, якими повноваження делегуються органам місцевого самоврядування: «Муніципалітет володіє і може здійснювати такі і жодних інших повноважень: по-перше, ті що надані у прямій формі; по-друге, ті, що неминуче притаманні чи впливають з наданих у прямій формі повноважень; по-третє, ті, що безумовно потрібні для проголошених цілей і завдань муніципалітету - не лише зручні, але й необхідні...».

Право комунальної власності - право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

Право оперативного управління - форма обмеженого розпорядження для бюджетних установ, шкіл, дошкільних і медичних закладів тощо. Власник (місто) обмежує права суб'єкта управління утриманням та обслуговуванням об'єкта власності без права отримувати навіть орендну плату. Площі в цих об'єктах здаються в оренду міськими або районними органами управління.

Право спільної власності територіальних громад виникає на основі рішень представницьких органів місцевого самоврядування

про об'єднання об'єктів права комунальної власності для забезпечення спільних громадських потреб. Порядок володіння, користування та розпорядження цими об'єктами визначається представницькими органами на основі угод.

Предмети відання органів та посадових осіб місцевого самоврядування - визначене Конституцією, законами України та підзаконними актами коло питань (питання місцевого значення, а також питання з окремих повноважень виконавчої влади, що делеговані органам місцевого самоврядування), в межах яких територіальна громада, органи та посадові особи місцевого самоврядування здійснюють свою діяльність та приймають рішення.

Публічна установа - адміністративний орган, що фінансується за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, юридична особа приватного права в рамках подібного фінансування.

Р

Ради місцеві - це єдині виборні представницькі органи територіальних громад, що складаються з депутатів, обраних безпосередньо територіальною громадою; акумулюють інтереси територіальних громад і володіють правом представляти їх; мають виключне право приймати рішення від імені територіальної громади. До них належать: сільські, селищні, міські ради.

Ради районна та обласна - органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, сіл, селищ, міст у межах повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами. *Див. ст.* Загальний склад районної ради, Загальний склад обласної ради.

Ради районні у місті можуть утворюватися, відповідно до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», у містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради. Рішення про утворення або не утворення районних у містах рад повинні бути прийняті не пізніше як за 6 місяців до дня проведення чергових виборів. Районні у

містах ради формують виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є головою її виконавчого комітету. Районні у містах ради та їх виконавчі органи виконують повноваження відповідно до чинного законодавства України.

Ради сільська, селищна, міська - органи місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законами. (*Див. статті Ради місцеві, Загальний склад ради, Загальний склад сільської, селищної, міської, районної у місті ради*).

Район - 1. Адміністративно-територіальна одиниця, що була створена в УРСР у 1923 р. шляхом об'єднання волостей. Величина району була середньою між повітом та волостю. 2. Адміністративні райони, які складають графства (США, Великобританія). До їх складу належать селища та незабудований простір навколо них.

Район сільський — це середній рівень адміністративно-територіального поділу України; невелика територія з переважно агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, що входять до її складу, як самостійні адміністративно-територіальні одиниці.

Район у місті - адміністративно-територіальна одиниця міста.

Районна адміністрація - виконавчий орган міської ради, який в межах визначеної міською радою компетенції, забезпечує виконання вимог законодавства та задовольняє потреби і запити населення на території відповідного району міста. Районна адміністрація створюється міською радою і у своїй роботі підконтрольна і підзвітна їй, підпорядкована міському голові і виконавчому комітетові.

Районний бюджет - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

Районні та обласні ради - органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст.

Регульовані доходи - це доходи, які з метою фінансового вирівнювання та збалансування місцевих бюджетів надходять до них у вигляді відсоткових відрахувань від деяких загальнонаціональних податків, зборів, платежів.

Регулювання - 1. Управління, спрямоване не на розвиток, а на підтримку функціонування об'єкта. Це необхідно розуміти як процес, що забезпечує потрібні значення істотних показників у функціонуванні об'єкта управління на основі визначених форм і методів впливу. 2. Система адміністративно-правових, економічних та інших важелів, що обумовлюють створення якісно нових взаємовідносин суб'єктів господарювання й органів управління в процесі досягнення основної цілі управління. Державне регулювання регіонального розвитку складається з адміністративно-правового, економічного та специфічно-територіального регулювання.

Регулювання розвитку регіону (адміністративно-правове) включає розробку регіональних програм на середньо - та короткотерміновий період (до 5 років). Програми спрямовано на вирішення проблем поточної збалансованості, стабілізації економіки, подолання спаду виробництва, фінансового оздоровлення. Для забезпечення стратегічних перетворень в економіці регіону та позитивних змін у соціально-економічній ситуації можуть складатись структурні програми на середньо - та довготермінову перспективу (5-10 років). Також розробляється комплексний

прогноз економічного та соціального розвитку України (на 10-15 років).

Регулювання розвитку регіону (економічне) передбачає використання економічних регуляторів розміщення продуктивних сил і регіонального розвитку. До економічних регуляторів з боку держави належать податкова політика (види місцевих податків, ставки, пільги та об'єкти оподаткування), цінова політика, квоти та ліцензії, дотації та субвенції, державні закупівлі. Така система економічних регуляторів мусить мати цілеспрямований, стимулюючий характер, бути чітко обмеженою у частці щодо пільг та дотацій.

Регулювання розвитку регіону (специфічно-територіальне) визначає конкретні методи державного регулювання розвитку регіонів, через проведення типологізації регіонів (географічне положення, рівень економічного й соціального розвитку, рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків) на макро - і мікрорівні.

Референдум - (від лат. referendum - те, що має бути повідомлене) форма безпосередньої демократії, спосіб прийняття законів та інших рішень з найважливіших питань громадського життя прямим волевиявленням громадян через усенародне голосування.

Референдум місцевий - найвища нормативна форма прийняття територіальною громадою відповідної адміністративно-територіальної одиниці рішень із питань, що належать до компетенції місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування.

Розвиток для соціальних систем - це незворотна, спрямована, закономірна зміна упорядкованих станів соціальної системи, що забезпечується наявністю її самоорганізаційної спроможності внаслідок досягнення критично-достатньої інтеграції ідей, технологій, ресурсів, умов, менеджменту та

виконання.

Розвиток механізмів трансформації державного управління в контексті суспільних змін - незворотна, спрямована, закономірна, якісна зміна різноманітних механізмів державного управління, що являють собою практичні заходи, засоби, інструменти, важелі з реалізації управлінських рішень та організаційних, координуючих, регулюючих та контролюючих впливів відповідно до визначених цілей проведення суспільних змін та потреб світової та вітчизняної практик.

Розподіл влади - стан організації влади, що визначає не тільки різноманітні форми її організації, але і механізми їх взаємодії один з одним так, щоб ефективно використовувався весь обсяг влади.

С

Самоврядна територіальна одиниця - адміністративно-територіальна одиниця (село, селище, місто), жителі якої реалізують своє право на здійснення місцевого самоврядування.

Самоврядні повноваження - повноваження, якими органи і посадові особи місцевого самоврядування наділяються законом для виконання завдань і функцій місцевого самоврядування.

Самоврядування - це публічна влада, що формується територіальною спільнотою для самостійного вирішення безпосередньо або через обрані ними органи всіх питань місцевого життя на основі законів та власної фінансової та економічної бази.

Самодостатність територіальної громади - наявність у територіальної громади матеріальних та фінансових засобів достатніх для здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування в обсязі, що забезпечує належну якість соціальних послуг, які надаються населенню в системі місцевого самоврядування.

Самооподаткування - форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів

населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру.

Самоорганізаційна спроможність - це керуючий параметр (чинник), який є інтеграційним проявом дії загальних чинників впливу на процеси самоорганізації, в тому числі ідей, технологій, ресурсів, менеджменту та виконання, при критичному значенні якого соціальна система спонтанно переходить у новий упорядкований стан.

Самостійність - право місцевої влади приймати рішення про надання послуг населенню за відповідними стандартами.

Самостійність територіального самоврядування - принцип, за яким в обсязі своїх завдань і повноважень органи територіального самоврядування є самостійні в межах чинного законодавства.

Секретаріат ради - робочий орган ради, який здійснює організаційно-технічні заходи з підготовки і проведення сесій та роботи комісій ради; організаційне та інформаційне забезпечення діяльності депутатів; проводить реєстрацію депутатів; реєструє депутатські запити тощо. У своїй діяльності секретаріат керується положенням, яке затверджується радою.

Селище - сільський населений пункт, який за функціями призначення у загальній системі адміністративно-територіального устрою посідає проміжне місце між селом і містом.

Село - тип поселення, жителі якого зайняті переважно у сільському господарстві. Крім того, до сільських населених пунктів за статистичним обліком належать станційні селища, шляхові дільниці, селища лісгоспів, зимівлі, інші дрібні селища, не зв'язані з сільським господарством.

Сесія - термін, упродовж якого рада проводить пленарні засідання та приймає рішення з питань, віднесених до її відання законодавством. Перша організаційна сесія новообраної місцевої ради скликається відповідною територіальною виборчою комісією, яку відкриває і веде голова цієї комісії.

Сесія ради - період роботи представницького органу місцевого самоврядування. Сесія складається з пленарних засідань ради та засідань постійних комісій, скликається в міру необхідності, але не менше одного разу на квартал. Порядок скликання сесії ради та порядку її роботи визначається регламентом ради, що затверджується не пізніш як на другій сесії ради.

Система гарантій - це сукупність економічних, політичних та правових умов і засобів, що забезпечують повну ефективну реалізацію територіальними громадами, органами місцевого самоврядування завдань і функцій місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування - сукупність органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення та організаційних форм, за допомогою яких територіальна громада здійснює своє конституційне право самостійно вирішувати питання місцевого значення. **С.м.с.** відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення.

Система розселення - певний вид розташування сукупності населених пунктів на певній території.

Сільський округ (сільрада) - адміністративно-територіальне утворення, яке складалося з кількох населених пунктів, розташованих поблизу один одного, і діє під юрисдикцією єдиної територіальної громади та органів місцевого самоврядування.

Сільський схід - орган сільських громад, а також місцеві збори, де обирали старосту та урядовців громади, вирішували господарські справи.

Сільський, селищний, міський голова - головна посадова особа

територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

Сільські, селищні, міські ради - органи місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України та законами України.

Скарга - звернення з вимогою поновлення прав, захисту законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Склад ради - кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому законом порядку.

Служба в органах місцевого самоврядування - це професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом

Службовці органів місцевого самоврядування - особи, які займають посади в органах місцевого самоврядування, пов'язані з виконанням завдань і функцій місцевого самоврядування та отримують заробітну плату з місцевого бюджету.

Соборність України - ідея об'єднання в єдиний державний устрій усіх етнічних українських земель. Уперше була здійснена в підписаному 22 січня 1919 р. Акті Соборності між УНР і ЗУНР.

Соціальна інфраструктура міста - це підрозділ міського господарства, інтегрованою ланкою якого є діючий на території міста комплекс об'єктів, що об'єднує матеріальні та організаційні елементи обслуговування населення міста.

Соціальна інфраструктура села - сукупність організацій і підприємств, які забезпечують сприятливі умови життєдіяльності людей, на виробництві та в побуті. Галузі соціальної інфраструктури не виробляють продукції, але вони створюють умови для її виробництва. Соціальна інфраструктура має множинність інтегрованих галузей і підгалузей. До її складу входять установи освіти, охорони здоров'я та праці, спортивні організації, захисту навколишнього середовища, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, роздрібна торгівля, громадське харчування, громадський транспорт, зв'язок, інформаційна служба і техніка безпеки, дитячі установи тощо. Підрозділи соціальної інфраструктури активно беруть участь у відтворенні робочої сили, забезпечують нормальні умови життя і трудової діяльності як самих працівників, так і членів їх сімей.

Соціальна проблема - складне теоретичне або практичне питання, що потребує розв'язання, вивчення, дослідження і має соціальний характер.

Соціальне обслуговування - вид соціальної дії щодо надання безкоштовно чи на пільгових умовах, на компенсаційних або благодійних засадах різноманітних соціальних послуг з метою задоволення духовних, естетичних, моральних, освітніх, оздоровчо-лікувальних, матеріальних та інших інтересів людей.

Соціальне партнерство - спільна діяльність суб'єктів державного управління (органи державної влади) та громадянського суспільства (органи місцевого самоврядування, партії, профспілки, інші громадські організації), спрямована на узгодження інтересів та вирішення проблем, передусім у соціально-економічній сфері.

Соціальний капітал - під цим терміном розуміють певну сукупність нематеріальних бонусів для громади, які допомагають зміцнювати, солідаризувати та розвивати її (наприклад, рівні

взаємної довіри, взаємодопомоги та солідарності громадян, ступінь соціальної відповідальності, тощо). Соціальний капітал поділяють на «в'язучий», який вимірюється силою горизонтальних зв'язків у межах окремих групах громади, та «з'єднуючий», який визначається рівнем взаємодії поміж такими групами у громаді. Чим вищий соціальний капітал громади - тим вища її соціальна єдність.

Соціальні допомоги - компенсація за втрату доходів через хворобу чи тимчасову непрацездатність; виплати літнім людям; тим, хто постійно непрацездатний та безробітний; допомога сім'ям на дітей та вартість допомоги соціального забезпечення.

Соціальні послуги - комплекс соціальних дій установ, відповідних громадських і приватних організацій, спрямованих на створення та покращення умов життєдіяльності людей, можливостей їх самореалізації, реалізацію особистих, політичних і соціальних прав.

Спеціальна економічна зона (СЕЗ) - обмежена частина території держави, на якій встановлюється спеціальний економіко-правовий режим діяльності суб'єктів підприємництва.

Спеціальний фонд бюджету - складова частина бюджету, що утворюється з цільових надходжень і використовуються за цільовим призначенням у межах і з коштів, що надійшли до цього фонду для реалізації певної мети.

Спеціальні гарантії місцевого самоврядування - це правові засоби забезпечення його діяльності, які встановлені як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

Спеціальні територіальні утворення - військові, судові округи, прикордонні, екологічні, спеціальні (вільні) економічні зони, адміністративно-територіальні утворення з особливим режимом функціонування та інші територіальні утворення, порядок яких має визначатися окремими законами.

Спеціально призначені кошти - кошти, які надаються для цільових витрат (тобто на визначені послуги або функції).

Спільна власність територіальних громад - муніципальна

(комунальна) власність, яка за рішенням територіальних громад чи їх представницьких органів об'єднується для забезпечення спільних інтересів. Вона може бути «без» та «із» визначенням часток територіальних громад.

Спільна власність територіальних громад без визначення часток територіальних громад - об'єкти, що задовольняють спільні потреби територіальних громад і перебувають в управлінні районних та обласних рад (обласні лікарні, театри, філармонія, бібліотеки тощо).

Спільна власність територіальних громад із визначенням часток територіальних громад - об'єкти, які за рішенням двох або декількох територіальних громад об'єднуються для спільного фінансування, утримання та використання (млин, переробний завод тощо).

Спільнота - група людей, об'єднана спільними поглядами та помешканням на одній території.

Сталий розвиток - процес розбудови держави на основі узгодження і гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь.

Стимулювання розвитку регіонів - комплекс правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на досягнення сталого розвитку регіонів на основі поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання потенціалу регіонів в інтересах їх жителів та держави в цілому.

Стратегічна програма розвитку регіону - документ, що містить план дій і метою якого є гармонійний розвиток регіону в довгостроковому періоді. Цей документ має стати основним інструментом програмування регіонального розвитку. Його підготовка та впровадження - це першочергові завдання для органів влади регіонального рівня.

Стратегічне планування - пошук нових можливостей розвитку і координуванні їх з головними цілями та внутрішнім потенціалом організації.

Стратегічне планування розвитку громади - це цілеспрямована робота групи, сформованої із представників усіх верств громади, над визначенням: майбутнього образу адміністративно-територіальної одиниці, стратегічних цілей для досягнення сформованого образу та алгоритму дій.

Стратегічний план - формалізований документ, що розробляється на підставі стратегії і визначає конкретні заходи, їх послідовність, строки, ресурси, відповідальність.

Структура управління - внутрішньо упорядкована, ієрархічно побудована цілісна сукупність відносно самостійних органів управління та їх підрозділів, що здійснюють діяльність у межах закріплених за ними функцій і компетенцій.

Субвенція - (з лат. - приходити на допомогу) метод бюджетного регулювання, що застосовується для збалансування нижчестоячих бюджетів. Субвенція видається нижчестоячому бюджетові з чітко обумовленим призначенням як державна грошова допомога на програми і заходи, спрямовані на підтримку гарантованого законодавством мінімуму соціальної забезпеченості населення регіонів, де такий мінімум не забезпечується власними бюджетними доходами з незалежних від них причин економічного розвитку. Субвенції можуть направлятися на розвиток соціально-культурної, побутової сфер, вирішення проблем зайнятості на ін. В разі порушення умов їхнього використання підлягають поверненню до вищестоячого бюджету водночас з поданням звіту про витрачені суми.

Субвенції інвестиційні - безповоротні, безоплатні трансферти, отримані органами місцевого самоврядування від уряду або міжнародних організацій для фінансування придбання нефінансових капітальних активів.

Суб'єкт управління господарським комплексом - держава в особі органів влади - рад, органів державного управління, органів суду, прокуратури.

Суб'єкти муніципального управління - територіальні громади, органи місцевого самоврядування та уповноважені ними щодо цього органи, керівники, фізичні та юридичні особи.

Суб'єкти муніципально-правових відносин - спільноти, особи, органи, організації тощо, які, згідно з приписами муніципально-правових норм, є носіями взаємних юридичних прав і обов'язків. Суб'єктами муніципально-правових відносин виступають: 1) фізичні особи - громадяни, іноземці, біпатриди, апатриди - члени відповідної територіальної громади; 2) спільноти (колективи) людей - територіальні громади (жителі сіл, селищ, міст), внутрішні територіальні громади (жителі районів у містах, мікрорайонів тощо); 3) органи місцевого самоврядування та їх посадові особи; 4) кандидати в депутати місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів; 5) депутати місцевих рад; 8) збори виборців; 9) сільські, селищні, міські голови; 10) територіальні, окружні та дільничні виборчі комісії; 11) об'єднання громадян - політичні партії, громадські організації, профспілки, релігійні об'єднання; 12) загальні збори громадян за місцем проживання; 13) органи державної влади та їх посадові особи; 14) асоціації органів місцевого самоврядування тощо.

Суб'єкти планування - органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також фізичні та юридичні особи.

Субсидія (із лат. допомога, підтримка) - фінансова допомога у вигляді грошей або натуральною формою, що надається найчастіше з державного бюджету місцевим органам влади, юридичним і фізичним особам, іншим державам. Можуть також надаватися з місцевих бюджетів або зі спеціальних фондів. Як метод бюджетного регулювання застосовується з метою збалансувати місцеві бюджети, зміцнити їхню доходну базу.

Субсидія надається на безповоротне фінансування певних заходів і конкретних установ, тобто має цільовий характер.

Схема планування території - містобудівна документація, яка визначає принципові вирішення планування, забудови та іншого використання відповідних територій адміністративно-територіальних одиниць, їх окремих частин.

Теорії місцевого самоврядування - теоретичні основи вчення про місцеве самоврядування: теорія вільної громади, громадівська теорія, державницька теорія, громадівсько-державницька теорія або теорія муніципального дуалізму.

Теорія розподілу - застосований на рівні соціальної чи державної політики науковий метод управління, покликаний сприяти підвищенню продуктивності (оптимально змішаний аналіз). Мета полягає в розподілі недостатніх ресурсів таким чином, щоб використати весь наявний бюджет, водночас вирівнюючи максимальні і мінімальні норми прибутку в тій чи іншій галузі, аби нічого не можна було виграти, перейшовши з однієї діяльності на іншу.

Територіальна громада - жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Територіальні громади сіл, селищ, міст можуть мати власну символіку (герб, прапор, тощо), яка відображає їх історичні культурні, соціально-економічні та інші місцеві особливості і традиції.

Територіальна громада вторинна - населення «штучної» адміністративно-територіальної одиниці (регіони і субрегіони), яка може або визнаватися суб'єктом права на місцеве самоврядування, або не визнаватися як таким.

Територіальна громада первинна - жителі «природних» адміністративно-територіальних одиниць, тобто поселень.

Територіальне самоврядування - місцеві і регіональні органи влади,

які демократично обрані жителями і відповідальні за виконання місцевих/регіональних завдань.

Територія пріоритетного розвитку (ТПР) - територія, на якій склалися несприятливі соціально-економічні та екологічні умови, незадовільний стан зайнятості населення і на якій запроваджується спеціальний режим інвестиційної діяльності для створення нових робочих місць.

Технологія управління - прийоми, порядок, регламент виконання процесу управління. Т.у. складається з інформаційних, обчислювальних, організаційних і логічних операцій, що виконуються керівниками і фахівцями різного профілю за певними алгоритмами вручну або з використанням технічних засобів. Розрізняють: лінійну технологію управління, управління по відхиленнях, управління за результатами, управління по цілях, управління за ситуації, пошукове управління.

у

Управління - а) як наука це система впорядкованих знань у вигляді концепцій, теорій, принципів, способів і форм управління; б) як мистецтво це здатність ефективно застосовувати науку управління в конкретній ситуації; в) як функція це цілеспрямований інформаційний вплив на людей та організації, здійснюваний з метою спрямувати їх дії на отримання бажаних результатів; г) як процес це сукупність управлінських дій, що забезпечують досягнення поставлених цілей шляхом перетворення ресурсів на «вході» у продукцію або послуги на «виході»; д) як апарат це сукупність структур і людей, що забезпечують використання і координацію всіх ресурсів соціальних систем для досягнення їх цілей.

Управління об'єктами права комунальної (муніципальної) власності - законодавчо регламентована діяльність, яка спрямована на використання об'єктів права комунальної (муніципальної) власності відповідно до повноважень, які покладені на органи місцевого самоврядування.

Управління регіональне - «регіональне» (від лат. Regionalis - місцевий, обласний) означає приналежність до певної території - району (регіону), області, країни, групи країн. Регіональне управління - це цілеспрямований вплив органів влади місцевого та регіонального рівнів на підприємства й організації регіону з метою досягнення загальнорегіональних цілей. Для ефективного управління необхідно зробити комплексну оцінку стану регіону за такими напрямками: морфологічний аналіз регіону, аналіз виробничого потенціалу регіону, розробка комп'ютерної макромоделі регіону, комплексний аналіз населення; аналіз інформаційних процесів. Регіональне управління, що є одним із видів територіального, зумовлено об'єктивними передумовами, а саме: адміністративно-правовими, що пов'язані з адміністративно-територіальним поділом і наявністю місцевих владних структур, що здійснюють управління регіоном (територією) на підставі, в межах та у спосіб, передбачений чинним законодавством України; соціально-економічними, які пов'язані з територіальним поділом праці, відмінностями у природних умовах, національно- культурними особливостями населення. Суть управління регіоном виявляється в реалізації багатьох принципів. Принцип історизму має універсальне значення і дає змогу об'єктивно оцінити відносну цілісність, завершеність того чи іншого етапу розвитку регіону. Принцип єдності регіональної політики суспільства та господарського будівництва - орієнтує на комплексний підхід до врахування природно- господарських особливостей кожного регіону, завдань його економічного та соціального розвитку; передбачає поєднання економічних методів управління та місцевої ініціативи, відповідальність місцевих органів управління за комплексний розвиток відповідних регіонів; комплексності, що відображає об'єктивні процеси суспільного поділу праці та регіональної інтеграції

виробництва, орієнтує забезпечення комплексно-пропорційного розвитку господарства регіонів. Принцип природно-господарської збалансованості та оптимальності означає дотримання обґрунтованої економічної відповідності між нарощуванням виробничого потенціалу галузей господарства країни та розробкою і реалізацією заходів щодо захисту довкілля, орієнтує на забезпечення раціонального регіонального розвитку. Принцип пріоритетності сприяє ранжуванню цілей та завдань розвитку регіону відповідно до стратегії його розвитку та можливостей. Принцип варіантності (альтернативності) передбачає необхідність вибору оптимального шляху для виконання завдань та досягнення цілей в управлінні регіоном. Принцип узгодження інтересів місцевих органів управління та підприємств, установ, організацій, громадськістю передбачає взаємну відповідальність та зобов'язання щодо розвитку та функціонування регіону. Принцип пропорційності забезпечення фінансовими ресурсами за рівнями адміністративно-територіальної ієрархії та розширення фінансово-економічної самостійності територіальних одиниць нижнього рівня.

Управління регіональним соціально-економічним розвитком виявляється в реалізації його організаційних та методичних принципів: історизму; єдності регіональної політики суспільства та господарського будівництва; комплексності; природно-господарської збалансованості та оптимальності; пріоритетності; варіантності; узгодження інтересів місцевих органів управління з комплексним розвитком регіону, з госпрозрахунковими інтересами підприємств на основі єдиної відомчо-територіальної системи стимулювання та відповідальності; пропорційності забезпечення фінансовими ресурсами за рівнями адміністративно-територіальної ієрархії та розширення фінансово-економічної самостійності територіальних одиниць нижнього рівня.

Управлінська культура - суттєва складова сучасного управління, основні елементи якої - це метод і стиль управлінської діяльності. **У.к.** проявляється через комплекс уявлень про систему цінностей і цілі організації, у ставленні до справи, у правилах й нормах ділової поведінки, і, як наслідок, - у характері і змісті управлінських рішень та відповідних управлінських впливів. Одним з проявів сучасного стилю управління на державному рівні є реалізація функції зв'язків з громадськістю, тобто інформування останньої про свою діяльність та з'ясування оцінки нею цієї діяльності .

Управлінська стратегія - система концептуальних положень про най-ефективніші напрямки розвитку регіональних систем, розв'язання великих територіальних проблем і розміщення продуктивних сил держави.

Управлінське рішення - творчий акт суб'єкта управління з метою здійснення управлінського впливу щодо вирішення певної проблеми, питання.

Управлінські технології - сукупність методів та процесів управління, а також науковий опис способів управлінської діяльності, в тому числі управлінських рішень для досягнення цілей організації. **У.т.** розвиваються шляхом типізації управлінських ситуацій, виділення найбільш характерних процедур і операцій. Можна класифікувати **У.т.** за основними управлінськими функціями, а саме, технології планування, організації, мотивації, контролю, комунікації, прийняття рішень. **У.т.** є різновидом соціальних технологій. У сучасному державному управлінні в основному використовуються програмно-цільові управлінські технології та технології процесного управління за результатами, шляхом постійних вказівок та перевірок і на базі штучного інтелекту (системи підтримки рішень). Серед актуальних напрямів удосконалення управлінських технологій державного управління такі: забезпечення належної організованості, необхідної регламентації та

ефективності розвитку міжгалузевих, міжтериторіальних, проблемних цільових програм різного рівня; розроблення в межах державного апарату науково обґрунтованих технологій підготовки, прийняття і реалізації управлінських рішень; розвиток технологій для організаційних форм управлінської діяльності; розроблення технологій зворотних зв'язків управлінських процесів.

Ухвала - рішення ради, прийняте у межах її компетенції для досягнення певної цілі, що спричинює певні юридичні наслідки. Ці рішення є обов'язковими до виконання на території, підвідомчій раді.

Ф

Факторний аналіз - аналіз переваг та недоліків, який здійснюється окремо для кожного фактора, що характеризує територію, внаслідок якого визначається низка переваг та недоліків, що має територія в конкуренції з іншими містами та регіонами

Федерація - форма державного устрою, союзна держава, що складається з державних утворень (республік, штатів, земель і. т. і.), які діють до певної міри самостійності.

Фінансова політика - сукупність заходів місцевої влади, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів території для забезпечення функцій місцевого самоврядування.

Фінансове вирівнювання - процес перерозподілу фінансових ресурсів на користь адміністративно-територіальних одиниць, які не мають достатньої власної доходної бази. Цей процес забезпечується центральними органами державної влади.

Фінансове планування - це процес, зміст якого полягає у розробці, координації та реалізації відповідних програм (стратегій) з метою досягнення фінансових цілей та виконання фінансових програм органів місцевого самоврядування. Базовими елементами цього процесу є: складання бюджету, фінансове прогнозування, капітальне програмування, боргове планування, моніторинг тенденцій, стратегічне планування і планування економічного розвитку. Складання

міського бюджету - розподіл коштів для забезпечення нормального функціонування міського господарства. Фінансове прогнозування - процес складання прогнозу доходів та витрат майбутніх років, яке базується на загальнооекономічних припущеннях та певних специфічних міркуваннях щодо змісту фінансової політики. Капітальне програмування - процес розробки багаторічного плану нарощування капіталу, необхідного для коротко - і довготермінового матеріального розвитку міської громади. Боргове планування - процес визначення структури та оптимального розміру боргового фінансування коротко - та довготермінової програми нарощування капіталу. Моніторинг тенденцій - аналіз використання значної кількості економічних та фінансових індикаторів для спостереження за податковою ситуацією в міській громаді та органах місцевого самоврядування. Стратегічне планування - безперервний процес розробки прогнозів та планів на майбутнє. Планування економічного розвитку - це процес розробки такої економічної політики міської влади, яка б стимулювала економічну активність та економічне зростання в місті. Цей вид планування вимагає аналізувати вплив оподаткування та наслідки різних сценаріїв економічного розвитку з точки зору майбутніх доходів та витрат органів місцевого самоврядування.

Фінансові інструменти місцевого економічного розвитку - засоби, важелі та механізми, доступні місцевій владі, за допомогою яких досягається місцевий економічний розвиток.

Фінансово-кредитні ресурси органів місцевого самоврядування - кошти, що залучаються місцевою владою до бюджету за рахунок кредитів, внутрішніх місцевих позик, місцевих лотерей, дивідендів від цінних паперів та інших запозичених ресурсів.

Фокусні групи - інтерв'ю з невеликими групами населення (підібраними за певним принципом однорідності) щодо

питань, які цікавлять усю громаду. Принцип однорідності означає, що у фокусну групу підбираються громадяни однієї категорії, наприклад, жінки, або підприємці, пенсіонери тощо. Одна і та ж тема повинна обговорюватися у різних фокусних групах. Фіксуються моменти згоди та розбіжності у поглядах; питання, вирішення яких є критично важливими для вирішення проблеми загалом; пропозиції кожного учасника групи.

Фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні - центральна науково-методична, консультативна та координаційна установа при Президентіві України з питань місцевого самоврядування, створена 19.12.1995 р. Ця установа є правонаступницею державної науково-консультативної установи - Фонду сприяння становленню і розвитку місцевого та регіонального самоврядування України, створеного 17.04.1992 р. Діяльність Фонду на сучасному етапі зорієнтована на реалізацію якісно нових завдань розвитку місцевого самоврядування, відповідно до яких необхідно здійснити процес адаптації правової системи України в цій сфері до європейських стандартів. Найвищий керівний орган Фонду - Правління Фонду. Допоміжним органом, на який покладені функції координації діяльності вітчизняних асоціацій та об'єднань органів місцевого самоврядування, інших громадських організацій, є Координаційна рада Фонду. До структурної організації Фонду належать: експертно-консультаційна група, інформаційно-аналітичний відділ, сектор опрацювання та супроводження законодавчих актів, організаційний відділ, міжнародний відділ, секретаріат делегації України у Конгресі місцевих та регіональних влад Європи, Центр ділового співробітництва, Школа муніципального управління.

Форми волевиявлення громадян - місцеві збори, ініціативи, референдуми та консультативні опитування, загальні збори

громадян, колективні та індивідуальні звернення громадян до органів влади і посадових осіб, громадські слухання, вибори, інші, не заборонені законом, форми.

Функції управління - відносно відокремлені в процесі розподілу управлінської діяльності сфери діяльності, що відрізняються специфічними формами і методами впливу на керований об'єкт.

Функціональна зона - спеціалізований простір, призначений для виконання певного виду чи комплексу подібних видів діяльності.

Функціональне зонування - це поділ всієї території міста на функціональні зони з певним режимом і переважним видом господарського використання на перспективу. Зокрема, виділяють такі функціональні підсистеми (зони): промислова - промислові райони, складські приміщення, території розподільчих баз; житлова - житлові масиви, мікрорайони, спеціалізовані та структурні громадські центри, спортивні комплекси; зовнішнього транспорту - аеропорти, залізничні та автомобільні станції та вокзали, пристані, порти; комунально-господарська - трамвайні, тролейбусні, автомобільні та таксомоторні депо і парки, комунальні підприємства.

Функціональне призначення соціальної інфраструктури - надання населенню матеріальних та нематеріальних послуг щодо задоволення різноманітних його потреб, створення якісних умов його проживання.

Функціональні підсистеми міста, якщо розглядати місто як урбоекосистеми. Природна - структура функціонування атмосфери, гідросфери, літосфери, біоценотичного покриву і повністю біосфери - жива підсистема, єдине біоцентричне покриття міста та приміської зони. Її функціонування можна забезпечити створенням та розвитком єдиної системи зелених насаджень міста та приміської зони з контролем цієї зони засобами екологічного моніторингу. Соціальна -

соціальна структура населення, суспільно-економічні, ідеологічні, інтелектуальні та духовні аспекти. Цей соціально-духовний блок, як його називає Н. Ф. Реймерс, має базуватись на розробці та виконанні перспективних планів розвитку міст із залученням науки, політичних сил, громадськості. Техногенна - структура і види житлових умов, праці, транспорту, послуг, обмін інформації. Нею зайнята частина території, яку називають «мертвою» поверхнею. Ця підсистема має бути добре розроблена у генеральних планах розвитку міст із врахуванням її можливих негативних впливів на природну та інші підсистеми. Просторова - простір, зайнятий природною і технічною підсистемами. Ця підсистема має забезпечити раціональне площинне й об'ємне розміщення об'єктів природної та технічної підсистем, передбачати резервування просторів для подальшого розвитку міста. Часова - час, за яким досліджуються зміни в урбоекосистемі. Ця підсистема - основа планування усієї урбоекосистеми, створення динамічних прогностичних моделей розвитку із врахуванням генезису міського ландшафту. Енергетична - підсистема матеріально-енергетичних потоків із оточуючого середовища. Формується сонячним випроміненням і техногенним теплом міста, що зумовлює ксерафілізацію природного середовища та вимагає цілої системи інженерно-технічних та еколого-компенсаційних заходів. Адміністративно-державна - підсистема адміністративних і державних рішень (щодо формування народногосподарського напряму розвитку міста, історико-архітектурних центрів, курортних міст тощо), що надходять «зверху» (від уряду, відомства тощо). Управлінська - прийняття міською владою, що володіє необхідною інформацією, адміністративних, організаційних, політичних, економічних, технологічних рішень, спрямованих на оптимізацію усієї урбоекосистеми. Доцільно відновити розпочату в Україні у 70-80 рр. роботу із

створення «АСУ - місто», оскільки неможливо ефективно управляти такою складною системою як місто.

Функція і структура управління - це дві нерозривно взаємопов'язані та взаємообумовлені сторони системи управління, що виступають відповідно як її зміст та форма. Взаємообумовленість функцій і структури управління передбачає первинність функцій та вторинність структури управління. Для соціальних систем вона витікає з принципу первинності стратегії перед структурою, сформульованого американським вченим А. Чандлером, за яким «стратегія визначає структуру». Проектування структури має базуватися виходячи з стратегічних планів організації і структура організації повинна бути такою, щоб забезпечити реалізацію її стратегії. При зміні стратегії це має позначитися і на змінах в організаційній структурі. Структура органів державного управління має відповідати певному періоду розвитку суспільства і завданням держави. Процес формування структури державного управління містить розподіл функцій, повноважень та відповідальності в системі управління, а також визначення структури органів управління.

Х

Хартія українських міст була прийнята Загальними зборами асоціації міст України 26 червня 1997 р. у Києві. Основна мета - об'єднати зусилля всіх органів міського самоврядування, громадських та інших організацій для розвитку і утвердження місцевого самоврядування, забезпечення органам місцевої влади умов для управління містами. Хартія базується на таких основних засадах: конкретність обов'язків місцевих органів влади в галузі розвитку міст; визначення якісних показників розвитку міст і життя в них; ідея співробітництва і солідарності; ідея надання мешканцям міст гарантованих постійних прав. У заключних положеннях Хартії вказано, що кожен із учасників, що підписали її, бере

на себе зобов'язання домагатися забезпечення усім мешканцям міст прав, задекларованих у Хартії, і дотримуватись основних її принципів та положень.

Хутір - одно - та малодвірні поселення, які розташовані безпосередньо серед сільськогосподарських угідь.

Ц

Цензи (виборчі) - встановлені Конституцією та виборчим законодавством певні критерії (умови), з якими пов'язується реалізація громадянином активного і пасивного виборчого права. Конституція України (ст. 70) та виборче законодавство України передбачають такі цензи. Для активного виборчого права: віковий - виборчого права набувають громадяни України, яким на день виборів виповнилося вісімнадцять років. У деяких державах встановлений інший віковий ценз - 16 років, зокрема у Бразилії, Кубі, Ірані; дієздатності - не мають права голосу громадяни, визнані судом недієздатними; осілості - право голосу на виборах мають громадяни України, які проживають на території відповідних адміністративних одиниць. У Франції такий ценз становить 6 місяців, у новій Зеландії - 3. Для здійснення пасивного виборчого права є також певні види цензів. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (1998 р.), депутатом сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради, сільським, селищним, міським головою може бути обраний громадянин України, який має право голосу і на день виборів досяг вісімнадцяти років. Особи, які займають посади, що відповідно до закону є несумісними зі статусом депутата ради, а також сільського, селищного, міського голови, зобов'язані у випадку їх обрання залишити посаду, яка є несумісною зі статусом депутата, сільського, селищного, міського голови, та у передбачених законом випадках припинити будь-яку підприємницьку діяльність - суть цензу несумісності посад. Ценз невиборності - обмеження права

бути обраним. Виокремлюють два його різновиди: абсолютний, коли особа не має права бути обраною в будь-якій територіальній громаді та відносний - заборона на право бути обраною в відповідній або деяких із територіальних громад. Громадянин України може бути депутатом лише однієї ради.

Централізація - (від лат. *centralis* - серединний) - політичний процес, на основі якого формується централізм як управлінська система з властивими їй вертикальною структурою та субординацією, концентрацією влади в єдиному центрі.

Цикл управління - це класична модель взаємодії суб'єкта та об'єкта управління, внаслідок якої утворюється процес управління. Для соціальних систем характерна наявність структур, що здійснюють функції управління та забезпечують в них самоорганізацію. Саме це дає змогу відобразити будь-яку соціальну систему, зокрема державу, організацію, у вигляді двох підсистем - управлінської, що в узагальненому вигляді є суб'єктом управління, та тієї, якою управляють, що в узагальненому вигляді є об'єктом управління. Процес управління за своєю загальною схемою має універсальний характер. Його характерними властивостями є те, що він завжди здійснюється певним суб'єктом управління, передбачає наявність цілі, реалізацію основних функцій управління та здійснення конкретних впливів, спрямованих на певний об'єкт управління (діяльність). Ці елементи можна розглядати як основні системні складові процесу управління, оскільки відсутність будь-якого з них розриває або порушує цей процес. У соціальних системах з численними підсистемами одночасно діє множина «циклів управління». Між багатьма з них існують взаємні впливи. Вони можуть мати характер потоків ресурсів (матеріальних, енергетичних, кадрових, інформаційних, фінансових та інших), ідей (інноваційні впливи), технологій. Розгляд управління за допомогою «циклу управління», що є загальною моделлю

суб'єкт-об'єктних відносин, створює методологічні передумови для системних досліджень соціальних систем та процесів управління в них.

Ч

Червоні лінії - визначені в містобудівній документації відносно пунктів геодезичної мережі межі існуючих та запроектованих вулиць, доріг, майданів, які відмежовують території мікрорайонів, кварталів та територій іншого призначення.

Чинники управління регіональним розвитком - умови, рушійна сила, причини, що впливають на розвиток регіону. В умовах ринкових відносин територіальні чинники соціально-економічного розвитку регіону можна поділити на три групи: джерела, умови та обмеження, які необхідно розглядати у зв'язку з будь-яким процесом чи результатом господарської діяльності.

Ш

Шляхи удосконалення управлінських рішень в Україні - це обрані напрями та визначені завдання стосовно покращання управлінської діяльності в країні. Серед основних завдань Стратегії економічного та соціального розвитку на 2000-2004 роки зазначено утвердження «нової культури і більш досконалих процедур управлінської діяльності, розроблення нової схеми та регламентів прийняття управлінських рішень». На виконання цих завдань прийнято низку документів, зокрема тимчасовий регламент Кабінету Міністрів України, типовий регламент місцевої державної адміністрації та деякі інші, що сприяли покращанню реалізації типових управлінських процедур на всіх рівнях виконавчої влади, а також в цілому взаємодії між органами державної влади. Регламентація діяльності органів виконавчої влади фактично забезпечила прозорість таких рішень на управлінському рівні, але залишилася проблема такої прозорості для всього суспільства, в першу чергу для

населення як основного споживача управлінських послуг. Тому акцент щодо управлінських рішень змістився на прозорість їх прийняття й у посланні Президента України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 р.» поставлене завдання, щоб у реформованій у загальних рисах політичній системі зробити прозорим і зрозумілим для суспільства процес ухвалення державних рішень. У посланні Президента України до Верховної Ради «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки» в межах загального завдання підвищення ефективності державного управління вже йдеться про забезпечення дієвості управлінських рішень на всіх рівнях управління, що фактично передбачає не тільки підвищення якості їх розробки, але й ефективний контроль за їх реалізацією. Таким чином набуває реальності виконання одного з найважливіших завдань Концепції адміністративної реформи в Україні, а саме розроблення механізмів і засобів підвищення ефективності прийняття і реалізації управлінських рішень на вищому, територіальному та місцевих рівнях. Безумовно, й пропозиції щодо внесення змін у форму державного управління, переходу до парламентсько-президентської форми республіканського управління слід розглядати як послідовний курс саме на підвищення дієвості рішень у державному управлінні, на зростання зацікавленості й відповідальності парламенту за розробку й реалізацію ефективної державної зовнішньої і внутрішньої політики. Підвищення ефективності державного управління, його дієвості особливо актуальне у контексті вибору України шляху до європейської інтеграції, оскільки виникає необхідність в осмисленні моделі управління, притаманної ЄС, та пристосуванні до неї національної моделі державного управління.

ЩІЛЬНІСТЬ населення - відношення загальної кількості населення

до площі території, на якій воно проживає.

Ю

Юрисдикція - адміністративне і правове підпорядкування.

Я

Якість життя - система якостей духовних, матеріальних, демографічних, культурних і економічних компонентів життя. Складовими їх є якість освіти, рівень здоров'я і харчування, матеріального добробуту населення тощо. Якість життя населених міст - узагальнююча соціально-економічна категорія, яка суттєво доповнює й узагальнює поняття «рівень життя», інтегруючи в себе окрім матеріальних благ, духовні потреби, цінності, якість довкілля загалом.»

Список літератури

Базова

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. - Режим доступу : zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 [Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 cherv. 1996 r. №254k/96-VR. - Rezhym dostupu: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80].
2. Закон про місцеве самоврядування в Україні: Наук.-практ. комент. І В.І. Батрименко, В.І. Борденюк, Г.В. Виноградова та ін.; В.Ф. Отришко та ін.; Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 1999. 367 с.
3. Закон України про органи самоорганізації населення // Відом. Верховної Ради України. - 2001. № 48. С. 254.
4. Закон України про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів // Відом. Верховної Ради України. 1998. № 3-4. С. 15
5. Закон України про місцеве самоврядування в Україні // Відом. Верховної Ради України. 1997. № 24. С. 379-429.
6. Закон України про місцеві державні адміністрації // Відом. Верховної Ради України. 1999. № 20-21. С. 190.
7. Закон України про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування // Уряд, кур'єр. 1997. 24 лип.
8. Закон України про службу в органах місцевого самоврядування // Офіц. вісник України. 2001. № 6. С. 6-47.
9. Закон України про статус депутатів місцевих рад // Відом. Верховної Ради України. 2002. № 40. Ст. 290.
10. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768- III// ВВР, 2002, № 3-4, ст. 2.
11. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року // ВВР, 2010, № 50-51, ст. 572.
12. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755- VI// ВВР, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112.

13. Про асоціації органів місцевого самоврядування. Закон України від 16 квітня 2009 року // ВВР, 2009, № 38, ст. 534.
14. Про асоціації органів місцевого самоврядування. Закон України від 16 квітня 2009 року // ВВР, 2009, № 38, ст. 534.
15. Про відкритість використання публічних коштів. Закон України від 11 лютого 2015 року № 183-VIII // ВВР, 2015, № 16, ст. 109
16. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII // ВВР, 2015, № 13, ст. 91
17. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII // ВВР, 2015, № 13, ст. 91.
18. Про доступ до публічної інформації від 13 січня 2011 року // ВВР, 2011, № 32, ст. 314.
19. Про запобігання корупції. Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII // ВВР, 2014, № 49, ст. 2056.
20. Про засади державної регіональної політики. Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII // ВВР, 2015, № 13, ст. 90. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 р. // ВВР, 1997. № 24, ст. 170.
21. Про засади державної регіональної політики. Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII // ВВР, 2015, № 13, ст. 90.
22. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 // Офіційний вісник України від 05.05.2015. 2015 р., № 33, стор. 22, стаття 963, код акту 76575/2015.
23. Про місцеві вибори. Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII // ВВР, 2015, № 37-38, ст. 366.
24. Про місцеві вибори. Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII // ВВР, 2015, № 37-38, ст. 366.
25. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку. Закон України від 29 листопада 2001 року № 2866-III // ВВР, 2002, № 10, ст. 78.

26. Про органи самоорганізації населення. Закон України від 11.07.2001 р. // ВВР, 2001. № 48, ст. 254.
27. Про органи самоорганізації населення. Закон України від 11.07.2001 р. // ВВР, 2001. № 48, ст. 254.
28. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку. Закон України від 14 травня 2015 року № 417-VIII // ВВР, 2015, № 29, ст. 262.
29. Про розмежування земель державної та комунальної власності. Закон України від 05.02.2004 р. // ВВР, 2004. № 35, ст. 411.
30. Про службу в органах місцевого самоврядування. Закон України від 07.06.2001 р. // ВВР, 2001. № 33, ст. 175
31. Про службу в органах місцевого самоврядування. Закон України від 07.06.2001 р. // ВВР, 2001. № 33, ст. 175.
32. Про співробітництво територіальних громад. Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII // ВВР, 2014, № 34, ст. 1167
33. Про співробітництво територіальних громад. Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII // ВВР, 2014, № 34, ст. 1167.
34. Про статус депутатів місцевих рад. Закон України від 11.07.2002 р. // ВВР, 2002. № 40, ст. 290
35. Про статус депутатів місцевих рад. Закон України від 11.07.2002 р. // ВВР, 2002. № 40, ст. 290.
36. Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 200// Офіційний вісник України від 01.04.2016 2016 р., № 24, стор. 50, стаття 957, код акту 81280/2016.
37. Деякі питання надання у 2016 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 199// Офіційний вісник України від 01. 04. 2016 р., № 24, стор. 48, стаття 956, код акту 81279/2016.
38. Концепція реформування місцевого самоврядування та

- територіальної організації влади в Україні : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. №333-р. -Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#n8 [Kontseptsiiia reformuvannia mistsevoho samovriadiuvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini : skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid lkvit. 2014r. №333-r. -Rezhym dostupu: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#n8].
39. Біленчук П.Д. та ін. Місцеве самоврядування в Україні. Муніципальне право: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / П.Д. Біленчук, В.В. Кравченко, М.В. Підмогильний; Європ. ун-т управління, безпеки та інформ.-прав. технологій; Т-во науковців по сприянню муніцип. реформі. К.: Атіка, 2000. 304 с.
40. Біленчук П.Д. та ін. Місцеве самоврядування в Україні. Муніципальне право: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / П.Д. Біленчук, В.В. Кравченко, М.В. Підмогильний; Європ. ун-т управління, безпеки та інформ.-прав. технологій; Т-во науковців по сприянню муніцип. реформі. К.: Атіка, 2000. 304 с.
41. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні К., 1994. Іванова Т. В. Організація місцевого самоврядування в Україні: навч. посіб. / Т. В. Іванова. К.: ВД "Професіонал", 2005.
42. Вуйченко М.А. Стан сільської поселенської мережі в Україні та її вплив на зайнятість сільського населення // Агропромисловий комплекс України: теорія, методологія, практика: колективна монографія / Під ред. Ю.О. Нестерчук. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. С. 13-22
43. Вуйченко М.А. Особливості сегментації ринку праці в аграрній сфері: Монографія. Умань: Видавець Сочинський, 2011. 366 с.
44. Вуйченко М.А. Працевлаштування молоді в аграрній сфері: Методичний посібник. Умань: Видавець Сочинський, 2011. 36 с.
45. Вуйченко М.А. Сегментація ринку праці в аграрній сфері України: Монографія. Умань: Видавець Сочинський, 2011. 465 с.

46. Вуйченко М.А. Управління витратами у муніципальних утвореннях // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: Збірник наукових праць. Вип. 1(11). Мукачево: Вид-во МДУ, 2019 . С. 71-76.
47. Вуйченко М.А. Філософські проблеми управління суспільством // Актуальні проблеми філософії та соціології: науково-практичний журнал. Вип.21. 2018. С.121-124.
48. Грицяк І. Зародження, становлення і розвиток місцевого самоврядування в Україні / І. Грицяк // Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні. 2013. № 2. С. 58-64 [Hrytsiak I. Zarodzhennia, stanovlennia i rozvytok mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini / I. Hrytsiak // Mistseve samovriaduvannia ta rehionalnyi rozvytok v Ukraini. 2013. №2. S. 58-64].
49. Демиденко В.О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні (у схемах): Посібник / В.О. Демиденко. К.: КНТ, 2007. 440 с.
50. Досвід децентралізації у країнах Європи : зб. док. Пер. з іноз. мов / Заг. ред. В. Б. Гройсмана. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 766 с.
51. Європейська хартія місцевого самоврядування // Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні. К.: Крамар, 2003. С. 71-78.
52. Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку: Збірник матеріалів та документів. К.: Вид-во Академії муніципального управління, 2009. 298 с.
53. Козюра І. В. Місцеве самоврядування в Україні. Становлення та еволюція : навч. посіб. / І.В. Козюра, О.Ю. Лебединська. Ужгород : Патент. 2003. 224с.
54. Лазор О.Д. Основи місцевого самоврядування: Навчальний посібник. 3-тє видання доповнене і перероблене / О.Д. Лазор. К: Центр навчальної літератури. 2003. 432 с.
55. Лазор О.Д., Лазор О.Я. Місцеве самоврядування. Вітчизняний та зарубіжний досвід. Навчальний посібник. Видання друге,

- доповнене і перероблене / О.Д. Лазор, О.Я. Лазор. К: Дакор. 2004. 560 с.
56. Лазор О.Д., Лазор О.Я., Лазар І.Г. Основи державного управління та місцевого самоврядування: Навчальний посібник. К.: Дакор, 2007. 312 с.
57. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації: наук. доп. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. К. : НАДУ. 2014. 128 с. [MistsevesamovriaduvanniavUkraini: suchasnyistantaosnovninapriamy modernizatsii: nauk. dop. / za zah. red. Yu. V Kovbasiuka. - K.: NADU. 2014. 128 s.].
58. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: Колективна монографія / Кол. авт.; за заг. ред. Р. М. Плюща. К.: РІДНА МОВА. 2016. 744 с.
59. Петренко Н.О. Державна служба: інформаційно-методичний довідник для підготовки кандидатів на зайняття вакантних посад державної служби / укл. Н.О.Петренко, А.В. Мовчанюк, Л.В. Машковська, О.П. Василенко. Умань: В-ць «Сочінський М.М.». 2020. 406 с.
60. Петренко Н.О. Методологічні аспекти оцінки ефективності державного управління на основі впровадження діджиталізації / Н. О. Петренко, Поліщук О.А. // Науковий журнал «Право та державне управління». 2019. Вип. 4/2019. С. 49 – 61
61. Петренко Н.О., Кіфоренко О.В. Пріоритетні напрями реалізації державної політики у сфері соціально-економічного розвитку сільських територій // Науковий журнал «Право та державне управління». 2020. Вип. 1/2020. С. 152-159.
62. Петренко Н.О., Мовчанюк А.В., Василенко О.П. Словник термінів і понять з державного управління та державної служби. Умань: ВПЦ «Візаві». 2020. 78 с.
63. Петренко Н.О., Чукіна І.В. Управління розвитком сільських територій України / Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського Серія: «Державне управління». Том 31 (70). № 2. 2020. С. 156-160.
64. Петренко Н.О., Машковська Л.В. Цифровізація державних

- адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти / ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО. № 2 / 2020. С. 112-119.
65. Руснак Б.А. Місцеве самоврядування в Україні: Посібник для депутатів місц.ради / Укладач — Б.А. Руснак; Редактор — В.А. Бойко. Одеса. «ВМВ». 2006. 336 с.
 66. Руснак Б. А. Теорія і практика місцевого самоврядування в Україні: Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів / Б. А. Руснак. Чернівці: Прут. 2009. 384 с.
 67. Ткачук А.Ф. Скандинавський шлях. Досвід реформ адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Данії та Швеції / А.Ткачук. К.: Логос. 2015. 124 с.
 68. Ткачук А.Ф. Місцеве самоврядування та децентралізація. Законодавство (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук. К. : ІКЦ «Легальний статус». 2016. 80 с.
 69. Толкованов В.В., Гук А.К., Олуйко В.М., Прошко В.Я. Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні / В.В. Толкованов, А.К. Гук, В.М. Олуйко, В.Я. Прошко. Київ. Крамар. 2011. 199 с.
 70. Шатохін А.М. Методологічне обґрунтування процесів соціально-економічної трансформації українського суспільства. Соціально-економічні аспекти формування громадянського суспільства в Україні: кол. монографія. Умань: вид. Сочинський. 2009. С. 43-60.
 71. Шатохін А.М. Соціологія : підручник для студентів аграрних закладів вищої освіти. / А.М. Шатохін. Умань : Видавець «Сочинський М.М.». 2020. 316 с.
 72. Шатохін А.М. Соціологія села. К.: Наук.світ. 2000. 271 с.

Допоміжна

1. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи / Секретаріат Кабінету Міністрів України. К.: ТОВ «Геопринт». 2009.

2. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні. К.: Атіка. 2007.
3. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: колект. моногр. / В.О. Антоненко, М.О. Баймуратов, О.В. Батанов та ін.; за заг. ред.: В.В. Кравченка, М.О. Баймуратов, О.В. Батанов. К.: Атіка, 2007. 864 с.
4. Баймуратов М. Правова природа міжнародних стандартів місцевого самоврядування: від міжнародної угоди до імплементації у національне законодавство / М. Баймуратов // Вибори та демократія. 2006. № 4. С. 17-24.
5. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: Монографія / Відп. ред. М. О. Баймуратов. К.: Видавництво «Юридична думка». 2010. 346 с.
6. Батанов О.В. Територіальна громада — основа місцевого самоврядування в Україні. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 260 с. Батанов О.В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: Монографія / За заг. ред. В.Ф. Погорілка. К.: Концерн «Видавничий Дім "Ін Юре"», 2003. 512 с.
7. Боронос В. Г. Формування бюджетної складової фінансового потенціалу регіону / В. Г. Боронос // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2010. Вип. 30. С. 42 - 52 [Boronos V. H. Formuvannia biudzhetnoi skladovoi finansovoho potentsialu rehionu / V. H. Boronos //Problemy i perspektyvy rozvytkubankivskoi systemy Ukrainy. 2010. S. 42-52].
8. Бутурлакiна Т. О. Фiнансова децентралiзацiя як фактор економiчного зростання рeгiонiв /Т. О. Бутурлакiна, В. Т. Мiнкович // Наук. вiсн. Ужгород, ун-ту. Сер. : «Економiка». - 2010.-№ 31 [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuuv/Ekoi/2010_31/statti/4_8.htm.
9. Ворона П. В. Мiсцеве самоврядування i полiтичнi партiї в Україні : [монографiя] / Ворона П. В. - Х. : Вид-во ХарPI НАДУ

- «Магістр», 2008. 184 с.
10. Ворона П. В. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади : монографія / П. В. Ворона. — Полтава: ПУЕТ, 2012. 341 с.
 11. Воронкова В.Г. Муніципальний менеджмент: Навчальний посібник / В.Г. Воронкова. — К. : ВД «Професіонал», 2004. 256 с.
 12. Гладій В. І. Реформування системи місцевого самоврядування: досвід Вишеградської групи / В. І. Гладій // Грані. - 2015. - № 12(1). С. 57-63. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Gram_2015_12%281%29_12.
 13. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування: Протокол від 16 листоп. 2009 р. (ратифіковано із заявою Законом № 1664- VII від 02 вересня 2014 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_b49.
 14. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах / Під редакцією В.С. Куйбіди, А.Ф. Ткачука, В.В. Толкованова. — Київ, 2010. 317 с.
 15. Жовнірчик Я. Ф. Місцеве самоврядування та адміністративно-територіальний устрій України // Актуальні проблеми державного управління: 36. наук. пр. - Д.: ДРІДУ НАДУ, 2004. - Вип. 4 (18). С. 254-273.
 16. Жовнірчик Я. Ф. Проблеми формування дієздатних і самодостатніх територіальних громад // Упр. сучас. містом. - 2004. - № 2(16). С. 97-102.
 17. Клітинський Ю. С. Джерела формування бюджетного потенціалу регіону/Ю. С. Клітинський//Вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля. -2014. -№ 1(208). С. 49-53 [Klitynskyi Yu. S. Dzherelaformuvanniabiudzhethnoho potentsialurehionu/Yu. S. Klitynskyi//Visn. Skhidnoukr. nats. un-tuim. V. Dalia. -2014.-№ 1(208). S. 49-53].

18. Князев С. І. Сучасний стан та особливості регіоналізації бюджетної системи / С. І. Князев // Регіональна економіка. - 2006. - № 4. - С. 66 - 71 [Kniaziev S. I. Suchasnyi stanta osoblyvosti rehionalizatsiibiudzhethnoi systemy / S. I. Kniaziev // Rehionalna ekonomika. - 2006. - № 4. S. 66 - 71].
19. Козюра І.В. Реформування місцевого самоврядування в Україні: механізми забезпечення: Монографія / І.В. Козюра. — Полтава: ТОВ «АСМІ», 2009. 422 с.
20. Коротич О. Б. Комплексний державний механізм управління регіональним розвитком України / О. Б. Коротич // Дні науки. — 2008 : зб. тез доп., 23—24 жовтн. 2008 р. : у 3 т. / ред. кол. В. М. Огаренко [та ін.] ; Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2008. Т. 2. 328 с.
21. Круш П.В., Кожемяченко О.О. Муніципальне управління. Навчальний посібник / П.В. Круш, О.О. Кожемяченко. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 168 с.
22. Куйбіда В.С. Реформа місцевого самоврядування назріла давно // Віче. - 2004. - № 11. С. 5-7.
23. Куйбіда В.С., Іщенко О.М., Ткачук А.Ф., Толкованов В.В. та інші «Нова державна регіональна політика». Київ, «Крамар», 2009. 232 с.
24. Лисенко О. Трансформація правового статусу органів місцевого самоврядування відповідно до європейських / О. Лисенко // Право України. - 2009. - № 4. С. 132-139.
25. Мельничук А. Децентралізація влади: реформа №1 [аналітичні записки]. / А. Мельничук, П. Остапенко. - К.: ЦОП «Глобус» ФОП Кравченко Я.О. - 2016. 35 с.
26. Місцеве самоврядування: пошуки та здобутки: Зб. матеріалів та документів / За ред. М.Пухтинського, О.Власенка. — К.: Атіка, 2007. 398 с.
27. Муніципальне право України: Підручник / Кол. Авт.; За ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. — К.: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
28. Муніципальні ініціативи: кращі практики (Збірник нормативно-

- правових актів, документів, інформаційних та методичних матеріалів Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування) / Заг. Ред. М.Пухтинського, О.Власенка, О.Орленка. — К.: Атіка, 2006. 920 с.
29. Погорілко В.Ф., Баймуратов М.О., Бальций Ю.Ю. та ін. Муніципальне право України: Підручник / За ред. Баймуратова М.О. — 2-ге вид.доп. — К.: Правова єдність. 2009. 720 с.
30. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
31. Скрипнюк О. В. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія і практика / Олександр Скрипнюк // Віче. -2015. -№ 12. С. 22-24 [Skrypniuk O. V. Detsentralizatsiiavladyyak chynnyk zabezpechennia stabilnosti konstytutsiinoho ladu: teoriia i praktyka / Oleksandr Skrypniuk // Viche. - 2015. - № 12. S. 22 - 24].
32. Сметанин Р. В. Управління процесом децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування / Р. В. Сметанин // дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.04 / Р. В. Сметанін. — Д., 2010. 177 с.
33. Територіальна організація влади в Україні. Опорний конспект до дистанційного курсу / В.М. Вакуленко, О.С. Ігнатенко, О.М. Коваль, В.С. Колтун. - К., 2004. 80 с.

Інформаційні ресурси

Інтернет-адреса ресурсу	Назва ресурсу
http://www.president.gov.ua	Сайт Президента України
www.rada.gov.ua	Офіційний сайт Верховної Ради України
http://www.kmu.gov.ua/control/	Сайт Кабінету Міністрів України
www.management.com.ua/	Інтернет-портал для управлінців
http://www.aup.ru/library/	(Електронна бібліотека економічної та ділової літератури)
http://www.niss.gov.ua	Національний інститут стратегічних досліджень
http://www.nads.gov.ua/control/uk/index	Сайт Національного агентства України з питань державної служби
http://www.pravo.org.ua/	Портал Центру політико-правових реформ
http://i-soc.com.ua/institute/	Портал Інституту соціології Національної академії наук України

Навчальне видання

**ВУЙЧЕНКО М. А., ПЕТРЕНКО Н. О.,
ЧУКІНА І. В., ДЯЧЕНКО М. І.**

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Навчальний посібник

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 01.06.2021 р. Формат 60х84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 17,67

Тираж 300 прим. Замовлення № 1395

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»

20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19, вул.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2521 від 08.06.2006.

тел. (04744) 4-64-88, (067) 104-64-88

vizavi-print.jimdo.com

e-mail: vizavi008@gmail.com